

© UNICEF/NBS2010-0005/PARZZI

VERPLICHTINGEN EN MAATREGELEN INZAKE KINDERRECHTEN EN BEDRIJVEN

Praktische handleiding voor staten naar aanleiding van de implementatie van General Comment nr. 16 van het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties

ONDERZOEK, REDACTIE, ONTWERP EN OPMAAK

UNICEF-unit Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen: Maria Pia Bianchetti, Patrick Geary, Bo Viktor Nylund en Beth Verhey

UNICEF-unit Betrokkenheid van Private Sector: Andrés Franco

UNICEF-unit Private Fondsenwerving en Partnerschappen: James Elrington en Bruno Rocha

Internationale Commissie van Juristen: Agnès Gràcia Corberó, Carlos Lopez, Clara Pascual de Vargas, Divya Prasad, Ian Seiderman en Olivier van Bogaert

DANKWOORD

Deze publicatie, geïnitieerd op verzoek van het VN-Kinderrechtencomité, is het resultaat van de samenwerking tussen de *Internationale Commissie van Juristen* en UNICEF. Zij kwam tot stand na uitgebreid overleg en dankzij de expertise die via een groot aantal bijdragen werd geleverd, onder meer: Desirée Abrahams (Consultant 'Mensenrechten & Bedrijven'), Hélène de Bock (Ministerie van Buitenlandse Zaken – België), Jorge Cardona (Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties), Eleanor Hevey (UNICEF Canada), Anita Househam (Global Compact van de Verenigde Naties), Irene Leino (UNICEF, Fins Comité), Peggy Ljubicic (Japan Tobacco International), Marta Maurás (voormalig lid van het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties), Nora Loozen (Ministerie van Buitenlandse Zaken – België), Erik Nyman (Regionaal Kantoor voor Oost-Azië en de Pacific van UNICEF) en Francis West (UNICEF Groot-Brittannië).

Deze publicatie werd mogelijk gemaakt door de financiële steun van de *Oak Foundation* aan de ICJ.

DISCLAIMER EN AUTEURSRECHT

Alle rechten op deze handleiding berusten bij UNICEF en de Internationale Commissie van Juristen (ICJ). Niets in dit document mag worden gereproduceerd of verspreid zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van UNICEF en de ICJ.

Een verwijzing naar een website die niet aan UNICEF toebehoort, impliceert niet dat UNICEF of de ICJ de juistheid van de aanwezige informatie of de vertolkte meningen op deze website bevestigen. Geen enkele verwijzing naar de wetten, beleidsstrategieën, praktijken of maatregelen van een overheid, of naar vrijwillige of andere richtlijnen of normen, impliceert enige bevestiging hiervan door UNICEF of de ICJ. Deze verwijzingen zijn meer bedoeld als studievoorbeelden van hoe overheden hun verplichtingen met betrekking tot kinderrechten en bedrijven nakomen.

Voor meer informatie, zie www.unicef.org/csr en www.icj.org/themes/business-and-human-rights.

© 2015 Kinderfonds van de Verenigde Naties, Genève, en Internationale Commissie van Juristen (ICJ), Genève

INHOUD

VOORWOORD	6
LIJST MET AFKORTINGEN	7
DEEL EEN – INLEIDING	
1. Kinderrechten en bedrijven: een geval apart.....	8
2. Algemeen Commentaar Nr. 16: achtergrond en totstandkoming	9
3. Doel van deze handleidinge	11
DEEL TWEE – VERPLICHTINGEN INZAKE KINDERRECHTEN EN BEDRIJVEN	
1. Aard van de verplichtingen van staten	12
2. Reikwijdte van de verplichtingen van staten: extraterritorialiteit	15
3. Verplichtingen inzake kinderrechten implementeren	18
3.1. Algemene maatregelen.....	18
3.2. Bestuurlijke en administratieve structuren	18
3.3. Rechtssystemen.....	19
DEEL DRIE – STRATEGIEËN EN TOOLS OM BEDRIJVEN TE REGULEREN EN TE STUREN	
1. Wet- en regelgeving	21
1.1. Beoordeling van de gevolgen voor de kinderrechten.....	22
1.2. <i>Due diligence</i> inzake kinderrechten	24
1.3. Rapportage over kinderrechten	26
2. Beleid, planning en programma's	29
2.1. Nationale strategieën en actieplannen voor de implementatie van het IVRK.....	30
2.2. Nationale actieplannen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven'	30
2.3. Programmatorische initiatieven inzake kinderrechten en bedrijven	31
3. Onderzoek en gegevensvergaring	32
4. Toezicht	34
4.1. Regelgevende organisaties en overheden	34
4.2. Internationale toezichtmechanismen.....	35
4.3. Nationale mensenrechteninstututen en ombudspersonen voor kinderen	37
5. Bewustwording	39
5.1. Bedrijven	39
5.2. Kinderen.....	40
5.3. Maatschappelijk middenveld	41
6. Herstelmechanismen	42
6.1. Kinderen in het rechtssysteem	43
6.2. Gerechtelijke herstelmechanismen	43
6.3. Buitengerechtelijke herstelmechanismen	47
6.4. Internationale en regionale mechanismen.....	51
6.5. Rechtsherstel.....	54
NAWOORD	55
BRONNEN	56

INHOUD

OVERZICHT KADERS

Kader nr. 1. Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties.....	8
Kader nr. 2. VN-richtlijnen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven': Algemene beginselen	9
Kader nr. 3. Richtlijnen voor kinderrechten en het bedrijfsleven (CRBP).....	9
Kader nr. 4. Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties	10
Kader nr. 5. Overheidsbedrijven.....	12
Kader nr. 6. Verplichting om de kinderrechten te respecteren: overheidsgeld investeren	13
Kader nr. 7. Verplichting om de kinderrechten te beschermen: marketing en publiciteit voor kinderen	13
Kader nr. 8. Verplichting om de kinderrechten te verwezenlijken: volwaardige arbeidsvoorwaarden voor..... zorgverleners	13
Kader nr. 9. Algemene beginselen van het IVRK	14
Kader nr. 10. Extraterritorialiteit in de <i>Concluding Observations</i> : Canada	15
Kader nr. 11. Exportkredietinstellingen.....	15
Kader nr. 12. Particuliere militaire en beveiligingsbedrijven (PMSC's).....	16
Kader nr. 13. Conflictsituaties	16
Kader nr. 14. Handelsakkoorden	17
Kader nr. 15. Commerciële seksuele uitbuiting.....	17
Kader nr. 16. Officiële ontwikkelingshulp (ODA)	18
Kader nr. 17. Stakeholders raadplegen.....	20
Kader nr. 18. Wettelijke kaders in de <i>Concluding Observations</i> : Marokko	21
Kader nr. 19. CRIA's in de <i>Concluding Observations</i> : Thailand.....	22
Kader nr. 20. CRIA's in de praktijk	23
Kader nr. 21. Inkoopbeleid van de overheid	24
Kader nr. 22. Effectbeoordeling in de extractie sector.....	24
Kader nr. 23. Mensenrechten <i>Due diligence</i> in zicht	25
Kader nr. 24. Kinderrechtenrapportage in de <i>Concluding Observations</i> : Denemarken	26
Kader nr. 25. Rapportagesverplichtingen in de praktijk.....	27
Kader nr. 26. Vrijwillige initiatieven.....	28
Kader nr. 26a. Online bescherming van kinderen	28
Kader nr. 26b. Vrijwillige initiatieven in de <i>Concluding Observations</i> : Panama	28
Kader nr. 27. Informele economie	29
Kader nr. 28. Respect voor de mensenrechten als onderdeel van de bedrijfscultuur promoten.....	29
Kader nr. 29. Kinderrechten in de nationale actieplannen over 'Mensenrechten & Bedrijven'	31
Kader nr. 30. Financiering van 'Mensenrechten & Bedrijven'	31
Kader nr. 31. Onderzoek naar 'Mensenrechten & Bedrijven'	32
Kader nr. 32. Impact op mensenrechten meten	32
Kader nr. 33. Inzicht in kinderarbeid	33
Kader nr. 34. Toezicht op gezondheid en veiligheid	34
Kader nr. 35. Arbeidsinspecties in de <i>Concluding Observations</i> : Myanmar.....	34
Kader nr. 36. Privatisering	35
Kader nr. 37. Rapporteren aan het Kinderrechtencomité.....	36
Kader nr. 38. Landgebruik	37

Kader nr. 39. NMRI's rond 'Mensenrechten & Bedrijven'	38
Kader nr. 40. Bedrijven bewust maken van kinderrechten	39
Kader nr. 41. Informatie over mensenrechten met bedrijven delen	40
Kader nr. 42. Voorlichting over kinderhandel	41
Kader nr. 43. Strijd tegen kinderpornografie	41
Kader nr. 44. Bedrijfsgerelateerde inbreuken op het IVRK, het OPAC en het OPSC	42
Kader nr. 45. Herstelmechanismen in de <i>Concluding Observations</i> : Thailand	42
Kader nr. 46. Kindvriendelijke justitie	43
Kader nr. 47. Strafrechtelijke aansprakelijkheid voor zakelijke ondernemingen	43
Kader nr. 48. Barrières uit de weg ruimen die kinderen de toegang tot justitie ontzeggen	44
Kader nr. 49. Effectiviteitscriteria voor buitengerechtelijke mechanismen	48
Kader nr. 50. Arbeidsinspecties	48
Kader nr. 51. Klachtenmechanismen van NMRI's	49
Kader nr. 52. Onderzoeksbevoegdheden	50
Kader nr. 53. Nationale Contactpunten van de OESO	51
Kader nr. 54. Internationale en regionale klachtenmechanismen	52
Kader nr. 54a. Klachtenmechanismen van het IVRK	53
Kader nr. 54b. Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie: dossier La Oroya	53
Kader nr. 54c. Europees Comité voor Sociale Rechten: kinderarbeid in Portugal	53

VOORWOORD

De bedrijvensector heeft een groeiende invloed op de realisatie van de kinderrechten. Er is een groot potentieel aan positieve effecten als zakelijke ondernemingen zich bewust zijn van hun belangrijke rol op dit vlak, al moeten de mogelijke negatieve effecten worden vermeden. Kinderen zijn de toekomstige werknemers van bedrijven en behoren als klanten tot de doelgroep van de bedrijfsmarketing. Het is nodig dat de bedrijvensector aandacht heeft voor kinderen en kinderrechten promoot. Staten moeten hen ook in staat stellen om dit te doen, terwijl ze tegelijkertijd de kinderrechten tegen mogelijke schendingen moeten beschermen en misbruik moeten bestraffen.

We zien op dit vlak vooruitgang op zowel nationaal als internationaal niveau. Het belang van deze kwestie wordt niet alleen door staten en andere actoren erkend, maar ook door de zakelijke ondernemingen zelf. Dit heeft zich vertaald in meer maatregelen en concrete initiatieven. Bij wijze van praktische leidraad voor de staten die het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) ondertekenden, stelde het Kinderrechtencomité Algemeen Commentaar Nr. 16 op aangaande de toepassing van het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen binnen de context van bedrijfsactiviteiten.

Deze handleiding over de implementatie van Algemeen Commentaar Nr. 16 – een gezamenlijk initiatief van UNICEF en de Internationale Commissie van Juristen – is dan ook zeer nuttig en verschijnt op een uitgelezen moment. Het Comité dankt beide organisaties voor hun inzet en expertise, en feliciteert hen met het resultaat. De handleiding wordt niet alleen voor staten en zakelijke ondernemingen een bijzonder nuttig instrument, ook het Comité zelf zal er gretig gebruik van maken bij het analyseren van de rapporten die het van de staten bij het Verdrag ontvangt, en bij het formuleren van zijn aanbevelingen.

De handleiding bij het gebruik van Algemeen Commentaar Nr. 16 bevat zeer nuttige voorbeelden van wetten, beleidsstrategieën en maatregelen die door staten werden aangenomen en die andere staten kunnen inspireren bij hun inspanningen om de rechten van het kind te beschermen en te realiseren binnen het kader van bedrijfsactiviteiten. Hopelijk zet dit zakelijke ondernemingen aan tot een sterkere betrokkenheid bij deze opdracht.

Kirsten Sandberg

Voorzitter van het VN-Kinderrechtencomité

LIJST MET AFKORTINGEN

AC	Algemeen Commentaar (= <i>General Comment</i>)
CRBP	<i>Children's Rights and Business Principles</i> ('Richtlijnen voor Kinderrechten en het Bedrijfsleven')
CRIA	<i>Child Rights Impact Assessment</i> (beoordeling van de impact op kinderrechten)
GC	<i>General Comment</i> (= Algemeen Commentaar)
HRC	Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties
IACHR	Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie
ICCPR	Internationale Convenant voor Burgerlijke en Politieke Rechten
IVRK	Internationaal Verdrag Inzake de Rechten van het Kind
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NMRI's	Nationale mensenrechteninstituten
ODA	Officiële ontwikkelingshulp
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OPAC	Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten
OPIC	Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties inzake een klachtenprocedure
OPSC	Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie
PMSC	Particuliere militaire en beveiligingsbedrijven
VN	Verenigde Naties
VN-richtlijnen	VN-richtlijnen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven'
UNICEF	Kinderfonds van de Verenigde Naties

DEEL EEN

1. Kinderrechten en bedrijven: een geval apart

Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties

Kader 1

Het Kinderrechtenverdrag (IVRK) werd in 1989 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties goedgekeurd en omvat een uitgebreide reeks van burgerlijke, politieke, economische, sociale en culturele rechten voor alle kinderen.¹ Het IVRK is het meest geratificeerde of goedgekeurde verdrag van alle belangrijke internationale mensenrechtenverdragen die ook van toepassing zijn op kinderen. In totaal 196 staten hebben zich nu via hun wetten, beleidsstrategieën, plannen en programma's tot de implementatie van het IVRK verbonden.² Het behoort dus tot de eerste verantwoordelijkheid van de nationale overheden om kinderrechten te beschermen, te eerbiedigen en te verwezenlijken zoals wordt uiteengezet in de 40 inhoudelijke artikelen van het IVRK. Als onderdeel hiervan moeten de overheden ook anderen ondersteunen, sturen en leiden die een belangrijke rol spelen in het leven van kinderen, onder wie ouders, leerkrachten, zorgverleners en – in toenemende mate – bedrijven. Het IVRK wordt aangevuld door drie teksten: het Facultatief Protocol inzake de handel in kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie (OPSC),³ het Facultatief Protocol inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten (OPAC),⁴ en het Facultatief Protocol inzake een klachtenprocedure (OPIC).⁵ Het OPSC en het OPAC bevatten gedetailleerdere verplichtingen aangaande specifieke kinderrechtenthema's, terwijl de klachtenprocedure kinderen in staat stelt om via buitengerechtelijke weg verhaal te halen bij het Kinderrechtencomité wanneer hun rechten worden geschonden.

Zakelijke ondernemingen hebben meer dan ooit een impact op het leven van kinderen. Kinderen zijn afnemers van hun producten en diensten, werken in hun fabrieken en op hun velden, zijn familieleden van hun werknemers en wonen in de gemeenschappen waarin bedrijven actief zijn. Deze interacties kunnen kinderen in bepaalde gevallen ten goede komen. Bedrijven hebben bijvoorbeeld nieuwe technologieën gecreëerd die het onderwijs van kinderen verrijken, hun medische verzorging verbeteren en gezinnen overal ter wereld met elkaar verbinden. Maar bedrijven kunnen ook een verwoestende impact hebben. Zij kunnen goederen fabriceren die ongezond en onveilig voor kinderen zijn, de omgeving vervuilen waarin kinderen leven en spelen, en kinderen blootstellen aan ernstige gevaren op het werk.

Omdat kinderen nog groeien en zich ontwikkelen, zijn ze bijzonder kwetsbaar voor elke negatieve bedrijfsimpact en kunnen ze ernstige en blijvende schade oplopen als gevolg van inbreuken op hun rechten. Kinderconsumenten kunnen makkelijker worden overtuigd om onaangepaste of ongeschikte producten te kopen en te gebruiken, en kinderen zijn veel vatbaarder dan volwassenen voor de schadelijke fysieke gevolgen van giftige chemicaliën, fysieke arbeid en slechte voeding. Jonge werknemers kunnen periodes waarin ze niet naar school gaan zelden inhalen en gemiste kansen worden niet snel goedge maakt.

Heel wat van deze gevolgen blijven onzichtbaar en bedrijven betrekken kinderen zelden bij beslissingen die een verregaande invloed op hen hebben. Naar de mening van kinderen wordt hierbij haast nooit gevraagd. Kinderen begrijpen soms niet dat hun rechten gevaar lopen en zelfs wanneer dit wel het geval is, hebben ze het bijzonder moeilijk om hun stem te laten horen. Al te vaak ontbreekt het kindslachtoffers aan vrouwen, middelen en de juridische bevoegdheid om degenen die hun rechten schenden ter verantwoording te roepen.

Daarom is het absoluut noodzakelijk dat overheden actie ondernemen om de kinderrechten binnen de context van bedrijfsactiviteiten te beschermen en te promoten. Omdat het deze noodzaak erkent, vestigt het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties al sinds een aantal jaren de aandacht van staten op de impact van bedrijven op kinderen, zowel op hun eigen grondgebied als daarbuiten. Het biedt nu een ideaal, internationaal kader waaruit ondubbelzinnig blijkt wat overheden kunnen doen, moeten doen en absoluut niet mogen nalaten om ervoor te zorgen dat bedrijven de kinderrechten respecteren zoals die in het Kinderrechtenverdrag worden beschreven.

1 Artikel 1 van het Verdrag definieert een kind als "ieder mens jonger dan 18 jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder wordt bereikt".

2 Voor de geactualiseerde lijst van staten die het Kinderrechtenverdrag hebben geratificeerd, zie http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

3 Voor de geactualiseerde lijst van staten die het Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie hebben geratificeerd, zie https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 januari 2015.

4 Voor de geactualiseerde lijst van staten die het Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten hebben geratificeerd, zie https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 januari 2015.

5 Voor de geactualiseerde lijst van staten die het Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake een klachtenprocedure hebben geratificeerd, zie https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 januari 2015.

2. Algemeen Commentaar nr. 16: achtergrond en totstandkoming

In de afgelopen tien jaar groeide de aandacht van de internationale publieke opinie voor de verantwoordelijkheden van bedrijven op het gebied van mensenrechten. Nadat de VN-subcommissie voor de promotie en bescherming van de rechten van de mens eerder al mensenrechtennormen en -principes had uitgewerkt die op zakelijke ondernemingen van toepassing waren, creëerde de voormalige VN-Mensenrechtencommissie⁶ in 2005 het mandaat van de Speciaal Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal van de VN op het gebied van mensenrechten en transnationale bedrijven en andere zakelijke ondernemingen. Professor John Ruggie werd aangesteld en de Commissie deed onder meer een beroep op de Speciale Vertegenwoordiger om "normen inzake bedrijfsverantwoordelijkheid en -aansprakelijkheid te identificeren en te verduidelijken voor transnationale bedrijven en andere zakelijke ondernemingen met betrekking tot mensenrechten".⁷

Na een lange onderzoeksperiode waarin uitgebreid werd overlegd met overheden, bedrijven, beroepsorganisaties, maatschappelijke organisaties en andere stakeholders, werd het werk van de Speciale Vertegenwoordiger in 2011 bekroond met de eensgezinde bekrachtiging van de VN-richtlijnen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven' van de Mensenrechtenraad. Deze VN-richtlijnen zijn gebaseerd op drie pijlers: de plicht van staten om de mensenrechten te beschermen ('Bescherming'), de verantwoordelijkheid van bedrijven om de mensenrechten te eerbiedigen ('Eerbiediging'), en de gedeelde verplichting om slachtoffers van schendingen van de mensenrechten door bedrijven toegang te verlenen tot efficiënte herstelmechanismen ('Verhaal').

De Mensenrechtenraad (HRC) heeft sindsdien een Werkgroep over 'Mensenrechten & Bedrijven' opgezet om de VN-richtlijnen bekend te maken en de implementatie ervan te promoten. Dit moet onder meer gebeuren door goede praktijken te identificeren, uit te wisselen en te promoten. In juni 2014 richtte de HRC ook een Intergouvernementele Werkgroep op die gesprekken zal opstarten over een bindend verdrag inzake 'Mensenrechten & Bedrijven'.⁹

Kader 2

VN-richtlijnen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven': Algemene beginselen

"De VN-richtlijnen werden vastgelegd uitgaande van:

- a) de bestaande verplichting van staten om de mensenrechten en de fundamentele vrijheden te eerbiedigen, te beschermen en te verwezenlijken;
- b) de rol van zakelijke ondernemingen, die als gespecialiseerde organen van de maatschappij gespecialiseerde functies uitoefenen, waarbij zij alle toepasselijke wetten moeten naleven en de mensenrechten moeten eerbiedigen;
- c) de noodzaak om aan rechten en verplichtingen passende en effectieve herstel- en verhaalmechanismen te koppelen voor het geval zij worden overtreden"⁸

Kader 3

De 'Richtlijnen voor Kinderrechten en het Bedrijfsleven (CRBP) vragen alle bedrijven om:

1. hun verantwoordelijkheid na te komen bij het respecteren van de kinderrechten, en deze rechten te ondersteunen.
2. bij te dragen tot de uitroeiing van kinderarbeid, in alle bedrijfsactiviteiten en zakelijke relaties.
3. volwaardig werk aan te bieden aan jonge werknemers, ouders en verzorgers.
4. de bescherming en veiligheid van kinderen te garanderen bij al hun zakelijke activiteiten en in al hun vestigingen.
5. ervoor te zorgen dat producten en diensten veilig zijn, en te proberen om via deze producten en diensten de kinderrechten te ondersteunen.
6. te kiezen voor een vorm van marketing en reclame die de kinderrechten respecteert en ondersteunt.
7. de kinderrechten te respecteren en te ondersteunen met betrekking tot het milieu en inzake de verwerving en het gebruik van grond.
8. de kinderrechten te respecteren en te ondersteunen op het gebied van veiligheidsvoorzieningen.
9. bij te dragen tot hulpverlening aan kinderen die door rampen worden getroffen.
10. steun te verlenen aan de inspanningen van gemeenschappen en overheden om de kinderrechten te beschermen en te realiseren.

6 De VN-Mensenrechtencommissie was de voorganger van de Mensenrechtenraad.

7 Vrije vertaling – VN-Mensenrechtencommissie, Resolutie 2005/69, Human Rights and transnational corporations and other business enterprises, VN Doc. E/CN.4/RES/2005/69, 20 april 2005.

8 Vrije vertaling – *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework (VN-richtlijnen, bijlage bij het Rapport van de Speciale Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal van de VN op het gebied van mensenrechten en transnationale bedrijven en andere zakelijke ondernemingen, Algemene beginselen, A/HRC/17/31, te raadplegen op www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.*

9 Mensenrechtenraad, Resolutie 26/9, Elaboration of an international legally binding instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, VN Doc. A/HRC/RES/26/9, 26 juni 2014.

Het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties is samengesteld uit 18 onafhankelijke experts die toezien op de implementatie van het IVRK en zijn Facultatieve Protocollen.¹¹ Om die taak te vereenvoudigen, moeten staten die het Verdrag hebben geratificeerd, regelmatig verslag uitbrengen bij het Comité over de wijze waarop zij hun verplichtingen inzake kinderrechten nakomen.¹² Het Comité analyseert deze rapporten, evenals andere rapporten en informatie die het van maatschappelijke organisaties ontvangt, voert interactieve gesprekken met overheidsvertegenwoordigers en formuleert aanbevelingen die als *Concluding Observations* bekendstaan. Daarnaast kan het Comité ook informatie over vermeende schendingen van kinderrechten ontvangen (zoals in het OPIC wordt uiteengezet) en als een quasi-rechterlijke instantie uitspraak doen over een mogelijke schending van kinderrechten. Indien het Comité oordeelt dat dit wel degelijk het geval is en er van een kinderrechtschending sprake is, geeft het ook aan welk rechtsherstel aan het slachtoffer of de slachtoffers moet worden verleend.

Het Comité biedt ook algemene begeleiding en bijstand om kinderrechten te realiseren. Het organiseert *Days of General Discussion* waarop internationale organisaties, academici, maatschappelijke organisaties, bedrijven en andere betrokken partijen debatteren over belangrijke thema's voor kinderrechten. Het Comité publiceert ook 'Algemene Commentaren' waarin het bij een aantal bepalingen gedetailleerde toelichtingen geeft en thema's of problemen bespreekt die voor kinderrechten in het algemeen belangrijk zijn. De 'Algemene Commentaren' bevatten juridische analyses en richtlijnen voor het beleid, stellen beste praktijken voor en worden beschouwd als gezaghebbende bronnen voor de interpretatie van het Verdrag. Tot nu toe heeft het Comité al 18 'Algemene Commentaren' gepubliceerd over allerlei thema's die voor de implementatie van het Verdrag van belang zijn.¹³

Belangrijk is ook dat de werkzaamheden van de HRC – en in het bijzonder de VN-richtlijnen – hebben gezorgd voor een grotere belangstelling van internationale actoren voor het thema kinderrechten en bedrijven. In 2012 publiceerden UNICEF, Save the Children en het VN Global Compact hun Richtlijnen voor Kinderrechten en het Bedrijfsleven'.¹⁰ Deze richtlijnen roepen bedrijven overal ter wereld op om de kinderrechten te respecteren en te ondersteunen in al hun activiteiten, transacties en zakelijke relaties op de werkvloer, op de markt, binnen de gemeenschap en ten aanzien van het milieu. Zij kunnen onder meer worden gebruikt als bron van informatie voor de verwachtingen en het engagement van overheden tegenover bedrijven.

Tegen deze achtergrond besloot het Kinderrechtencomité om overheden een specifieke handleiding aan te reiken over de rol van de private sector. Het zette hiervoor eerst een overlegronde op – met online vragen en persoonlijke gesprekken – om een draagvlak op te bouwen voor zijn werkzaamheden. Het Comité ging te rade bij veel stakeholders, inclusief overheidsvertegenwoordigers, maatschappelijke organisaties, academici, bedrijven en kinderen. De ontwerpdocumenten werden gepubliceerd en openlijk besproken, en er werd een internationale conferentie gehouden om stevige discussie te bevorderen.

In februari 2013 keurde het Comité Algemeen Commentaar Nr. 16 (AC 16) goed aangaande de verplichtingen van staten met betrekking tot de impact van de bedrijvensector op kinderrechten. AC 16 richt zich tot alle staten die het IVRK, het OPAC en/of het OPSC geratificeerd hebben en is van toepassing op vrijwel alle nationale en transnationale zakelijke ondernemingen, ongeacht hun grootte, sector, ligging, eigendom of structuur. Opmerkelijk is dat in AC 16 ook de rol van non-profitorganisaties aan bod komt die diensten verlenen ten behoeve van kinderrechten.

De belangrijkste strekking van AC 16 is dat staten wettelijk verplicht zijn ervoor te zorgen dat ondernemingen uit de private sector de rechten van kinderen respecteren; dat zij de inspanningen om kinderrechten te realiseren en te promoten niet in de weg mogen staan, niet rechtstreeks noch indirect en opzettelijk noch onbewust; en dat zij een positieve rol spelen bij de verwezenlijking van deze rechten.

10 Kinderfonds van de Verenigde Naties (UNICEF), VN Global Compact en Save the Children, *Children's Rights and Businesses Principles (CRPB)*, www.childrenandbusiness.org, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

11 Zie Kinderrechtenverdrag, artikel 43 ("Ter beoordeling van de voortgang die de staten die partij zijn boeken bij het nakomen van de in dit Verdrag aangegeven verplichtingen, wordt een Comité voor de Rechten van het Kind ingesteld ...").

12 Zie Kinderrechtenverdrag, artikel 44 ("De staten die partij zijn, nemen de verplichting op zich aan het Comité [...] verslag uit te brengen over de door hen genomen maatregelen die uitvoering geven aan de in dit Verdrag erkende rechten, alsmede over de vooruitgang die is geboekt ten aanzien van het verwezenlijken van die rechten ...").

13 Voor een geactualiseerde lijst van de 'Algemene Commentaren' die door het Kinderrechtencomité werden goedgekeurd, zie http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11, geraadpleegd op 22 december 2014.

3. Doel van deze handleiding

Deze handleiding moet overheden en andere bevoegde instanties van staten ondersteunen bij de implementatie van het IVRK en zijn Facultatieve Protocolen met betrekking tot de bedrijvensector zoals wordt uiteengezet in AC 16. Het document bevat een gedetailleerd overzicht van de verplichtingen van staten op het gebied van kinderrechten en bedrijven, en legt uit hoe deze verplichtingen kunnen worden nagekomen. Deze handleiding vertelt staten meer in het bijzonder hoe zij schendingen van kinderrechten kunnen voorkomen, onderzoeken, bestraffen en herstellen via hun wetgeving en administratieve regelgeving, beleidsstrategieën, plannen en programma's, onderzoek en gegevensvergaring, toezicht en controle, voorlichting en maatregelen inzake herstelmechanismen. Om deze instrumenten en strategieën te illustreren, staat de handleiding ook stil bij relevante voorbeelden van nationale, regionale en internationale wetten en praktijken, en bevat zij fragmenten uit de tekst van AC 16 en de bijbehorende aanbevelingen.

DEEL TWEE

VERPLICHTINGEN VAN STATEN INZAKE KINDERRECHTEN EN BEDRIJVEN

1. Aard van de verplichtingen van staten

Zoals opnieuw wordt bevestigd in AC 16, hebben staten op grond van het IVRK de duidelijke plicht om kinderrechten betreffende de bedrijvensector te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken,¹⁴ en om effectieve herstelmechanismen ter beschikking te stellen bij schendingen of overtredingen van deze rechten.

Overheidsbedrijven

KADER 5

Bedrijven die eigendom van de overheid zijn, hebben door hun publieke karakter verantwoordelijkheden en mogelijkheden die veel verder reiken dan het simpelweg vermijden van schade. Ze moeten een voortrekkersrol vervullen op het gebied van kinderrechten. Een voorbeeld in dit verband is **Finland**: overheidsbedrijven zijn er verplicht om bij al hun activiteiten op een verantwoorde en transparante manier rekening te houden met de mensenrechten, conform de VN-richtlijnen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven'.¹⁵

De verplichting om kinderrechten te eerbiedigen houdt in dat staten het genot van deze rechten niet mogen verstoren. Deze verplichting geldt zodra een overheid een onderneming ondersteunt, optreedt als een onderneming of een relatie met een onderneming aangaat. Overheidsbedrijven moeten zich bewust zijn van hun plicht om steeds in overeenstemming met kinderrechten te handelen. Overheden moeten ervoor zorgen dat ze in hun externe bedrijfspraktijken en -relaties de kinderrechten in acht nemen door bijvoorbeeld waakzaam te zijn bij het inhuren van en toezicht houden op uitvoerders van overheidsopdrachten.

De verplichting om kinderrechten te eerbiedigen vereist ook dat bedrijfsgerelateerde wetten, beleidsstrategieën en beslissingen 'transparant en met kennis van zaken opgesteld worden, en steeds ten volle rekening houden met de impact op de rechten van het kind'¹⁶ zodat staten schendingen van

kinderrechten niet rechtstreeks of indirect in de hand werken.

De verplichting om kinderen te beschermen tegen schendingen van hun rechten, vereist dat staten alle noodzakelijke, passende en redelijke maatregelen treffen om te voorkomen dat derden – inclusief bedrijven – bewust of onbewust aan de basis staan van schendingen van kinderrechten of hieraan bijdragen. Staten moeten wettelijke kaders scheppen en handhaven, en beleidsstrategieën ontwikkelen die de negatieve impact van bedrijven op kinderrechten effectief voorkomen, aanpakken en bestraffen. Daarbij moeten zij ook de bijkomende maatregelen nemen die noodzakelijk zijn om de rechten van kinderen in een kwetsbare situatie te waarborgen.

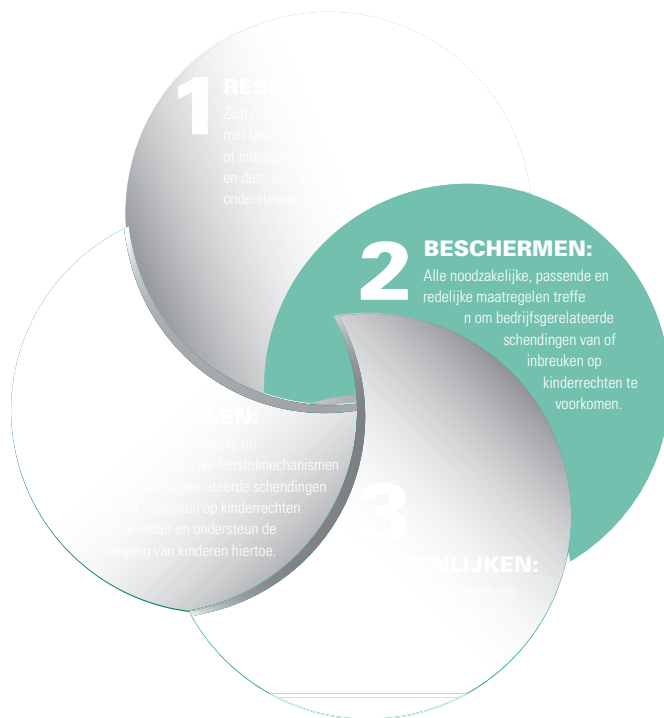
De verplichting om kinderrechten te verwezenlijken vereist dat staten kinderrechten bevorderen, promoten en het genot van deze rechten aanbieden. Staten moeten wetgevende, administratieve, budgettaire, gerechtelijke, bevorderende en andere maatregelen nemen 'om de best mogelijke omgeving te creëren voor de volledige realisatie van het Verdrag en de Facultatieve Protocollen'. Deze maatregelen moeten vanuit een holistische visie de verschillende manieren bekijken waarop bedrijven invloed kunnen hebben op het leven van kinderen. Zij moeten bijdragen tot de verwezenlijking van een bedrijfscultuur met respect voor kinderrechten en daarbij alle overheidsinstellingen, ministeries en departementen betrekken die bevoegdheden hebben op het gebied van 'Mensenrechten & Bedrijven'.

Tot slot hebben staten de verplichting om effectieve gerechtelijke en buitengerechtelijke herstelmechanismen ter beschikking te stellen en de toegang hiertoe te bevorderen en te ondersteunen voor kinderen en hun gezinnen van wie de rechten door zakelijke ondernemingen werden geschonden. Het gaat daarbij niet alleen om de kinderen op het grondgebied van een staat, maar ook om de kinderen die te lijden hebben onder de activiteiten van een transnationaal bedrijf dat zijn hoofdkantoor in deze staat heeft of van hieruit opereert. In dit laatste geval moet de betreffende staat ook de effectiviteit van de onderzoeks- en handavingsprocedures garanderen, inclusief via internationale bijstand en samenwerking.

14 In zijn bespreking van deze verplichtingen verwijst het Comité naar het 'Algemeen Commentaar' dat door het Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten werd gepubliceerd aangaande het recht op onderwijs. Hierin staat dat dit recht "net als alle mensenrechten drie types of niveaus van verplichtingen oplegt aan de staten die partij zijn: de verplichtingen om deze rechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken. Omgekeerd houdt de verplichting om deze rechten te verwezenlijken ook een verplichting tot promoten in en een verplichting tot aanbieden." [vrije vertaling] Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, General Comment no. 13: The Right to Education (art. 13 of the Covenant), VN Doc. E/C.12/1999/10, 8 december 1999, par. 46. Het Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten haalde deze concepten reeds aan in zijn eerder gepubliceerde General Comment no. 12: The right to adequate food (art. 11), VN Doc. E/C.12/1999/5, 12 mei 1999, par. 14–20.

15 Voor meer informatie, <http://www.nbim.no/en/responsibility/risk-management/childrens-rights/>, geraadpleegd 20 maart 2016 [door de vertalers].

16 Sectie 7 van de Radio- en Televisiewet, Ministerie van Cultuur, Zweden, 2010, www.radioocht.se/documents/styrdokument/radio%20and%20television%20act.pdf, geraadpleegd op 3 november 2014, aangehaald door de Wereldgezondheidsorganisatie in A framework for implementing the set of recommendations on the marketing of foods and non-alcoholic beverages to children, WHO, Zwitserland, 2012, pag. 22, [apps.who.int/iris/bitstream/10665/80148/1/9789241503242_eng.pdf?ua=1](https://www.who.int/iris/bitstream/10665/80148/1/9789241503242_eng.pdf?ua=1), geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Kader 6

Verplichting om de kinderrechten te eerbiedigen: investering van overheidsgeld

Sommige overheden investeren heel wat financiële middelen in de private sector, bijvoorbeeld via staats- en pensioenfondsen. Op deze manier kunnen ze bedrijfsprojecten en -activiteiten met een negatieve impact op kinderrechten financieren, en indirect steun verlenen aan het gebruik van kinderarbeid, de rekrutering van kinderen door veiligheidstroepen, het veroorzaken van milieuschade en de negatieve gevolgen hiervan voor gezondheid en welzijn, en vele andere schendingen van rechten. **De Noorse** NBIM-bank (*Norges Bank Investment Management*), die de activa van het pensioenfonds van de Noorse overheid belegt, besloot daarom om de wijze waarop bedrijven impact hebben op kinderrechten, uitdrukkelijk op te nemen als één van de selectiecriteria voor zijn beleggingen. NBIM voert jaarlijkse evaluaties uit om na te gaan in hoeverre er vooruitgang wordt geboekt op het gebied van de eerbiediging van kinderrechten en heeft voor beleggers ook een reeks verwachtingen opgesteld. Daarin geeft de bank aan hoe bedrijven de ergste vormen van kinderarbeid kunnen aanpakken en kinderrechten kunnen promoten binnen het kader van hun activiteiten en toeleveringsketens.¹⁷

Kader 7

Verplichting om de kinderrechten te beschermen: marketing en reclame voor kinderen

Omdat kinderen een waardevolle consumentenmarkt vormen, worden zij via traditionele, digitale en sociale media in toenemende mate aan commerciële boodschappen blootgesteld. Tegelijk blijkt uit onderzoek dat kinderen vaak minder goed in staat zijn om potentieel schadelijke reclame- en marketingboodschappen objectief te beoordelen. Bedrijven kunnen producten en gedragingen aanprijzen die voor kinderen gevaarlijk of ongezond zijn, en die hun rechten op gezondheid, ontwikkeling en bescherming tegen geweld negatief beïnvloeden. Daarom heeft **Zweden** reclame voor kinderen jonger dan 12 in bepaalde media verboden.¹⁸ **Denemarken** hanteert ook een strenge reglementering op het gebied van marketing en reclame voor kinderen. Zo is het bedrijven onder meer verboden om op kinderen gerichte reclame te maken voor tabak, geneesmiddelen en alcohol, en mogen zij in hun marketingboodschappen geen roekeloos gedrag aanprijzen, de voedingswaarde van voeding of drank niet verkeerd voorstellen en geen onrealistische lichaamsvormen afbeelden.¹⁹

Kader 8

Verplichting om de kinderrechten te verwezenlijken: volwaardige arbeidsvoorwaarden voor verzorgers

Gevaarlijke, veeleisende en ongeschikte arbeidsvoorwaarden kunnen de mogelijkheden van ouders en verzorgers ondermijnen om hun kinderen te helpen opgroeien en ontwikkelen, zodat ze hun volledige potentieel kunnen bereiken. Deze voorwaarden maken het werkende moeders van zuigelingen en baby's onder meer moeilijk om de nodige tijd en ruimte te vinden om borstvoeding te geven. Dit zette **El Salvador** ertoe aan om een wet uit te vaardigen die borstvoeding op het werk moet promoten. Volgens deze wet hebben moeders recht op betaalde borstvoedingspauzes en moeten hun werkgevers een geschikte, veilige en hygiënische ruimte ter beschikking stellen waar borstvoeding kan worden gegeven. De overheid is belast met de uitvoering van regelmatige controles en inspecties, en heeft de bevoegdheid om bedrijven die hun verplichtingen niet nakomen, te bestraffen.²⁰

17 Voor meer informatie, <http://www.nbim.no/en/responsibility/risk-management/childrens-rights/>, geraadpleegd 20 maart 2016 [door de vertalers].
 18 Sectie 7 van de Radio- en Televisiewet, Ministerie van Cultuur, Zweden, 2010, www.radioochtv.se/documents/styrdokument/radio%20and%20television%20act.pdf, geraadpleegd op 3 november 2014, aangehaald door de Wereldgezondheidsorganisatie in A framework for implementing the set of recommendations on the marketing of foods and non-alcoholic beverages to children, WHO, Zwitserland, 2012, pag. 22, apps.who.int/iris/bitstream/10665/80148/1/9789241503242_eng.pdf?ua=1, geraadpleegd op 22 oktober 2014.
 19 Deense Ombudsman voor consumentenzaken, Children, Young People and Marketing Practices, www.consumerombudsman.dk/?SC_itemid=801ff5ab-c774-4529-8a41-d6e933cd13b0#, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Algemene beginselen van het IVRK

Aangezien alle kinderrechten universeel, ondeelbaar, onderling afhankelijk en met elkaar verbonden zijn, kunnen de verplichtingen van staten op dit vlak worden gezien vanuit het oogpunt van vier algemeen toepasbare rechten die door het Kinderrechtencomité van bijzonder belang worden geacht voor het begrip, de interpretatie en de implementatie van het IVRK. Deze vier rechten, die als 'algemene beginselen' bekendstaan, zijn: 1) het recht op non-discriminatie, 2) het belang van het kind, 3) het recht op leven, overleven en ontwikkeling, en 4) het recht van het kind om zijn of haar mening te geven en gehoord te worden. Deze algemene beginselen moeten bij alle maatregelen van staten met betrekking tot kinderen als basis en uitgangspunt dienen, inclusief maatregelen die gericht zijn op bedrijfsactiviteiten die invloed hebben op kinderrechten.

Algemene beginselen van het IVRK

Recht op non-discriminatie (IVRK, artikel 2)

Elk kind heeft het recht om te worden behandeld zonder discriminatie van welke aard ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, vermogen, handicap, geboorte of andere omstandigheid van het kind of van zijn of haar ouder of wettige voogd.

Overheden moeten ervoor zorgen dat bedrijfsgerelateerde wetten, beleidstrategieën en beslissingen kinderen in het algemeen of bepaalde groepen van kinderen niet op onrechtvaardige wijze schaden. Zij moeten alle maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat alle kinderen in gelijke mate baat kunnen hebben bij de producten en diensten van bedrijven die tot de verwezenlijking van hun rechten bijdragen.

Belang van het kind (IVRK, artikel 3)

Het belang van het kind vormt de eerste overweging bij alle maatregelen of beslissingen die betrekking hebben op kinderen, en meer in het bijzonder op de zorg voor kinderen en de bescherming van kinderen.

Overheden moeten systematisch prioriteit geven aan de belangen van kinderen wanneer zij bedrijfsgerelateerde wetten of maatregelen goedkeuren die een impact kunnen hebben op kinderen. Zij moeten bereid zijn om aan te tonen hoe deze belangen werden afgewogen.

Het recht op leven, overleven en ontwikkeling (IVRK, artikel 6)

Alle kinderen hebben het inherente recht om te leven, te overleven en zich te ontwikkelen. Hun fysieke, mentale, spirituele, morele, psychologische en sociale ontwikkeling moet in de grootst mogelijke mate worden gewaarborgd.

De overheden moeten maatregelen nemen om alle aspecten van de ontwikkeling van kinderen te waarborgen. Zij moeten ernaar streven om de feitelijke en potentiële negatieve gevolgen van bedrijven voor kinderen op de werkvloer, op de markten, binnen de gemeenschap en in het milieu te voorkomen, te beperken en te herstellen.

Het recht van het kind om zijn of haar mening te geven en gehoord te worden (IVRK, artikel 12)

Kinderen hebben het recht om over alle aangelegenheden die hen aangaan vrijelijk hun mening te uiten. Als zij hun standpunten uiten, moet rekening worden gehouden met hun leeftijd en rijpheid.

De overheden moeten op zoek gaan naar en het vereiste gewicht toekennen aan, en passende aandacht tonen voor de standpunten die kinderen vrijelijk moeten kunnen uiten aangaande bedrijfsgerelateerde wetten, beleidstrategieën en beslissingen die op hen een impact kunnen hebben. Zij moeten bedrijven helpen om de dialoog aan te gaan met kinderen die naar alle waarschijnlijkheid gevolgen zullen ondervinden van hun activiteiten of werking.

²⁰ Voor de tekst van de wet in het Spaans, zie https://extranet.who.int/nutrition/gina/sites/default/files/SLV%202013%20Ley%20de%20Promocion,%20Protection%20y%20Apoyo%20a%20la%20Lactancia%20Materna_0.pdf, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

2. Reikwijdte van de verplichtingen van staten: extraterritorialiteit

Extraterritorialiteit in de *Concluding Observations*: Canada

Kader 10

“Het Comité beveelt aan dat de staat die partij is een regelgeving invoert en implementeert, om ervoor te zorgen dat de bedrijvensector de internationale en nationale mensenrechten-, arbeids-, milieu- en andere normen naleeft. [...] Meer in het bijzonder beveelt het Comité aan dat de staat die partij is, het volgende waarborgt

- (a) De invoering van een duidelijk regelgevend kader voor onder meer de gas-, mijnbouw- en oliebedrijven die actief zijn op territoria buiten Canada, teneinde ervoor te zorgen dat hun activiteiten geen impact hebben op de mensenrechten en geen milieu- en andere normen in gevaar brengen, in het bijzonder deze die verband houden met kinderrechten;
- (b) Het toezicht op de implementatie door bedrijven in binnen- en buitenland van de internationale en nationale milieu-, gezondheids- en mensenrecht-normen, en de beschikbaarheid van passende sancties en herstelmecanismen voor het geval er zich schendingen voordoen, met bijzondere aandacht voor de impact op kinderen...”²¹

“Staten hebben de plicht om de kinderrechten binnen hun rechtsgebied te eerbiedigen en te waarborgen. Het [IVRK] beperkt het rechtsgebied van een staat niet tot zijn ‘grondgebied’. In overeenstemming met het internationaal recht heeft het Comité er al eerder op aangedrongen dat staten de rechten zouden beschermen van kinderen die zich buiten hun territoriale grenzen bevinden. Het benadrukte ook dat de verplichtingen van een staat op grond van het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen gelden voor elk kind op het grondgebied van deze staat en voor alle kinderen die onderworpen zijn aan de jurisdictie van deze staat.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 39 [vrije vertaling]

Nu de globalisering zich steeds sterker doorzet, verplaatsen zakelijke activiteiten zich in toenemende mate naar het internationale toneel. Bedrijven breiden hun activiteiten en operaties als gevolg daarvan uit tot over de landsgrenzen, vaak via ingewikkelde juridische structuren en relaties met dochterondernemingen, leveranciers, onderaannemers en licentiehouders. De complexiteit en het internationale karakter van de activiteiten die een onderneming wereldwijd uitoefent, maken het – ongeacht de precieze aard van deze activiteiten – erg moeilijk om de eerbiediging van de kinderrechten te garanderen binnen alle relaties van de onderneming en bij al haar activiteiten en transacties.

Het spreekt voor zich dat wereldwijde bedrijfsactiviteiten een wereldwijde aanpak vereisen en dus moeten staten ernaar streven om hun gezag en invloed bij bedrijven te laten gelden ongeacht waar zij zich in de waardeketen bevinden. De verplichtingen op grond van het IVRK, het OPAC en het OPSC gelden zowel voor staten die de ‘thuisbasis’ van een bedrijf zijn als voor staten die als ‘gastland’ fungeren. Alle staten, ongeacht of ze het thuisland dan wel het gastland van een bedrijf zijn, hebben de plicht om kinderrechten te eerbiedigen, te beschermen en te verwezenlijken, en om toegang te bieden tot justitie als deze rechten met voeten worden getreden. Alleen de beschikbare hefbomen en tools om bedrijven te sturen, te controleren en te beïnvloeden, kunnen verschillen.

Het Kinderrechtencomité benadrukt, conform het Handvest van de Verenigde Naties en andere mensenrechteninstrumenten, dat staten de algemene plicht hebben om internationaal samen te werken met het oog op de verwezenlijking van kinderrechten.²³ Staten zijn verplicht om het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen niet alleen binnen hun landsgrenzen te implementeren, maar soms ook buiten hun grondgebied, vooral in situaties waarin zij een vorm van gezag of effectieve controle uitoefenen.²⁴ Dit betekent dat een staat maatregelen moet nemen ten aanzien van privéactoren zoals wereldwijde zakelijke ondernemingen die op zijn grondgebied zijn geregistreerd of er hun domicilie of hoofdkwartier hebben, of er belangrijke activiteiten uitoefenen die een negatieve impact kunnen hebben op kinderrechten in andere landen.²⁵

Exportkredietinstellingen

Kader 11

Exportkredietinstellingen staan leningen, waarborgen, verzekeringen en andere vormen van financiële steun toe aan bedrijven die in hun rechtsgebied gevestigd zijn en in het buitenland activiteiten uitoefenen, vaak in opkomende economieën. Hoewel de private sector een belangrijke impuls kan geven aan de groei, bestaat ook het gevaar dat exportkredietinstellingen bijdragen aan bedrijfsactiviteiten die kinderrechten in het buitenland negatief kunnen beïnvloeden. Daarom moeten overheden de potentiële implicaties van overzeese bedrijfsplannen analyseren alvorens hieraan financiële steun te verlenen. In Denemarken onderwerpt de nationale exportkredietinstelling EKF alle voorgestelde projecten bijvoorbeeld aan een sociale- en milieupactbeoordeling. Deze beoordelingen zijn gebaseerd op internationale normen, en daarbij wordt specifieke aandacht besteed aan het gebruik van kinderarbeid. In zijn contracten met betrekking tot grote projecten en projecten die bijzonder hoge risico's inhouden, neemt EKF ook bepalingen op aangaande het respect voor de mensenrechten.²²

21 Kinderrechtencomité, *Concluding Observations to Canada*, VN Doc. CRC/C/CAN/CO/3-4, 6 december 2012, par. 29 [vrije vertaling].

Kader 12

Particuliere militaire en beveiligingsbedrijven (PMSC's)

Bedrijven die militaire en beveiligingsdiensten aanbieden, worden door zowel overheden als bedrijven ingehuurd om hun belangen in het buitenland te beschermen, vaak in conflictsituaties. Tijdens hun werkzaamheden kunnen deze PMSC's heel wat risico's inhouden voor de kinderrechten, waaronder het rekruteren van kinderen door veiligheidstroepen en het gebruik van geweld tegen kinderen en gemeenschappen. Daarom moeten overheden maatregelen treffen om ervoor te zorgen dat de PMSC's kinderrechten respecteren, en een heldere juridische regelgeving en verantwoordingsplicht invoeren voor PMSC's die in het buitenland actief zijn. **Zwitserland** keurde een wet goed die PMSC's verbiedt om rechtstreeks deel te nemen aan vijandelijkheden of om diensten te verlenen aan klanten van wie aangenomen mag worden dat zij bij ernstige schendingen en overtredingen van mensenrechten betrokken zijn. Alvorens met PMSC's in zee te gaan, moeten Zwitserse overheidsdiensten ook altijd mensenrechtendossiers, beleidsstrategieën en opleidingsprogramma's van deze ondernemingen analyseren, evenals bestaande verhaal- en herstelmechanismen voor het geval inbreuken worden vastgesteld.²⁶

In sommige gevallen worden de extraterritoriale verplichtingen duidelijk vermeld in internationale kinderrechtenbepalingen of komen ze aan bod in de *Concluding Observations* van het Comité. Het OPSC verplicht staten bijvoorbeeld om de strafrechtelijke, burgerlijke of administratieve aansprakelijkheid vast te stellen van zakelijke ondernemingen en andere rechtspersonen die bij de verkoop van kinderen, kinderprostitutie of kinderpornografie betrokken zijn, ongeacht waar ter wereld. In zijn periodieke rapporten heeft het Comité ook specifiek aanbevolen dat staten maatregelen zouden nemen om de bedrijfsgerelateerde impact op kinderrechten buiten hun grenzen aan te pakken. Het Comité riep staten onder meer op om de activiteiten te reguleren van transnationale bedrijven die op hun grondgebied hun domicilie hebben,²⁷ om bedrijven die op binnenlands en transnationaal niveau actief zijn te begeleiden op het gebied van kinderrechten,²⁸ en om bepalingen over kinderrechten op te nemen in buitenlandse handelsakkoorden, investeringscontracten en overeenkomsten tussen bedrijven.²⁹

Conflictsituaties

Kader 13

Conflictgebieden houden tal van ernstige risico's in voor kinderrechten, en bedrijven die in deze gebieden actief zijn, kunnen aan de basis staan van een aanzienlijke negatieve impact of kunnen hiertoe bijdragen. Bedrijven die in conflictgebieden werken, kunnen onder meer rechtstreeks of indirect bijdragen aan gedwongen arbeid, mensenhandel, seksuele uitbuiting en andere vormen van geweld tegen kinderen. Gelet op deze uitdagingen, zouden overheden maatregelen moeten nemen om ervoor te zorgen dat bedrijven in conflictsituaties geen schendingen of overtredingen van kinderrechten veroorzaken, mogelijk maken, in de hand werken of verergeren. Het **Vereenigd Koninkrijk** heeft bijvoorbeeld specifieke waarschuwingen gepubliceerd voor de risico's voor Britse bedrijven aangaande de Israëlische nederzettingen in Palestina. Hierin stond duidelijk het volgende te lezen: "De nederzettingen zijn volgens het internationaal recht illegaal [...]. Daarom zijn er aan economische en financiële activiteiten in de nederzettingen duidelijke risico's verbonden en moedigen we deze activiteiten niet aan. We ondersteunen dergelijke activiteiten ook niet. Financiële transacties, investeringen, aankopen, inkopen en andere economische activiteiten (inclusief in dienstensectoren zoals het toerisme) in de Israëlische nederzettingen of die de Israëlische nederzettingen ten goede komen, houden juridische en economische risico's in aangezien deze Israëlische nederzettingen volgens het internationaal recht op bezet gebied gebouwd zijn en niet worden erkend als een legitiem deel van het Israëlische grondgebied."³⁰

Uitgaande van het voorgaande zouden staten duidelijke institutionele en wettelijke kaders moeten scheppen om bedrijfsactiviteiten in het buitenland te reguleren en te monitoren voor zover er een verband is met kinderrechten. Overheden die buitenlandse handelsactiviteiten promoten, ondersteunen en uitoefenen, inclusief via overheidsbedrijven, moeten daarbij ook handelen in overeenstemming met hun verplichtingen op het gebied van kinderrechten.

22 Voor meer informatie, zie EKF, 2013 CSR Report, www.ekf.dk/Docs/EKF%20CSR%202013%20-%20Final.pdf, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

23 Kinderrechtencomité, General Comment no. 16 on State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights, VN Doc. CRC/C/GC/16, 17 april 2013, par. 41.

24 Artikel 2 van het VRK bepaalt het volgende: "De staten die partij zijn bij dit Verdrag, eerbiedigen en waarborgen de in het Verdrag beschreven rechten voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid ..." Eerdere ontwerp teksten verwezen naar het grondgebied van staten, maar werden herzien "om elke mogelijke situatie te dekken". Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Legislative History of the Convention on the Rights of the Child, Vol. I, Verenigde Naties, New York en Genève, 2007, pag. 333.

25 Zie The Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the area of Economic, Social and Cultural Rights, Beginsel 25; Kinderrechtencomité, General Comment no. 6 (2005) on treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, VN Doc. CRC/GC/2005/6, 1 september 2005, par. 12.

26 Voor de Franse tekst van de wet, zie www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2013/6577.pdf, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

27 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Argentina, VN Doc. CRC/C/ARG/CO/3-4, 11 juni 2010, par. 29-30; Concluding Observations to Canada, VN Doc. CRC/C/CAN/CO/3-4, 6 december 2012, par. 29; Concluding Observations to Finland, VN Doc. CRC/C/FIN/CO/4, 20 juni 2011, par. 24; Concluding Observations to Guatemala, VN Doc. CRC/C/GTM/CO/3-4, 1 oktober 2010, par. 34-35.

Handelsakkoorden

Hoewel handelsakkoorden in hoofdzaak over economische thema's gaan, kunnen zij een verregaande invloed hebben op mensenrechten. Door nieuwe technologieën, nieuwe manieren van handel drijven en een nooit eerder geziene toegang tot de wereldwijde markt binnen bereik te brengen, kunnen buitenlandse handel en investeringen belangrijke kansen voor ontwikkeling scheppen. Dergelijke veranderingen waarborgen echter niet noodzakelijk faire, duurzame en inclusieve ontwikkeling, en promoten niet noodzakelijk een groter respect voor de mensenrechten.

Staten – ongeacht of zij bilaterale akkoorden sluiten dan wel multilaterale akkoorden zoals die in het kader van de Wereldhandelsorganisatie – moeten rekening houden met hun eigen verplichtingen op het vlak van kinderrechten en dienen deze meer in het bijzonder op te nemen in hun handelsakkoorden. Een voorbeeld hiervan is een handels- en ontwikkelingsakkoord dat tussen de Europese Unie en een aantal Caribische landen werd gesloten. Dit verplicht de ondertekenende overheden om ervoor te zorgen dat nieuwe handelsakkoorden aan de kinderen ten goede blijven komen.³¹

Handelsakkoorden in de *Concluding Observations*: Ecuador

“Het Comité [...] beveelt aan dat de staat die partij is bij het Verdrag, ervoor zorgt dat vrijhandelsverdragen de rechten van kinderen niet negatief beïnvloeden, onder meer op het gebied van toegang tot betaalbare geneesmiddelen, inclusief generieke geneesmiddelen.”³²

Commerciële seksuele uitbuiting

Zoals impliciet wordt erkend in het OPSC, hebben internationale reizen nieuwe wegen geopend voor de commerciële seksuele uitbuiting van kinderen. Overheden moeten wettelijke kaders uitwerken om ervoor te zorgen dat bedrijven die in de reis- en toerismesector werkzaam zijn, niet bijdragen aan deze schendingen van kinderrechten. **Italië** verbiedt reisagenten bijvoorbeeld uitdrukkelijk om reizen te promoten die bedoeld zijn om kinderen uit te buiten, en eist dat touroperators op hun reisdocumenten duidelijk verwijzen naar de nationale wetten die kinderprostitutie en kinderpornografie strafbaar stellen.³³ **Honduras** heeft op vergelijkbare wijze een verbod ingesteld op alle promotie, advertenties en reclamecampagnes die het land voorstellen als een toeristische bestemming voor de commerciële uitbuiting van kinderen.³⁴

Commerciële seksuele uitbuiting in de *Concluding Observations*: Thailand

“Het Comité dringt erop aan dat de staat die partij is bij het Verdrag een effectief regelgevend kader uitwerkt en implementeert, en alle noodzakelijke wetgevende, administratieve, sociale en andere maatregelen neemt om kindersekstoerisme te voorkomen en uit te roeien. In dit verband moedigt het Comité de staat die partij is bij het Verdrag aan om zijn internationale samenwerking te versterken door middel van multilaterale, regionale en bilaterale afspraken voor de voorkoming en uitroeiing van kindersekstoerisme. Het Comité verzoekt de staat die partij is bij het Verdrag verder nadrukkelijk om het overleg met de toeristische sector over de schadelijke effecten van het kindersekstoerisme te intensiveren, het *Charter of Honour for Tourism* en de Mondiale Ethische Code voor Toerisme van de UNWTO ruimer te verspreiden onder reisagenten en toeristische diensten, en hen aan te moedigen om de Gedragscode voor de Bescherming van Kinderen tegen Seksuele Uitbuiting in Reizen en Toerisme te onderschrijven.”³⁵

28 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Ecuador, VN Doc. CRC/C/ECU/CO/4, 29 januari 2010, par. 30-31.

29 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Nicaragua, VN Doc. CRC/C/NIC/CO/4, 1 oktober 2010, par. 30; Concluding Observations to Mozambique, VN Doc. CRC/C/MOZ/CO/2, 29 september 2009, par. 22.

30 UK Trade and Investment, Overseas Business Risk – Israel, 3 december 2013, webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140403154217/www.ukti.gov.uk/gb_gb/uktihome/premiumcontent/107322.html?null, geraadpleegd op 3 november 2014 [vrije vertaling]

31 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Ecuador, VN Doc. CRC/C/15/Add.262, 13 september 2005, par. 21 [vrije vertaling].

32 Voor meer informatie, zie <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/caribbean>, geraadpleegd op 19 oktober 2014.

33 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Thailand, VN Doc. CRC/C/OPSC/THA/CO/1, 21 februari 2012, par. 24 [vrije vertaling].

34 Art. 600quinquies van het Strafwetboek, art. 16 van Wet nr. 269/1998 en art. 25quinquies van Wetgevend Decreet nr. 231/2001.

35 Art. 149-E en 5 van het Strafwetboek van Honduras, aangehaald in het Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography, Najat Maalla M'jid – Addendum, Mission to Honduras, VN Doc. A/HRC/22/54/Add.2, 21 januari 2013, par. 36.

3. Verplichtingen inzake kinderrechten implementeren

3.1 Algemene maatregelen

Het IVRK schrijft voor dat staten ‘alle passende wettelijke, bestuurlijke en andere maatregelen [nemen] om de in dit Verdrag erkende rechten te verwezenlijken’.³⁶ Staten moeten alle sectoren van de samenleving, inclusief zakelijke ondernemingen, bij de implementatie van deze maatregelen betrekken. Het is dan ook van fundamenteel belang dat wetten, beleidsstrategieën en praktijken met betrekking tot bedrijfsactiviteiten in overeenstemming zijn met het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen, en dat de beginselen en bepalingen die zij bevatten, worden toegepast en afgedwongen met betrekking tot bedrijven.

Het is belangrijk dat, hoewel het IVRK enerzijds voorschrijft dat staten de economische, sociale en culturele rechten van kinderen moeten implementeren ‘in de ruimste mate waarin de hun ter beschikking staande middelen dit toelaten’, er anderzijds toch essentiële minimumniveaus zijn – vooral op het gebied van het recht op voeding, huisvesting, gezondheid en onderwijs – die staten onmiddellijk moeten halen in plaats van er geleidelijk naartoe te werken.³⁷ Staten moeten deze niveaus te allen tijde behouden en op zoek gaan naar internationale samenwerking en bijstand wanneer dit nodig is. Daarbij moeten ze bijzondere aandacht besteden aan de meest kwetsbare en achtergestelde groepen.³⁸ Bovendien heeft het Kinderrechtencomité vastgesteld dat ‘het genot van economische, sociale en culturele rechten nauw verweven is met het genot van burgerlijke en politieke rechten’.³⁹

3.2 Bestuurlijke en administratieve structuren

“Het is belangrijk om erop te wijzen dat het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen de staat in zijn geheel een aantal verplichtingen opleggen, ongeacht zijn interne structuren, afdelingen of organisatie. Ook een decentralisering van het bestuur via het overdragen en delegeren van bevoegdheden doet niets af aan de rechtstreekse verantwoordelijkheid van een staat om zijn verplichtingen na te komen ten aanzien van alle kinderen in zijn rechtsgebied.”

– Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 10 [vrije vertaling]

Bij de implementatie van het IVRK, het OPAC en het OPSC moeten alle bestuursniveaus betrokken worden. Dit kan voor problemen zorgen, gezien de brede waaier van nationale bestuurlijke en administratieve structuren. Sommige staten hebben bijvoorbeeld een federaal of gedecentraliseerd bestuursstelsel met ruime bevoegdheden voor de regionale en lokale overheden. Dergelijke structuren leiden vaak tot het ontstaan van uiteenlopende wetten en beleidsstrategieën binnen eenzelfde land, waardoor het niet eenvoudig wordt om een algemene en coherente nationale agenda op te stellen.

Belangrijk is dat staten zich in hun geheel verbinden aan het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen, ongeacht hun bestuurlijke indeling. In federale of gedecentraliseerde staten moet, om aan de verplichtingen inzake kinderrechten tegemoet te komen, actie worden ondernomen door lokale en regionale overheden, evenals door het centrale bestuur. AC 16 raadt de centrale overheden daarom aan om passende controlemechanismen in te voeren die waarborgen dat de verplichtingen op het vlak van kinderrechten met betrekking tot bedrijfsactiviteiten duidelijk worden gecommuniceerd en geïmplementeerd op alle lokale bestuursniveaus van de staat.

Kader 16

Officiële ontwikkelings-samenwerking (ODA)

De internationale samenwerking rond kinderrechten neemt vaak de vorm aan van officiële ontwikkelingshulp (ODA), waarbij donorlanden programma's beheren via ontwikkelingsorganisaties en de bijbehorende financiële instellingen. Deze ODA kan weliswaar beloven om de onderwijs- en gezondheidszorgsystemen te verbeteren, schadelijke kinderarbeid af te schaffen en de toegang tot water en sanitaire voorzieningen te verbeteren, maar het risico bestaat ook dat projecten tegelijk schendingen en overtredingen van kinderrechten in de hand werken. Om dit punt van zorg aan te pakken, stelt het **Duitse** Ministerie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling als voorwaarde voor de goedkeuring van een programma dat de risico's en gevolgen voor kinderrechten worden onderzocht, en dat bij de financiële besluitvorming rekening wordt gehouden met de kinderrechten. De Richtlijnen voor Kinderrechten en het Bedrijfsleven (CRBP) gelden als kader voor deze analyse.⁴⁰

³⁶ Zie VRK, art. 4, dat als volgt luidt: “De staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke, bestuurlijke en andere maatregelen om de in dit Verdrag erkende rechten te verwezenlijken. Ten aanzien van economische, sociale en culturele rechten nemen staten die partij zijn deze maatregelen in de ruimste mate waarin de hun ter beschikking staande middelen dit toelaten en, indien nodig, in het kader van internationale samenwerking.”

³⁷ Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, General Comment no. 3: The nature of States parties' obligations (art. 2, para. 1, of the Covenant), VN Doc. E/1991/23, par. 9 en 10.

³⁸ Ibidem, par. 10, 12, 13.

³⁹ Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (art. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003, par. 6 [vrije vertaling].

⁴⁰ Internationale Commissie van Juristen, Financial Institutions and the Rights of the Child, An overview of Policies and Accountability Mechanisms, ICJ, Genève, 2014, pag. 46–47.

Daarnaast oefenen staten hun bevoegdheden en functies met betrekking tot kinderrechten en bedrijven vaak uit via een hele reeks ministeries, agentschappen, departementen en andere administratieve diensten, evenals via hun gerechtelijke instanties. Elk van hen is verantwoordelijk voor beslissingen over een bepaald aspect van de materie en vaak opereren de organisaties die belast zijn met de regelgeving voor en het toezicht op bedrijfsgerelateerde problemen afzonderlijk van de organisaties die verantwoordelijk zijn voor het toezicht op de kinderrechten. Toch moeten overheden, ongeacht hoe hun administratieve of gerechtelijke diensten opgedeeld zijn, ervoor zorgen dat ze op een gecoördineerde manier tegemoetkomen aan hun verplichting om de kinderrechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken.

3.3 Rechtssystemen

“Staten die partij zijn moeten er met alle passende middelen voor zorgen dat de bepalingen van het Verdrag worden opgenomen in hun binnenlandse rechtssystemen.” – Algemeen Commentaar Nr. 5, par. 19 [vrije vertaling]

Staten implementeren het IVRK, het OPAC en het OPSC in overeenstemming met hun juridische en culturele systemen, inclusief burgerlijk recht, gemeen recht, religieus recht, gewoonterecht en gemengde of meervoudige rechtssystemen. Deze houden verscheidene uitdagingen en kansen in om tegemoet te komen aan de verplichtingen inzake kinderrechten, ook met betrekking tot zakelijke ondernemingen. Religieuze wetten kunnen bijvoorbeeld sneller openstaan voor nieuwe interpretaties dan voor een formele aanpassing, terwijl in het geval van meervoudige rechtssystemen vaak verschillende wetten gelden voor verschillende sectoren van de samenleving, wat in een gecompliceerde lappendekken van regels en reglementen resulteert. De wijze waarop het internationaal recht wordt omgezet, is ook afhankelijk van het bestaande rechtssysteem. *Civil law*-landen zijn doorgaans geneigd om verplichtingen op grond van een verdrag rechtstreeks effect te laten sorteren in hun nationale wetgeving, terwijl *common law*-landen vaker specifieke wetgeving vereisen om geratificeerde verdragen in hun nationale rechtsorde op te nemen.

Ondanks deze verschillen, blijven de kinderrechten dezelfde en hebben staten dezelfde verplichtingen om ze te verwezenlijken, ongeacht hun rechtssysteem. Het blijft een basisbeginsel van het internationaal recht dat een staat zich niet op zijn binnenlandse situatie kan beroepen om de niet-nakoming van een internationale verplichting te verantwoorden.⁴¹ Het Kinderrechtencomité sprak zijn voorkeur uit voor een opname van het IVRK in de nationale wetgeving, waardoor het voorrang krijgt op eventuele hiermee strijdige wetten en voor de binnenlandse rechtbanken afdwingbaar wordt ten aanzien van elke partij die kinderrechten heeft geschonden of dreigt dit te doen.⁴² Ook benadrukte het Comité dat de rechten op grond van het Verdrag als gelijkwaardig en ondeelbaar moeten worden beschouwd, ongeacht de nationale rechtstraditie, waarbij geen onderscheid mag worden gemaakt tussen burgerlijke en politieke rechten en economische, sociale en culturele rechten.⁴³

Om dit te realiseren raadt het Comité aan om te opteren voor een volledige en rechtstreekse opname van het Verdrag in één enkele algemene nationale wet die de basisrechten die voor alle kinderen in het rechtsgebied van de staat gelden, duidelijk vastlegt.⁴⁴ In complexere rechtssystemen kan ook een grondwettelijke erkenning van het IVRK noodzakelijk zijn, of moet een afzonderlijke *bill of rights* worden opgesteld om de wettekst voldoende gezag te verlenen. Zodra er een overkoepelend juridisch kader voor kinderrechten is uitgewerkt, kan dit als basis dienen voor een verrijkende harmonisering van de bestaande wetten, reglementen, beleidsstrategieën en praktijken, inclusief deze die op bedrijven van toepassing zijn. Een dergelijk proces impliceert noodzakelijkerwijs een herziening van de binnenlandse rechtbanksystemen en andere herstelmechanismen, aangezien elk rechtssysteem de kinderen van wie de rechten worden overtreden of geschonden en hun vertegenwoordigers in staat moet stellen om verhaal en rechtsherstel te eisen van eender welke partij, met inbegrip van zowel overheidsinstanties als bedrijven die volledig of deels verantwoordelijk zouden zijn voor de overtredingen of schendingen van hun rechten.

41 Kinderrechtencomité, General Comment no. 16 on State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights, VN Doc. CRC/C/GC/16, 17 april 2013, par. 10.

42 “Het Comité verheugt zich over de opname van het Verdrag in de nationale wetgeving, wat in enkele maar niet in alle staten de traditionele manier is om internationale mensenrechteninstrumenten te implementeren. Deze opname moet inhouden dat men zich in de rechtbanken rechtstreeks op de bepalingen van het Verdrag kan beroepen, dat zij door de nationale overheden worden toegepast, en dat het Verdrag voorrang geniet wanneer sprake is van enige tegenstrijdigheid met het binnenlands recht of de gangbare praktijken. Ongeacht deze opname moet er toch nog worden op toegezien dat alle relevante binnenlandse wetten, inclusief alle lokale wetten en het gewoonterecht, in overeenstemming worden gebracht met het Verdrag. In geval van enige tegenstrijdigheid binnen de wetgeving, moet steeds voorrang worden verleend aan het Verdrag, conform artikel 27 van het Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht.” Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003, par. 20 [vrije vertaling].

43 Ibidem, par. 25.

44 Zie Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Protecting the World's Children, Impact of the Convention on the Rights of the Child in Diverse Legal Systems*, 2007, pag. 7; Rishmawi, Mervat, ‘Article 4: the Nature of States Parties’ Obligations’, 2006, pag. 25, over de Concluding Observations waarin het Kinderrechtencomité staten aanbeveelt om het Verdrag in één element van de wetgeving op te nemen. De auteur verwijst echter ook naar een latere benadering waarmee het Comité staten adviseerde om ervoor te zorgen dat alle belangrijke sectorale wetten in overeenstemming zijn met de principes van het VRK..

DEEL DRIE

STRATEGIEËN EN TOOLS OM BEDRIJVEN TE REGULEREN EN TE STUREN

Strategieën en tools ontwikkelen om bedrijven te reguleren en te sturen

“Staten moeten over adequate wettelijke en institutionele kaders beschikken om kinderrechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken, en moeten herstelmechanismen ter beschikking stellen in geval van schendingen binnen de context van bedrijfsactiviteiten en -transacties.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 4 [vrije vertaling]

Om tegemoet te komen aan hun verplichtingen inzake kinderrechten op grond van het IVRK, het OPAC en het OPSC moeten staten sterke, uitgebreide en holistische strategieën uitwerken zodat bedrijven de kinderrechten respecteren zoals in AC 16 wordt uiteengezet. Om deze strategieën om te zetten in maatregelen, kan worden geput uit een uitgebreid arsenaal aan instrumenten: brede en gerichte wetten, beleidsstrategieën, publiekscampagnes en bewustwordingsinitiatieven. Bij het uitwerken van plannen en het implementeren van maatregelen rond het thema kinderrechten en bedrijven moeten staten te rade gaan bij maatschappelijke organisaties, academici, onafhankelijke experts, bedrijven, betrokken gemeenschappen en individuen, en – als allerbelangrijkste – speciale maatregelen nemen om de zinvolle participatie van kinderen binnen dit hele proces mogelijk te maken.

“Staten moeten regelmatig naar de standpunten van kinderen luisteren ... bij het uitwerken van nationale en lokale bedrijfsgerelateerde wetten en beleidsstrategieën die invloed kunnen hebben op kinderen. Staten moeten meer in het bijzonder overleg plegen met kinderen die het moeilijk hebben om hun stem te laten horen, zoals kinderen die tot minderheidsgroepen of inheemse bevolkingsgroepen behoren, kinderen met een handicap, ... en kinderen in een vergelijkbare kwetsbare situatie.”
– Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 21 [vrije vertaling]

Schoolraden, organisaties en verenigingen voor kinderen, jongerenparlementen en sociale media groepen kunnen als nuttige toegangspunten dienen, en bijzondere inspanningen moeten worden geleverd om de meest kwetsbare en gemarginaliseerde kinderen te bereiken die op geen enkele andere wijze een stem kunnen hebben in het politieke proces.

Stakeholders raadplegen

Box 17

Om een nieuw nationaal beleid te ontwikkelen voor het promoten van gezonde voeding, organiseerde **Noorwegen** een uitgebreid overleg waarbij brede en diverse lagen van de bevolking werden betrokken, inclusief kinderen. De deelnemers kregen vragen over hun voorkeuren en over wat gezonde voeding naar hun mening inhield. Zij konden ook maatregelen voorstellen die de overheid zou kunnen nemen om gezonde voeding te promoten. De aanbevelingen die uit het overleg naar voren kwamen, werden gepubliceerd en tijdens open, interactieve vergaderingen aan hogere ambtenaren voorgesteld.⁴⁵

⁴⁵ FAO, GTZ, Right to Food – Putting it into Practice, 2006, Rome, www.fao.org/ag/agn/nutrition/docs/brief%2005_nutrition_en.pdf, geraadpleegd op 13 oktober 2014; Tisdall, NORWAY: Norwegian consumers sound off on food and health, Just-food, 5 april 2005, www.just-food.com/news/norwegian-consumers-sound-off-on-food-and-health_id84097.aspx, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

1. Wet- en regelgeving

“De wet- en regelgeving zijn essentiële instrumenten om ervoor te zorgen dat de activiteiten en transacties van zakelijke ondernemingen de rechten van het kind niet schenden of negatief beïnvloeden. Staten moeten wetten goedkeuren die de nakoming van de rechten van het kind door derden garanderen en een helder en voorspelbaar wet- en regelgevend kader scheppen dat zakelijke ondernemingen in staat stelt om de kinderrechten te respecteren.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 53 [vrije vertaling]

Staten moeten wetten en administratieve regels opstellen om ervoor te zorgen dat de activiteiten, transacties en relaties van bedrijven in overeenstemming zijn met het IVRK, het OPAC en het OPSC. Daarom moeten overheden ernaar streven om heldere, voorspelbare wettelijke kaders uit te werken waardoor de eerbiediging van kinderrechten door bedrijven niet alleen mag worden verwacht maar ook haalbaar wordt. De wetten moeten enerzijds specifieke problemen aanpakken die in het bijzonder belangrijk zijn en anderzijds in het algemeen een stimulerend klimaat scheppen en bedrijven laten inzien op welke manier zij bij hun werk rekening moeten houden met kinderrechten.

Bij wijze van eerste aanzet moeten overheden een algemene analyse uitvoeren om na te gaan in welke mate hun bestaande wetten en beleidsstrategieën het aspect kinderrechten en bedrijven aanpakken. Zij moeten ernaar streven om bij deze analyse alle aspecten aan bod te laten komen die rechtstreeks of indirect bepalen hoe bedrijfsactiviteiten en -transacties de kinderrechten beïnvloeden. Op de punten waarop duidelijke lacunes aan het licht komen, moeten de overheden maatregelen nemen om hun wetten in overeenstemming te brengen met de internationale normen. Daarbij is het belangrijk dat zij nagaan welke organisaties, ministeries en departementen op thema's rond kinderrechten en bedrijven werkzaam zijn, en voor de nodige mechanismen zorgen om een efficiënte samenwerking tussen deze organisaties mogelijk te maken. Sommige van deze instanties kunnen met name regelgevende bevoegdheden en handhavingsbevoegdheden hebben op rechtsdomeinen die een rechtstreekse impact op kinderrechten hebben, zoals arbeid, milieu of consumentenbescherming.

AC 16 vermeldt verder een aantal onderwerpen en economische sectoren die misschien meer aandacht verdienen omdat zij specifieke risico's voor het verwezenlijken van kinderrechten inhouden. Het gaat daarbij onder meer om de arbeidsvoorwaarden van de ouders (impact op de ontwikkeling van het kind), intellectuele eigendomsrechten (impact op de toegang tot geneesmiddelen) en digitale media (potentiële kanalen voor seksuele uitbuiting van kinderen). Een aantal van deze onderwerpen worden in detail uitgewerkt in de voorbeelden van nationale praktijken die in deze handleiding aan bod komen.

AC 16 merkt ook op dat staten wettelijke maatregelen moeten goedkeuren die meer in het algemeen van toepassing zijn op het thema kinderrechten en bedrijven. Allereerst moeten de overheden regelmatige effectbeoordelingen introduceren waaraan ze alle bedrijfsgerelateerde wetten onderwerpen die een impact zouden kunnen hebben op de kinderrechten. Tegelijk moeten overheden bedrijven ertoe verplichten om hun feitelijke en potentiële impact op kinderrechten via een zogenaamde *due diligence*-procedure te onderzoeken. Bijkomend zouden deze verplichtingen vergezeld kunnen gaan van rapporterings- en openbaarmakingsvereisten die de transparantie ten goede komen en een geïnformeerde dialoog met het brede publiek mogelijk maken.⁴⁶

Kader 18

Wettelijke kaders in de Concluding Observations: Marokko

Het Comité vestigt de aandacht van de staat die partij is bij het Verdrag op zijn Algemeen Commentaar Nr. 16 (2013) aangaande de verplichtingen van de staat met betrekking tot de impact van de bedrijvensector op de kinderrechten, en beveelt in het bijzonder aan dat de staat die partij is bij het Verdrag:

[...](a) Zijn wetgevend kader onderzoekt en aanpast met betrekking tot de juridische aansprakelijkheid van zakelijke ondernemingen en hun dochterondernemingen die actief zijn op of worden beheerd vanuit het grondgebied van de staat die partij is bij het Verdrag, voornamelijk in de toeristische sector ...⁴⁶

⁴⁶ Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Morocco, VN Doc. CRC/C/MAR/CO/3-4, 19 september 2014, par. 23 [vrije vertaling].

1.1 Beoordeling van de gevolgen voor de kinderrechten

“Permanente beoordelingen van de impact op de kinderrechten zijn noodzakelijk om te waarborgen dat het belang van het kind de voornaamste overweging is bij de uitwerking en uitvoering van bedrijfsgerelateerde wetten en beleidsstrategieën op alle bestuursniveaus. Deze beoordelingen kunnen de impact voorspellen van alle voorgestelde bedrijfsgerelateerde beleidsstrategieën, wetten, regels en budgettaire of andere administratieve beslissingen die een invloed hebben op kinderen en het verwezenlijken van hun rechten. Zij moeten deel uitmaken van elke vorm van permanent toezicht op en doorlopende evaluatie van de impact van wetten, beleidsstrategieën en programma’s op het vlak van kinderrechten.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 78 [vrije vertaling]

Beoordelingen van de gevolgen voor de kinderrechten ('kinderrechten impact assessments' of 'kind-effect rapportages' /CRIA's) zijn voor overheden een manier om te begrijpen of en hoe hun maatregelen kinderen beïnvloeden. CRIA's moeten in eerste instantie worden uitgevoerd telkens wanneer een overheid nieuwe bedrijfsgerelateerde wetten, beleidsstrategieën, begrotingen/budgetten of administratieve maatregelen uitwerkt die verband houden met de verplichtingen inzake kinderrechten. Zij moeten ook permanent worden herhaald om de gevolgen van beslissingen en maatregelen te monitoren en te evalueren. De CRIA's moeten niet alleen de mogelijke gevolgen voor kinderen in het algemeen peilen, maar ook de impact op specifieke groepen van kinderen die hiervan elk op een andere manier een bepaalde invloed kunnen ondervinden.⁴⁷

Sommige staten hebben dergelijke effectbeoordelingen in de praktijk misschien al verplicht gesteld, hetzij voor mensenrechten in het algemeen of meer specifiek voor individuele sectoren van de economie of bepaalde andere aandachtspunten. Wanneer dit het geval is, moeten de overheden de aandacht voor kinderrechten binnen hun bestaande effectbeoordelingsmodellen inbedden. De CRIA's moeten echter altijd, ongeacht voor welke aanpak wordt gekozen, gebaseerd zijn op het IVRK, het OPAC en het OPSC, en een logische, consistente procedure volgen.

Kader 19

CRIA's in de Concluding Observations: Thailand

“Het Comité beveelt aan dat de staat die partij is bij het Verdrag [...] (b) de opname van kinderrechtenindicatoren en -parameters in de rapportering promoot en voorziet in specifieke beoordelingen van de impact van bedrijven en de industrie op de kinderrechten [...]”⁴⁸

Een CRIA uitvoeren

⁴⁷ Wanneer moet worden bepaald of specifieke groepen van kinderen meer kans maken om op een aparte manier te worden beïnvloed door een wet, beleidsstrategie of administratieve maatregel, moet rekening worden gehouden met genderaspecten, kwetsbaarheid en marginalisering, inheemse bevolkingsgroepen, nationale, etnische of taalminderheden, kinderen met een handicap en kinderen van arbeidsmigranten. Zie UNICEF Canada, Child Rights Impact Assessment: A Tool to Focus on Children, 2013, pag. 3; EU, UNICEF, Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation, Module 5: Child Impact Assessments, 2014, pag. 18.

⁴⁸ Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Thailand, VN Doc. CRC/C/THA/CO/3-4, 17 februari 2012, par. 30 [vrije vertaling].

CRIA's in de praktijk

De Vlaamse deelregering in **België** schrijft een verplichte Kind- en Jongereneffectrapportage voor telkens wanneer een 'voorstel van decreet' wordt ingediend dat een rechtstreekse impact zou kunnen hebben op de belangen van kinderen en jongeren onder de 25. Daarbij moet minstens een overzicht worden opgesteld van de mogelijke gevolgen die de goedkeuring of verwerping van het decreet voor kinderen en jongeren zou hebben. Verder moeten ook maatregelen worden voorgesteld die zouden kunnen worden genomen om eventuele negatieve gevolgen die aan het licht zouden komen, te voorkomen, te beperken of te herstellen. De regering heeft ook een handleiding gepubliceerd voor de opstelling van de Kind- en Jongereneffectrapporten. Deze worden geïntegreerd binnen de ruimere procedure waarmee de impact op de mensenrechten wordt beoordeeld.⁴⁹

De Welshe deelregering in het **Verenigd Koninkrijk** heeft de uitvoering van een CRIA door hoge ambtenaren verplicht gesteld telkens wanneer bepaalde beslissingen worden genomen of wettelijke maatregelen worden voorgesteld die voor kinderen en jongeren belangrijk zijn. Alle beoordelingen van de gevolgen voor kinderrechten moeten worden opgesteld volgens een vast model. Er werd een speciale adviesgroep opgericht om ambtenaren te helpen uitmaken of een effectrapportage al dan niet noodzakelijk is. Zodra een CRIA aangaande een wettelijke maatregel voltooid is, wordt het eindresultaat gepubliceerd. Het is op verzoek verkrijgbaar in het geval van CRIA's aangaande andere administratieve beslissingen.⁵⁰

De nationale strategie voor de implementatie van het IVRK in **Zweden** roept de overheid op om CRIA's uit te voeren voor alle overheidsbeslissingen die invloed hebben op kinderen. De Zweedse Kinderombudsman heeft een model opgesteld om effectbeoordelingen uit te voeren. Een aantal overheidsdiensten maakt hiervan al gebruik, waaronder de Nationale Huisvestings-, Bouw- en Planningsraad, en het Zweeds Agentschap voor Internationale Ontwikkeling en Samenwerking.⁵¹

49 Decreet houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid van de Vlaamse Overheid van 20 januari 2012, art. 6. Voor een evaluatie van JOKER (JongerenEffectRapportage) zie <http://www.keki.be/sites/default/files/JoKER%20-%20Advies.pdf>, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

50 Welshe overheid, Children's Rights Scheme 2014, <http://wales.gov.uk/docs/dsjlg/publications/cyp/140501-childrens-rights-scheme-2014-en.pdf>, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

51 Voor het CRIA-model, zie www.manskligarattigheter.se/dm3/file_archive/020523/d18c33283b29d7cbb15d9bb65d1/db726/barn/Child/Impact/Assessments.pdf, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

1.2 Due diligence inzake kinderrechten

“Om tegemoet te komen aan de verplichting om maatregelen te nemen teneinde ervoor te zorgen dat zakelijke ondernemingen kinderrechten respecteren, moeten staten bedrijven ertoe verplichten om een due diligence-procedure inzake kinderrechten te voeren. Dit garandeert dat zakelijke ondernemingen hun impact op kinderrechten – inclusief via hun zakelijke relaties en in al hun activiteiten wereldwijd – identificeren, voorkomen en beperken.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 62 [vrije vertaling]

Net zoals staten hun wetten, beleidsstrategieën en andere belangrijke overheidsinitiatieven moeten onderwerpen aan een beoordeling van de gevolgen voor de kinderrechten, zouden bedrijven verplicht moeten worden om inzake kinderrechten een *due diligence*-procedure te voeren die hen vertelt hoe hun activiteiten, transacties en relaties de kinderrechten beïnvloeden. Voortbouwend op de VN-richtlijnen kan *due diligence* inzake kinderrechten worden omschreven als een permanent proces waarbij aan bedrijven wordt gevraagd om hun feitelijke en potentiële impact op kinderrechten te identificeren en te beoordelen, om te handelen naar hun bevindingen en deze in hun werkwijze te integreren, om de gepastheid en effectiviteit van hun respons te onderzoeken, en om openlijk te communiceren over de wijze waarop zij deze impact hebben aangepakt. Via dit proces kunnen bedrijven niet alleen leren hoe ze hun verantwoordelijkheid kunnen nemen voor de negatieve gevolgen voor kinderen, en hoe ze deze kunnen voorkomen en beperken, maar ook hoe ze op zoek kunnen gaan naar kansen om de kinderrechten vooruit te helpen.⁵²

Net als de CRIA's kan ook de *due diligence*-procedure inzake kinderrechten binnen een algemenere due diligence-procedure voor mensenrechten worden gekaderd, op voorwaarde dat binnen deze procedure specifieke aandacht wordt besteed aan de rechten van alle kinderen in het algemeen en van bepaalde groepen van kinderen die een groter risico lopen in het bijzonder. Staten moeten alle bedrijven ertoe verplichten om een *due diligence*-procedure inzake kinderrechten te voeren en effectief in overeenstemming met de resultaten van deze procedure te handelen.

Overheden kunnen ook hefboomen gebruiken om een grootschaliger gebruik van de *due diligence*-procedures te waarborgen. Zo kunnen ze bedrijven bijvoorbeeld verplichten om aan te tonen dat ze dergelijke procedures uitvoeren wanneer ze meedingen naar een overheidscontract, overheids subsidies aanvragen of een beursgang overwegen. Om kleine en middelgrote ondernemingen te helpen bij het nakomen van hun verplichtingen, kunnen overheden opleidingen verstrekken en gerichte begeleiding aanbieden bij belangrijke verplichtingen en procedures. Verder kunnen overheidsbedrijven de volledige resultaten van hun *due diligence*-procedures publiceren, om alle andere bedrijven te inspireren en de lat hoger te leggen voor alle bedrijven. Wanneer bedrijfsactiviteiten een verhoogd risico inhouden op ernstige negatieve gevolgen voor kinderrechten – ongeacht of dit te wijten is aan de aard van de activiteiten dan wel aan de context waarbinnen ze worden uitgeoefend –, moet de overheid een actievere rol spelen bij de opstelling van strengere *due diligence*-regels en het toezicht op de naleving ervan.

⁵² Zie VN-richtlijnen, Beginselen 17 en 21.

⁵³ Zie CRPB nr. 1.

⁵⁴ Verenigde Staten van Amerika, Executive Order – Strengthening Protection against Trafficking in Persons in Federal Contracts, 25 september 2012, www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/09/25/executive-order-strengthening-protections-against-trafficking-persons-fe, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

⁵⁵ Welshe regering, Minerals Technical Advice Note 2: Coal (2009), gov.wales/docs/desh/policy/090120coalmtanen.pdf, geraadpleegd op 14 januari 2015.

Inkoopbeleid van de overheid

Kader 21

Veel overheden kopen goederen en diensten aan van ondernemingen uit de private sector. De regels voor het inkoopbeleid van de overheid bepalen volgens welke methoden en processen deze aankopen verlopen. De regels voor het inkoopbeleid van de overheid bepalen het kader voor en de verwachtingen ten aanzien van een zakelijke relatie met derden. Zij garanderen dat overheidscontractanten de kinderrechten niet overtreden door bijvoorbeeld gebruik te maken van dwangarbeid of kinderarbeid. In de **Verenigde Staten** verbiedt de overheid aannemers en onderaannemers bijvoorbeeld om steun te bieden aan of zich in te laten met mensenhandel. Bij projecten met een zekere omvang eist de overheid ook van de bedrijven met wie ze zaken doet, dat ze nalevingsplannen opstellen met gedetailleerde informatie over hun *due diligence*-procedures om elke verdachte activiteit te beoordelen, te voorkomen, te beperken en te herstellen.⁵⁴

Effectbeoordeling in de extractie sector

Kader 22

Volgens de *Minerals Planning Policy* van Wales (**Verenigd Koninkrijk**) is een beoordeling van de gezondheidseffecten vereist voor bepaalde activiteiten op het gebied van steenkoolwinning. Het document noemt onder meer luchtverontreiniging een bijzonder risico voor de gezondheid van de lokale kinderen. De getroffen gemeenschappen moeten worden betrokken bij alle aspecten van het effectbeoordelingsproces en er dient rekening te worden gehouden met het IVRK bij het bepalen van de reikwijdte van de beoordeling. Bij de beoordelingsprocedures worden de mogelijke rechtstreekse en indirecte gevolgen voor de gezondheid onderzocht, en wordt nagegaan hoe deze gevolgen over de getroffen groepen verdeeld zijn.⁵⁵

Mensenrechten *Due diligence* in zicht

Nadat Zwitserland in 2014 een vergelijkende onderzoeksstudie publiceerde naar *due diligence* inzake mensenrechten in zijn nationale wetgeving, verwierp het parlement met nipte meerderheid een wetsvoorstel dat zakelijke ondernemingen moest verplichten om een *due diligence*-procedure inzake mensenrechten in te voeren en de resultaten ervan te publiceren.⁵⁷ Aanhangers van het wetsvoorstel kondigden daarop een referendum aan zodat de bevolking zich over het initiatief kon uitspreken.⁵⁸ Een vergelijkbaar wetsvoorstel werd in 2015 herzien en opnieuw ingediend in Frankrijk. De indieners willen bepaalde bedrijven verplichten tot het opstellen van toezichtplannen om de risico's van potentiële mensenrechtenschendingen tijdens hun activiteiten en die van hun dochterondernemingen aan te pakken. Het voorstel wil bedrijven ook strafrechtelijk aansprakelijk stellen indien ze zouden nalaten om dit te doen.⁵⁹ In Peru stelde de Hoge Raad voor het Bank- en Verzekeringswezen, Bedrijven en Pensioenfondsen nieuwe regels op voor de financiering van mijnbouwactiviteiten en andere grootschalige projecten. Wie hiervoor geld wil lenen, moet voortaan informatie verschaffen over het overleg met de getroffen gemeenschappen en plannen uitwerken om alle negatieve gevolgen te meten, te beperken en te herstellen.⁶⁰

Child Rights Due Diligence for Business⁶⁰

⁵⁶ Zie VN-richtlijnen, Principles 18-21; CRBP, Richtlijnen 1, 8 en 9.

⁵⁷ Voor de tekst van het wetsvoorstel in het Frans, zie http://www.parlament.ch/e/suche/Pages/geschaefte.aspx?gesch_id=20143671, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

⁵⁸ Zie Zwitserse campagne voor Corporate Justice (Global Business? Global Responsibility!), 20 april 2015, www.corporatejustice.ch/en/, geraadpleegd op 24 april 2015.

⁵⁹ Frankrijk, Assemblée Nationale, Nr. 2578 – Proposition de loi relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, ingediend bij de voorzitter van de Assemblée Nationale, 11 februari 2015, www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion2578.asp, geraadpleegd op 18 maart 2015; zie ook Association Sherpa, Deuxième proposition de loi sur le devoir de vigilance des multinationales: peu d'évolutions après l'examen en commissions, 11 maart 2015, http://www.asso-sherpa.org/deuxieme-proposition-loi-sur-le-devoir-de-vigilance-des-multinationales-peu-de-volutions-apres-lexamen-en-commissions#.Vd3Fw_ntlBc, geraadpleegd op 18 maart 2015.

⁶⁰ Schydrowsky, Daniel M. en Robert C. Thompson, Reducing the Financial Risk of Social Conflict, in *Americas Quarterly*, Spring 2014, www.americasquarterly.org/content/reducing-financial-risk-social-conflict, geraadpleegd op 23 oktober 2014; Uptake of the Guiding Principles on Business and Human Rights: practices and results from pilot surveys of Governments and corporations, Addendum bij het Rapport van de Werkgroep Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen en andere Bedrijven, VN Doc. A/HRC/23/32/Add.2, 16 april 2013, par. 46.

1.3 Kinderrechtenrapportering

“Grote zakelijke ondernemingen moeten worden aangemoedigd en, waar wenselijk, verplicht om bekend te maken welke inspanningen zij leveren om negatieve gevolgen voor kinderrechten aan te pakken. Deze informatie moet op een efficiënte manier worden gecommuniceerd, toegankelijk zijn en een goede vergelijkingsbasis bieden voor de informatie van andere bedrijven, en verwijzen naar de door de onderneming genomen maatregelen om potentiële en feitelijke negatieve gevolgen van bedrijfsactiviteiten voor kinderen te beperken.”
– *Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 65 [vrije vertaling]*

Kinderrechten- rapportering in de *Concluding Observations: Denemarken*

Kader 24

“Het Comité beveelt aan dat de staat die partij is bij het Verdrag een kader biedt voor de kinderrechtenrapportering door Deense bedrijven, met inbegrip van multinationale ondernemingen met hoofdkwartier in Denemarken, alsook voor de aanpak van overtredingen van de regels door Deense multinationale ondernemingen – ook buiten het Deense grondgebied – door het Nationale Contactpunt. Het Comité beveelt aan dat de staat die partij is bij het Verdrag daarbij de relevante bepalingen van het Verdrag toepast. Verder moedigt het Comité de staat die partij is bij het Verdrag aan om de nodige aandacht te besteden aan de ervaringen overal ter wereld met de toepassing van onder meer het VN-Raamwerk ‘Beschermen, Respecteren en Herstellen’ op de activiteiten van private- en overheidsbedrijven, in het bijzonder met betrekking tot de kinderrechten.”⁶¹

Als aanvulling op de *due diligence*-procedure inzake kinderrechten moeten overheden bedrijven opdragen om rapporten te publiceren waarin ze uitleggen hoe zij de gevolgen van hun activiteiten, transacties en relaties voor kinderrechten beoordelen, in overweging nemen en integreren. De rapportering geeft aan hoe bedrijven hun *due diligence*-verplichtingen nakomen, maakt rechtstreekse vergelijkingen tussen bedrijven en sectoren mogelijk, biedt waarborgen voor het bestaan van adequate risicobeheersingsprocedures en kan overheden ertoe aanzetten om negatieve gevolgen te onderzoeken en te herstellen. Op die manier moeten ten aanzien van ondernemingen duidelijke verwachtingen worden geformuleerd inzake de bekendmaking van relevante informatie op regelmatige tijdstippen.

De rapporteringsvereisten kunnen variëren al naargelang de omvang en de aard van de bedrijfsactiviteiten, waarbij strengere bekendmakingseisen kunnen worden gesteld aan grotere of transnationale ondernemingen. De informatie over kinderrechten kan worden opgenomen in de bestaande niet-financiële rapporten die bedrijven moeten opstellen, op voorwaarde dat kinderrechten op een holistische en afzonderlijke manier aan bod komen in de analyses en besprekingen. Overheden moeten steeds een effectief toezicht op de juistheid en de kwaliteit van de verstrekte informatie garanderen, en overwegen om de primaire verantwoordelijkheid voor dit toezicht toe te wijzen aan een regelgevend orgaan dat over de nodige bevoegdheden en middelen beschikt om een onafhankelijke verifiëring van de rapporten te vragen en sancties op te leggen indien de rapporteringsverplichtingen niet worden nagekomen. Om een grotere transparantie te verkrijgen, kunnen overheden ook instructieve modellen, formats en instrumenten ter beschikking stellen, prestatiebenchmarks en beste praktijken uitwerken, en rapporten van bedrijven die het goede voorbeeld geven officieel als dusdanig erkennen.

⁶¹ Kinderrechtencomité, *Concluding Observations to Denmark*, VN Doc. CRC/C/DNK/CO/4, 7 april 2011, par. 30 [vrije vertaling].

Rapporteringsverplichtingen in de praktijk

Zweden verplicht alle overheidsbedrijven om in overeenstemming met het *Global Reporting Initiative* (GRI-kader) duurzaamheidsrapporten op te stellen met informatie over mensenrechten, diversiteit, arbeidsvoorwaarden, milieu en corruptie.⁶²

Denemarken verplicht alle grote binnenlandse bedrijven om een rapport te publiceren over o.m. hun beleidsstrategieën over klimaatverandering en mensenrechten, de maatregelen die zij in het kader van deze beleidsstrategieën hebben genomen, en de resultaten van deze maatregelen. Hoewel ondernemingen niet verplicht zijn om beleidsstrategieën op het vlak van mensenrechten te ontwikkelen, moeten zij het uitdrukkelijk bekendmaken als ze niet over dergelijke strategieën beschikken⁶³

In de **Verenigde Staten** verplicht de *Transparency in Supply Chains Act* van Californië bedrijven die in de staat actief zijn om bekend te maken welke inspanningen zij leveren om in al hun activiteiten wereldwijd mensenhandel en slavernij uit te bannen. Dit houdt in dat zij informatie moeten verschaffen over hun risicobeoordelingen, audits, vereisten ten aanzien van leveranciers, opleidingsprogramma's en verantwoordingsmechanismen.⁶⁴

De **Europese Unie** keurde een richtlijn goed die de bekendmaking van niet-financiële informatie door grote bedrijven verplicht stelt. Het gaat daarbij om informatie over de gevolgen van bedrijfsactiviteiten voor werknemers, het milieu, mensenrechten, corruptie en omkoping. De richtlijn staat de rapporterende bedrijven veel flexibiliteit toe met betrekking tot de vorm en de manier waarop ze deze informatie bekendmaken.⁶⁵

62 Corporate Social Responsibility in Sweden, <<https://sweden.se/business/csr-in-sweden>>, accessed 16 October 2014.

63 Danish Business Authority, *Legislation*, <<http://csrgov.dk/legislation>>, accessed 22 October 2014.

64 United States of America, California Transparency in Supply Chains Act, Civil Code, para. 1714.43 (2012), <www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=civ&group=01001-02000&file=1708-1725>, accessed 3 November 2014, cited in De Schutter, Olivier et al., *Human Rights Due Diligence: The Role of States – Examples*, International Corporate Accountability Roundtable, p. 129, <<http://hrdd.accountabilityroundtable.org/sites/default/files/Human%20Rights%20Due%20Diligence%20-Examples-.pdf>>, accessed 21 October 2014.

65 European Commission, *Disclosure of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues*, Statement/14/291, 29 September 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-291_en.htm>, accessed 23 October 2014.

Vrijwillige initiatieven

Kader 26

“Het Comité erkent dat vrijwillige maatregelen op het vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen door zakelijke ondernemingen – zoals sociale investeringen, lobbywerk en betrokkenheid bij het overheidsbeleid, vrijwillige gedragscodes, filantropische initiatieven en andere collectieve acties – kinderrechten vooruit kunnen helpen. Staten moeten dergelijke vrijwillige maatregelen en initiatieven aanmoedigen als een manier om een bedrijfscultuur tot stand te brengen die kinderrechten eerbiedigt en ondersteunt. Toch dient te worden benadrukt dat dergelijke vrijwillige maatregelen en initiatieven geen alternatief zijn voor de maatregelen en regelgeving die staten met betrekking tot bedrijven implementeren conform de verplichtingen op grond van het Verdrag en zijn protocollen, noch voor de verplichtingen die de bedrijven dienen na te komen om kinderrechten te eerbiedigen.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 9 [vrije vertaling]

Hoewel er niet dezelfde kracht van uitgaat als van harde wetten, kunnen door bedrijven uitgewerkte zelf-reguleringsprogramma's, sectorrichtlijnen, gedragscodes en andere vrijwillige initiatieven op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen ook voor de implementering van kinderrechten zorgen en zelfs leiden tot een voorstel voor nieuwe normen. Wanneer het om oprechte inspanningen gaat om het respecteren van kinderrechten te bevorderen, kunnen overheden overwegen om hieraan mee te werken en de ontwikkeling van deze instrumenten te ondersteunen of er toezicht op uit te oefenen. Van bijzonder belang voor kinderrechten zijn bijvoorbeeld gedragscodes als de Internationale Code voor het op de Markt brengen van Vervangingsmiddelen voor Moedermelk⁶⁶ en de Gedragscode voor de Bescherming van Kinderen tegen Seksuele Uitbuiting in Reizen en Toerisme.⁶⁷

Overheden kunnen meewerken aan de totstandkoming van vrijwillige normen. Zo kunnen zij de verwachtingen ten aanzien van het gedrag van zakelijke ondernemingen duidelijk formuleren, prestatiebenchmarks voorstellen en rapporterings- of toezichtmechanismen introduceren. Zodra deze initiatieven bekend worden gemaakt, kunnen overheden ze ook promoten en bedrijven actief aanmoedigen om zich achter kinderrechtennormen te scharen. Er mag echter niet uit het oog worden verloren dat vrijwillige normen en zelfreguleringsprogramma's geen alternatief zijn voor de wet- en regelgeving. Staten moeten steeds een efficiënt wettelijk kader behouden of ontwikkelen om de volledige realisatie van kinderrechten te waarborgen.

Online bescherming van kinderen

Kader 26a

Hoewel digitale media een belangrijke rol kunnen spelen bij het promoten van de rechten van kinderen op informatie en vrije meningsuiting, houdt online communicatie ook het risico in dat kinderen worden blootgesteld aan geweld, misbruik en uitbuiting. Om één van deze dreigingen – cyberpesten – aan te pakken, richtte het **Italiaanse** ministerie van Economische Ontwikkeling een taskforce op van sector- en beleidsdeskundigen die een gedragscode voor internetproviders en sociaalnetwerksites opstellen. De code roept bedrijven onder meer op om kindvriendelijke mechanismen voor de melding van misbruik te ontwikkelen en te promoten, beledigende inhoud onmiddellijk te verwijderen, en bewustwordings- en voorlichtingscampagnes rond dit thema te voeren of te ondersteunen.⁶⁸

Vrijwillige initiatieven in de *Concluding Observations*: Panama

Kader 26b

“Het Comité maakt zich zorgen over de rol die de media en de reclamesector spelen bij het versterken van gendergebaseerde vooroordelen en discriminatie. [...] Het Comité beveelt aan dat de staat die partij is bij het Verdrag [...] steeds het recht op vrije meningsuiting voor ogen houdt, de goedkeuring van vrijwillige gedragscodes promoot, en dan voornamelijk met betrekking tot het recht van kinderen op privacy, toegang tot passende informatie en vrije meningsuiting, [...]”⁶⁹

66 WHO, The International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes, Wereldgezondheidsorganisatie, Genève, 1981, www.who.int/nutrition/publications/code_english.pdf, geraadpleegd op 23 oktober 2014. Nederlandse vertaling: Stichting Nederlands Comité UNICEF, Internationale Code voor het op de Markt brengen van Vervangingsmiddelen voor Moedermelk, 2015, <https://www.unicef.nl/media/3388597/who-code.pdf>

67 Voor meer informatie over de Code, zie <http://www.thecode.org/>, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

68 Voor de ontwerptekst van de code in het Italiaans, zie www.sviluppoeconomico.gov.it/index.php?option=com_content&view=artikel&viewType=1&idarea1=593&idarea2=0&idarea3=0&idarea4=0&andor=AND&sectionid=0&andorcat=AND&partebassaType=0&idareaCalendario1=0&MvediT=1&showMenu=1&showCat=1&showArchiveNewsBotton=0&idmenu=2263&id=2029886, geraadpleegd op 16 oktober 2014

69 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Panama, VN Doc. CRC/C/PAN/CO/3-4, 21 december 2011, par. 29–30.

2. Beleid, planning en programma's

“Staten moeten het thema kinderrechten en bedrijven integreren binnen de algemene context van het nationale beleidskader voor de implementatie van het Verdrag. Zij moeten richtlijnen ontwikkelen waaruit uitdrukkelijk blijkt dat de overheid van zakelijke ondernemingen verwacht dat zij kinderrechten respecteren binnen de context van hun eigen bedrijfsactiviteiten, maar ook in het kader van de zakelijke relaties die hun transacties, producten of diensten met zich meebrengen, en bij hun buitenlandse activiteiten indien zij transnationaal actief zijn.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 73 [vrije vertaling]

Staten werden door de Verenigde Naties jarenlang aangemoedigd om uitgebreide nationale strategieën te ontwikkelen voor de realisatie van internationale kinderrechten.⁷⁰ Deze strategieën vormen het overkoepelende voornemen van de overheid om het IVRK, het OPAC en het OPSC in al haar territoriale en administratieve geledingen te implementeren, en verenigen alle belangrijke plannen en initiatieven in één enkele, inclusieve, op rechten gebaseerde agenda die als een op zichzelf staand document deel uitmaakt van een ruimere mensenrechtenstrategie. AC 16 benadrukt de noodzaak om bedrijfsgerelateerde thema's in de nationale beleidskaders voor de kinderrechten op te nemen en erkent dat alle belangrijke beleidsstrategieën van de overheid de private sector in de richting moeten sturen van de nakoming van zijn verantwoordelijkheid om kinderrechten te respecteren.

Nationale strategieën mogen niet beperkt blijven tot een opsomming van goede voornemens of blijven steken in nietszeggende politieke verklaringen. Effectieve plannen bevatten niet alleen duidelijke en haalbare doelstellingen op korte, middellange en lange termijn, maar geven ook aan hoe deze doelstellingen in de praktijk moeten worden verwezenlijkt. Dergelijke plannen stellen dus concrete targets en mijlpalen voorop, wijzen de verantwoordelijkheid toe om deze te beheren en maken de nodige financiële en menselijke middelen vrij. De strategieën moeten door de hoogste overheidsniveaus worden bekrachtigd, en er moeten mechanismen worden uitgewerkt om de resultaten op te volgen en de plannen indien nodig opnieuw te evalueren.

Informele economie

Kader 27

Omdat bedrijven die binnen de informele economie actief zijn, buiten de actieradius van de overheidsregels en -controle vallen, respecteren ze vaak de nationale en internationale mensenrechtennormen niet en stellen ze kinderen en hun verzorgers bloot aan een verhoogd risico op uitbuiting. Overheden moeten niet alleen werk maken van een beter begrip en een strengere opvolging van de informele economische activiteit, zij moeten ook proberen om niet-ingeschreven bedrijven of bedrijven die opereren zonder vergunning waar mogelijk binnen de wettelijke bedrijfskaders te laten werken. Op de **Filipijnen** heeft de overheid bijvoorbeeld een reeks maatregelen genomen om waterleidingsbedrijven die geen vergunning hebben tot de formele economie te laten toetreden via verlaagde belastingen, begeleiding bij het indienen van vergunningsaanvragen, en opleidingen over tariefstructuren.⁷¹

Respect voor de mensenrechten als onderdeel van de bedrijfscultuur promoten

Kader 28

In samenwerking met het **Duitse** ontwikkelingsagentschap GIZ en met steun van **China** ontwikkelde een Chinese beroepsfederatie voor mijnbouwbedrijven normen voor maatschappelijk verantwoord investeren. De Chinese *Guidelines for Social Responsibility in Outbound Mining Operations* roepen de implementerende bedrijven op om te vermijden dat ze mensenrechtenschendingen zouden veroorzaken of hiertoe zouden bijdragen. Dit houdt onder meer in dat ze zich ertoe verbinden om op de toeleveringsketen toe te zien, de VN-richtlijnen in acht te nemen, zich niet met mensenrechtenschendingen in te laten (bv. met betrekking tot veiligheid en hervestiging) en de arbeidswetgeving te respecteren (bv. verbod op kinderarbeid en het respecteren van de rechten van jonge werknemers). De deelnemende ondernemingen krijgen ook opleidingen aangeboden en kunnen hun naleving van de *Guidelines* door de beroepsfederatie laten beoordelen.⁷²

Het **Poolse** Agentschap voor Industriële Ontwikkeling heeft een programma om maatschappelijk verantwoord ondernemen te promoten. Het Agentschap helpt ook kleine en middelgrote ondernemingen om de MVO-normen bij al hun transacties en activiteiten toe te passen, en subsidieert maatschappelijke organisaties om opleidingen over dit soort thema's te geven.⁷³

⁷⁰ In 1990 werden staten op de eerste Wereldtop voor Kinderen aangemoedigd om Nationale Actieplannen voor de implementatie van het Verdrag op te stellen. Tijdens de Speciale Zitting over Kinderen van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 2002 verbonden de staten zich ertoe om nationale en/of regionale actieplannen met specifieke en meetbare doelstellingen, targets en tijdslijnen op te stellen of te versterken. In 2003 wees het Comité de overheden opnieuw op de noodzaak om uitgebreide implementatiestrategieën voor het Verdrag uit te werken. Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003, par. 28–35.

2.1 Nationale strategieën en actieplannen voor de implementatie van het IVRK

“Wanneer staten nationale strategieën en actieplannen voor de implementatie van het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen ontwikkelen, moeten ze hierin uitdrukkelijk verwijzen naar de maatregelen die vereist zijn om kinderrechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken binnen het kader van de activiteiten en transacties van zakelijke ondernemingen. Staten moet ook waarborgen dat ze toezicht uitoefenen op de vorderingen die worden geboekt met de implementatie van het Verdrag bij de activiteiten en transacties van bedrijven.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 77 [vrije vertaling]

Zoals hierboven al werd vermeld, moeten staten bedrijfsgerelateerde thema's binnen hun nationale strategieën voor de implementatie van het IVRK integreren. Om dit proces op gang te brengen, moeten de overheden interne en externe overlegondes opstarten om te bepalen welke toepassingsgebieden, prioriteiten en verantwoordelijkheidsdomeinen moeten worden herbekeken. Alle ministeries, agentschappen, departementen en andere overheidsdiensten waarvan de bevoegdheden verband houden met de thematiek kinderrechten en bedrijven moeten op de hoogte worden gebracht, en er moet een centraal aanspreekpunt worden opgezet of de verschillende coördinatiepunten moeten worden geïdentificeerd. De herziening kan worden doorgevoerd onder leiding van één of meer essentiële actoren, en bij voorkeur onder toezicht van een interministerieel comité dat voor dit doel wordt opgericht. Het publieke overleg met de stakeholders en de houders van rechten moet in een zo vroeg mogelijk stadium worden georganiseerd, waarbij wordt gewaarborgd dat kinderen de kans krijgen om hun mening te uiten. Samen met de input van de overheidinstanties moet deze informatie worden gebruikt om probleemgebieden in kaart te brengen en beleidslacunes te identificeren.

Het herzieningsproces moet zo worden opgezet dat het plan kan worden afgestemd op de verplichtingen van AC 16 en de aanbevelingen over kinderrechten en bedrijven die het Kinderrechtencomité in zijn *Concluding Observations* formuleert. Het nieuwe plan moet aangeven wat de overheid verwacht van bedrijven inzake de eerbiediging van de kinderrechten, zowel in het kader van hun binnenlandse en internationale activiteiten, als binnen hun bedrijfsnetwerken en zakelijke relaties. Er moet bijzondere aandacht worden besteed aan de rechten van kinderen in moeilijke situaties die aangeven bijzondere beschermingsmaatregelen nodig te hebben. Het plan of de strategie moet rekening houden met andere planningsprocessen waarmee het ook gelinkt moet zijn, en moet aangeven welke beleidsstrategieën op sectorniveau (bv. gezondheidszorg of onderwijs) moeten worden aangepast. Waar dit wenselijk is, moeten de financiële en menselijke middelen worden verhoogd of herverdeeld, zodat alle relevante plannen de vereiste steun krijgen.

De nieuwe nationale strategie moet worden gepubliceerd en aan alle betrokken partijen bij de overheid maar ook daarbuiten – inclusief mediakanalen en het brede publiek – worden gecommuniceerd. Er moeten op regelmatige tijdstippen coördinatievergaderingen worden belegd om alle uitvoerende organisaties en partners samen te brengen, zodat geleidelijk een permanente samenwerking tot stand kan komen. De vorderingen moeten op permanente basis worden opgevolgd, beoordeeld en gecommuniceerd via periodieke parlementaire en publieke updates, zodat de domeinen die verdere beleidsontwikkeling vereisen, kunnen worden geïdentificeerd.

2.2 Nationale actieplannen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven'

Sommige staten hebben het voornemen kenbaar gemaakt om de VN-richtlijnen te implementeren door de ontwikkeling en goedkeuring van beleidsstrategieën die over het algemeen 'Nationale Actieplannen inzake Mensenrechten & Bedrijven' worden genoemd.⁷⁴ Deze plannen bieden overheden de kans om de bestaande geëngageerdheid te inventariseren, de actuele prioriteiten vast te leggen en toekomstige verbintenissen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven' voorop te stellen.⁷⁵ Zij kunnen overheden er onder meer toe aanzetten om bedrijfsgerelateerde wetten en beleidsstrategieën te herzien, werk te maken van de bewustwording van bedrijven omtrent mensenrechten en kinderrechten, het opstellen en delen van beste praktijken te promoten en het vrijmaken van nieuwe budgetten aan te kondigen.

Om ervoor te zorgen dat de nationale strategieën voor de implementatie van het IVRK met hun internationale verplichtingen inzake kinderrechten stroken, moeten overheden die beslissen om 'Nationale Actieplannen inzake Mensenrechten & Bedrijven' op te stellen, specifiek aandacht besteden aan de kinderrechten. Deze plannen moeten onder meer uitdrukkelijk verwijzen naar en gebaseerd zijn op het IVRK, het OPAC, het OPSC, AC 16 en andere relevante kinderrechteninstrumenten.

71 Regionaal Kantoor voor Oost-Azië en de Pacific van UNICEF, ADB, *The Role of Non-State Providers in Delivering Basic Social Services for Children – Workshop Report*, 2010, pag. 30, http://www.unicef.org/eapro/NSP_Workshop_ReportJuly_14_FINAL.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

72 Chinese Kamer van Koophandel voor Importeurs van Metalen, Mineralen & Chemicaliën, *Guidelines for Social Responsibility in Outbound Mining Investment*, www.globalwitness.org/sites/default/files/library/CCCMC%20Guidelines%20for%20Social%20Responsibility%20in%20Outbound%20Mining%20Investments%20Oct%202014%20CH-EN.pdf, pag. 34 en volgende, geraadpleegd op 21 januari 2015. Zie ook *Global Witness, New Chinese Guidelines offer mineral companies chance to reduce conflict, corruption risks and show value to host communities*, 24 oktober 2014, <https://www.globalwitness.org/archive/new-chinese-guidelines-offer-mineral-companies-chance-reduce-conflict-corruption-risks-and-0/>, geraadpleegd op 5 januari 2015.

73 Pools Agentschap voor Bedrijfsontwikkeling, *Swiss-Polish Cooperation Programme*, <http://en.parp.gov.pl/swiss-polish-cooperation-programme>, geraadpleegd op 18 oktober 2014; Raad van Europa, *Corporate social responsibility in the field of human rights – Proposals and suggestions of issues for further consideration* (geactualiseerde versie, juni 2014 (CDDH-CORP(2014)007add.)), [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/hr_and_business/Documents/CDDH-CORP\(2014\)007add_en%20\(2\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/hr_and_business/Documents/CDDH-CORP(2014)007add_en%20(2).pdf), geraadpleegd op 18 oktober 2014, pag. 15.

Kinderrechten in de Nationale Actieplannen inzake Mensenrechten & Bedrijven

“De [VN-]werkgroep [aangaande mensenrechten en transnationale bedrijven en andere zakelijke ondernemingen] moedigt staten aan... (d) om de zorg voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen centraal te stellen binnen hun nationale actieplannen [inzake ‘Mensenrechten & Bedrijven’], bijzondere aandacht te besteden aan vrouwen en groepen die zeer kwetsbaar zijn voor bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen, zoals kinderen, inheemse bevolkingsgroepen, arbeidsmigranten en hun gezinnen, mensen met een handicap, etnische minderheden en mensenrechtenactivisten [...]”⁷⁶

Kader 29

Het Nationaal Actieplan inzake Mensenrechten & Bedrijven van **Finland** omschrijft zeer duidelijk welke verantwoordelijkheden er worden aangegaan op het vlak van kinderrechten en bedrijven. Zo vermeldt het plan meer in het bijzonder: “Finland zal verslag uitbrengen aan het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties over de implementatie van de aanbeveling van het Comité aangaande bedrijven. Bovendien zal [Algemeen Commentaar Nr. 16] worden vertaald in het Fins en het Zweeds en een samenvattende inleiding zal bijvoorbeeld worden verdeeld onder bedrijven.”⁷⁷

2.3 Programmatische initiatieven inzake kinderrechten en bedrijven

Het herzienvan nationale strategieën en beleidskaders biedt ook de mogelijkheid om nieuwe programmatische initiatieven inzake kinderrechten en bedrijven te lanceren. Overheden die over de middelen beschikken om programma’s op het gebied van mensenrechten, economische ontwikkeling en daarmee samenhangende thema’s te financieren en te subsidiëren, moeten overwegen om een deel van die middelen aan kinderrechten en bedrijven te besteden. AC 16 biedt de nodige ruimte om deze focus, die een breed scala aan probleem- en sectorgebonden prioriteiten bestrijkt, zowel op binnenlands als op internationaal niveau te introduceren.

Programmatische initiatieven bieden overheden de kans om expertise over kinderrechten en bedrijven te delen en te ontwikkelen, een bedrijfs- en volkscultuur te promoten waarbinnen kinderrechten worden geëerbiedigd, en een rechtstreekse, praktische bijdrage te leveren aan de verwezenlijking van kinderrechten. Programmatische initiatieven ondersteunen ook in belangrijke mate het werk van maatschappelijke organisaties die essentiële partners zijn om kinderrechten binnen de context van het bedrijfsleven vooruit te helpen.

Kader 30

Financiering van ‘Mensenrechten & Bedrijven’

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken van het **Verenigd Koninkrijk** biedt financieringssteun aan internationale projecten in verband met ‘Mensenrechten & Bedrijven’ via zijn *Human Rights and Democracy Programme*. Ook het *Bureau of Democracy, Human Rights and Labor* in de Verenigde Staten financiert initiatieven om de economische ontwikkeling te stimuleren en de internationale mensenrechtennormen te handhaven in regio’s en landen waar de behoefte hieraan het grootst is.⁷⁹

3. Onderzoek en gegevensvergaring

“Om tegemoet te komen aan hun verplichting om passende en redelijke wet- en regelgevende maatregelen te treffen die garanderen dat zakelijke ondernemingen de kinderrechten niet overtreden, moeten staten gegevens en bewijsmateriaal vergaren over, en onderzoek doen naar bedrijfssectoren die in het bijzonder aanleiding geven tot bezorgdheid.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 53 [vrije vertaling]

Studying Business and Human Rights

Kader 31

Nederland voert een sectorrisicoanalyse uit om na te gaan welke domeinen van de nationale economie het meest risico lopen op een negatieve impact op de mensenrechten. De studie onderzoekt de praktische implicaties voor zowel overheden als bedrijven, en wil een efficiënte basis vormen om werk te maken van een striktere naleving van de normen en regels inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen.⁸⁰

Door hun medewerking en steun aan onderzoek en gegevensvergaring kunnen staten hun vorderingen in de richting van een volledige verwezenlijking van de internationale kinderrechten beter beoordelen en sturen. Als zij passende juridische- en beleidsmaatregelen willen selecteren en evalueren zoals AC 16 vraagt, moeten overheden ernaar streven om volledige en juiste informatie te verzamelen over de stand van zaken op het gebied van kinderrechten en bedrijven. Onderzoek kan bijdragen aan het identificeren van bedrijvensectoren, werkzaamheden en activiteiten die problematisch kunnen zijn, en kan tegelijk aangeven welke overheidsrespons nuttig zou kunnen zijn om negatieve gevolgen te voorkomen of te beperken.

Impact op mensenrechten meten

Kader 32

Het Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties beveelt mensenrechtenindicatoren aan die aan de volgende criteria beantwoorden:

- eenvoudig, tijdig en beperkt in aantal;
- betrouwbaar;
- gebaseerd op een transparante en verifieerbare methode;
- in overeenstemming met mensenrechten- en internationale normen;
- geschikt voor contextualisering en uitsplitsing.⁸¹

Uiteraard moeten overheden op gezette tijden statistische gegevens over kinderrechten en bedrijven verzamelen om te weten hoe hun wetten en beleidsstrategieën de implementatie van het IVRK, het OPAC en het OPSC vooruit helpen. Vanuit die optiek moeten overheden een reeks indicatoren inzake kinderrechten en bedrijven ontwikkelen om de vooruitgang ten aanzien van de nakoming van hun internationale verplichtingen op te volgen. Deze controle wordt eenvoudiger wanneer wordt gewerkt met consistente indicatoren omdat op die manier duidelijke benchmarks worden vooropgesteld waaraan latere ontwikkelingen kunnen worden afgemeten. De indicatoren kunnen ook worden gelinkt aan de overeenkomstige budgetlijnen zodat de verbanden duidelijk worden tussen de vorderingen op het vlak van kinderrechten enerzijds en de veranderingen in de middelentoewijzing anderzijds.

De gegevensvergaring moet worden gecoördineerd binnen het volledige rechtsgebied van een staat, en moet betrekking hebben op kinderen van alle leeftijdscategorieën, inclusief zui-

gelingen en adolescenten tot 18 jaar. De gegevens moeten zo gedetailleerd zijn als praktisch haalbaar is, en waar mogelijk moeten zij worden uitgesplitst naar leeftijd, geslacht, woonplaats, behorende tot een minderheid en/of inheemse bevolkingsgroep, etniciteit, godsdienst, handicap en/of andere relevante demografische factoren.⁸² Het uitsplitsen van gegevens stelt overheden in staat om meer rekening te houden met de rechten van alle kinderen. Uitgesplitste gegevens tonen ook duidelijker aan of er sprake is van discriminatiepatronen bij de toepassing van wetten en beleidsstrategieën.

74 Nederlandse Rijksoverheid, Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) in de praktijk, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen/inhoud/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen-in-de-praktijk>, geraadpleegd op 19 oktober 2014.

75 Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Human Rights Indicators, A Guide to Measurement and Implementation, 2012, pag. 50-51.

76 Zie bv. Kinderrechtencomité, Guidelines on the inclusion of statistical information and data in periodic reports to be submitted by states parties under article 44, paragraph 1(b), of the Convention, para. 1, Annex to Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by states parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child, VN Doc. CRC/C/58/ Rev. 2, 23 november 2010.

De gegevens en onderzoeksbevindingen moeten onder overheidsdiensten op grotere schaal worden verspreid om te komen tot een coherentere, empirisch onderbouwde benadering van de verwezenlijking van kinderrechten. Geanonimiseerde gegevens moeten openbaar worden gemaakt om een ruimere bewustwording en een debat op gang te brengen. Overheden moeten ook bestaande betrouwbare gegevensbronnen – inclusief statistieken van gespecialiseerde VN-agentschappen met bevoegdheden op het vlak van kinderrechten en bedrijven – delen, hierop voortbouwen en deze uitbreiden.⁷⁷ Op dezelfde manier moeten overheden overwegen om samen te werken met academische en onderzoeksinstituten, en ervoor opteren om kwalitatieve of empirische studies te financieren die bijvoorbeeld de gevolgen van de bedrijvensector voor kinderrechten in kaart brengen of anderszins bijdragen tot kennis over kinderrechten en bedrijven.

Kader 33

Inzicht in kinderarbeid

De term 'kinderarbeid' verwijst ook naar werk dat te gevaarlijk is om door kinderen te worden uitgevoerd en naar werk dat wordt uitgevoerd door kinderen die de minimumleeftijd voor tewerkstelling nog niet hebben bereikt, zoals dat in het nationaal en internationaal recht is vastgelegd.⁸⁵ Dergelijke vorm van kinderarbeid kan worden beschouwd als inherent schadelijk voor het welzijn en de ontwikkeling van kinderen, en is tegelijk een oorzaak en een gevolg van armoede. Het vormt ook een complex probleem waar vele factoren een rol in spelen. De maatregelen om kinderarbeid aan te pakken of uit te roeien vereisen dan ook een holistische, empirisch onderbouwde benadering. Vanuit deze optiek startte het ministerie van Sociale Zaken in **Tanzania** een project om na te gaan in hoeverre de lokale kinderbeschermingssystemen erin slagen om gevallen van kinderarbeid te voorkomen en aan te pakken. De resultaten brachten niet alleen aan het licht dat de responsstructuren onangepast zijn, maar wezen ook op een fundamenteel gebrek aan informatiebeheersystemen. Daarom heeft de overheid steun aangeboden om de vergaring en analyse van fundamentele gegevens inzake de bescherming van kinderen te versterken, inclusief informatie over kinderarbeid.⁸⁶

Onderzoek moet erop gericht zijn de zorgen over kinderrechten accuraat weer te geven. Het is dan ook van het grootste belang dat kinderen steeds op een zinvolle manier bij de gegevensvergaring worden om aan te geven of en hoe hun rechten worden verwezenlijkt. Inclusief onderzoek peilt via enquêtes, interviews en focusgroepen naar de standpunten van kinderen, en biedt hen ook de kans om zelf onderzoek te verrichten, zij het met passende bescherming.⁷⁸

77 De IAO heeft bijvoorbeeld een databank met statistieken over kinderarbeid; de WHO verzamelt statistieken over basisgezondheidszorg in overleg met de lidstaten; UNAIDS verzamelt ramingen, voortgangrapporten en nationale verbintenissen op het vlak van hiv en aids; UNICEF publiceert gegevens over kinderen en vrouwen, waaronder gegevens over kinderarbeid; en de UNESCO houdt een databank met onderwijsstatistieken bij.

78 Zie bv. Lansdown, Gerison, Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making, Innocenti Insight 6, Onderzoekskantoor van UNICEF – Innocenti, 2001, www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf, geraadpleegd op 5 december 2014.

79 Tot de internationale wettelijke normen over kinderarbeid behoren IAO-verdrag Nr. 182 over de ergste vormen van kinderarbeid en IAO-verdrag Nr. 138 aangaande de minimumleeftijd voor tewerkstelling.

80 UNICEF, Child Labour and UNICEF in Action: Children at the Centre, 2014, www.unicef.org/malaysia/Child_Labour_and_UNICEF_in_Action.pdf, geraadpleegd op 16 oktober 2014.

4. Toezicht

“Staten hebben de plicht om toe te zien op schendingen van het Verdrag en zijn Facultatieve Protocolen die het werk zijn van of waartoe wordt bijgedragen door zakelijke ondernemingen, inclusief via hun wereldwijde activiteiten. Dit kunnen zij doen door bijvoorbeeld gegevens te verzamelen die bij het identificeren van de problemen of als basis voor het beleid kunnen worden gebruikt. Zij kunnen ook misbruik onderzoeken, met maatschappelijke organisaties en de nationale mensenrechteninstellingen samenwerken, en bedrijven publieke verantwoording laten afleggen via de rapporten die zij moeten opstellen over hun impact op de kinderrechten.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 76 [vrije vertaling]

De overheid moet actief toezien op de manier waarop bedrijfsactiviteiten, -transacties en -relaties een impact hebben op kinderrechten. Regelgevende instanties en overheden spelen een essentiële rol in dit proces, voornamelijk wanneer zakelijke ondernemingen worden belast met het verlenen van diensten die uiterst belangrijk zijn voor het verwezenlijken van kinderrechten. De overheid moet ook haar steun en medewerking verlenen aan externe instellingen en mechanismen die de impact van bedrijven op kinderrechten onderzoeken. Zij moet echter niet alleen haar steun en medewerking verlenen aan bestaande wereldwijde en regionale instanties die actief zijn op het vlak van kinderrechten en bedrijven, maar ook onafhankelijke instellingen oprichten of versterken die op nationaal niveau hetzelfde kunnen doen, zoals nationale mensenrechteninstellingen.

4.1 Regelgevende instanties en overheden

Administratieve overheden met toezicht- en verantwoordingsbevoegdheden en -verantwoordelijkheden kunnen een heel belangrijke rol spelen bij de handhaving van de nationale wet- en regelgeving voor bedrijven met betrekking tot kinderrechten. Een Ministerie van Arbeid kan bijvoorbeeld via inspecties controleren of bedrijven de relevante wet- en regelgeving naleven en is op die manier van vitaal belang om kinderarbeid te voorkomen en te waarborgen dat ouders en zorgverleners passende arbeidsvoorwaarden, werkomstandigheden en gezondheids- en veiligheidsnormen krijgen. Ook organisaties voor consumentenbescherming kunnen onderzoeken instellen en werkplekken inspecteren om zich ervan te vergewissen dat goederen en diensten volgens de geldende kwaliteits-, gezondheids- en veiligheidsnormen worden geproduceerd en aangeboden.

Sommige overheden hebben met privébedrijven contracten gesloten of staan hen op een andere manier toe om onderwijs, gezondheidszorg, transportdiensten, nutsdiensten (zoals drinkwater, sanitaire voorzieningen en elektriciteit) en andere diensten te verlenen waar kinderen afhankelijk van zijn. Het is echter belangrijk dat de overheid haar verplichtingen inzake kinderrechten niet mag uitbesteden, wat betekent dat de eindverantwoordelijkheid voor het verlenen van essentiële diensten steeds bij de overheid zelf berust.⁸¹ Zonder passende regelgeving en toezicht kunnen de ingehuurde bedrijven nalaten om op een eerlijke, gelijke en toegankelijke manier diensten te leveren die in kwalitatief en kwantitatief opzicht toereikend zijn. Om ervoor te zorgen dat private dienstverleners kinderrechten respecteren, moeten regelgevende organisaties inspectiebevoegdheden krijgen zodat zij kunnen nagaan of de dienstverlening in overeenstemming met de nationale wetgeving en de internationale kinderrechtennormen verloopt.

Toezicht op gezondheid en veiligheid

Kader 34

In **Brazilië** moet ANVISA (*Agencia Nacional de Vigilância Sanitária* – Nationaal Agentschap voor Gezondheids- en Veiligheidstoezicht) onder meer de veiligheid en de kwaliteit van de geneesmiddelen in het land waarborgen. Het behoort ook tot de opdracht van ANVISA om patentaanvragen te beoordelen die farmaceutische bedrijven indienen. Daarnaast is het agentschap belast met de handhaving van de toepasselijke wettelijke en regelgevende normen inzake gelijke toegang tot geneesmiddelen. De onderzoeksprocedure wordt ook vaak gebruikt om gelijke toegang tot generieke geneesmiddelen en betaalbare geneesmiddelen te bevorderen.⁸⁸

Arbeidsinspecties in de Concluding Observations: Myanmar

Kader 35

“Het Comité verwijst naar zijn eerdere *concluding observations* [...] en beveelt ten eerste aan dat de staat die partij is bij het Verdrag: [...] (e) de arbeidsinspecties aanpast om ervoor te zorgen dat deze op een algemene manier alle aspecten van de werkomgeving beoordelen, ook het gebruik van kinderarbeid.”⁸⁹

81 Kinderrechtencomité, General Comment no. 16 on State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights, VN Doc. CRC/C/GC/16, 17 april 2013, par. 33.

82 ANVISA, Resolutie RDC Nr. 45 van 23 juni 2008, aangehaald in *Acesso à Justiça: Violações de Direitos Humanos por Empresas: Brasil*, ICJ en Conectas, Genève, 2011, pag. 42.

83 Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Myanmar, VN Doc. CRC/C/MMR/CO/3-4, 14 maart 2012, par. 86 [vrije vertaling]

Privatisering

Kenia heeft getracht om de aanwezigheid van private watermaatschappijen op de markt in goede banen te leiden en erkent nu uitdrukkelijk het recht op water in zijn grondwet. Tot de geplande hervormingen behoren de oprichting van een regelgevende instelling die tariefregels en minimale kwaliteitsnormen zal opleggen en de naleving ervan zal garanderen, de invoering van een klachtenmechanisme voor problemen in verband met water, en maatregelen om de consumenten het recht te geven om met de watermaatschappijen te onderhandelen.⁹⁰

Privatisering in de *Concluding Observations: Libanon*

“Het Comité beveelt aan dat de staat die partij is bij het Verdrag [...]

(b) niet-gouvernementele organisaties passende financiële en andere middelen ter beschikking stelt wanneer zij de overheid ontlasten van een aantal verantwoordelijkheden en plichten met betrekking tot de implementatie van het Verdrag;

(c) ervoor zorgt – bijvoorbeeld door richtlijnen en normen voor de dienstverlening voorop te stellen – dat niet-gouvernementele organisaties, zowel met winst oogmerk als zonder winst oogmerk, de principes en de bepalingen van het Verdrag voor de Rechten van het Kind volledig naleven; en

(d) bij het privatiseren of uitbesteden van diensten aan niet-gouvernementele organisaties, gedetailleerde verdragen sluit met de dienstverleners, en zorgt voor effectief toezicht op de implementatie en transparantie van het volledige proces.”⁹¹

4.2 Internationale toezichtmechanismen

“Staten moeten in hun periodieke rapporten aan het Comité verslag uitbrengen over de moeilijkheden waarmee ze te kampen hebben en de maatregelen die ze hebben genomen om kinderrechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken in het kader van de activiteiten en transacties van zakelijke ondernemingen, zowel op binnenlands vlak als – waar noodzakelijk – transnationaal.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 86 [vrije vertaling]

Als onderdeel van hun verplichtingen op grond van het IVRK, het OPAC en het OPSC moeten regeringen regelmatig verslag uitbrengen bij het Comité over de manier waarop kinderrechten in hun rechtsgebied worden geïmplementeerd. In hun rapporten moet het volledige spectrum van rechten aan bod komen. AC 16 roept hen ook op om informatie te verstrekken over de rol van de private sector bij de verwezenlijking van kinderrechten en de genomen of geplande maatregelen om de impact van bedrijfsactiviteiten en -transacties op kinderen bij te sturen.⁸⁶ Op die manier kan het Comité niet alleen aan elke regering gerichte aanbevelingen sturen om de situatie van kinderrechten en de wereld van de werelde te verbeteren, maar krijgt het in het algemeen ook meer inzicht in de problematiek en kan het andere landen helpen die met vergelijkbare problemen kampen.

84 De Albuquerque, Catarina, *On the Right Track – Good practices in realizing the rights to water and sanitation*, Lissabon, 2012, pag. 65-66 www.ohchr.org/Documents/Issues/Water/BookonGoodPractices_en.pdf, geraadpleegd op 5 december 2014.

85 Kinderrechtencomité, *Concluding Observations to Lebanon*, VN Doc. CRC/C/LBN/CO/3, 8 juni 2006, par. 22. [vrije vertaling]

86 Het Comité besloot tot de goedkeuring van Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by State parties under article 44, paragraph 1 (b) of the CRC om het rapporteringsproces te vereenvoudigen en te standaardiseren. In deze richtlijnen geeft het Comité aan dat de rapporten van staten die partij zijn bij het Verdrag maximaal 60 pagina's lang mogen zijn en dat de informatie op de volgende manier geordend moet zijn: algemene implementatiemaatregelen (art. 4, 42 en 44, par. 6), definitie van een kind (art. 1), algemene beginselen (art. 2, 3, 6 en 12), burgerrechten en burgerlijke vrijheden (art. 7, 8, 13-17, 28.2, 37(a) en 39), familiale omgeving en alternatieve zorg (art. 5, 9-11, 18 (par. 1 en 2), 19-21, 25, 27 (par. 4) en 39), handicaps, basisgezondheidszorg en welvaart (art. 6, 18 (par. 3), 23, 24, 26, 27 (par. 1-3) en 33), onderwijs, ontspanning en culturele activiteiten (art. 28, 29, 30 en 31), en bijzondere beschermingsmaatregelen (art. 22, 30, 32-36, 37 (b)-(d), 38, 39 en 40).

Rapporteren aan het VN-Kinderrechtencomité

Het Comité heeft rapporteringsrichtlijnen gepubliceerd waarin het de staten die partij zijn bij het IVRK, het OPAC en het OPSC vraagt om informatie te verschaffen over de manier waarop bedrijfstransacties en -activiteiten impact hebben op kinderrechten. In de richtlijnen wordt onder meer het volgende gevraagd:

IVRK

“De staat die partij is moet belangrijke en geactualiseerde informatie verstrekken over het Verdrag [inzake de rechten van het kind] en zijn Facultatieve Protocollen, wanneer deze van toepassing zijn, en meer in het bijzonder over de geleverde of voorgenomen inspanningen om de rapporten en *concluding observations* makkelijk toegankelijk te maken voor het brede publiek, de civiele samenleving, bedrijfsorganisaties en vakbonden, religieuze organisaties, de media en andere actoren, al naargelang van wat aangewezen is [...].”⁹³

“Aan staten die partij zijn wordt gevraagd om informatie te verstrekken over de vraag of de activiteiten van zakelijke ondernemingen (o.m. extractiebedrijven, farmaceutische bedrijven, agro-industrie) die een risico inhouden voor het verwezenlijken van kinderrechten, worden geëvalueerd en of er maatregelen worden genomen om hun impact te onderzoeken, er recht over te spreken, te herstellen en te reguleren.”⁹⁴

OPAC

“De rapporten moeten een beschrijving bevatten van elke wet die betrekking heeft op de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen zoals particuliere militaire en beveiligingsbedrijven (PMC's en PSC's) voor de handelingen en activiteiten die in het OPAC worden opgesomd. Zij moeten ook vermelden hoe doeltreffend deze wetten zijn als afschrikingsmiddel voor de rekrutering van kinderen. Indien de wetgeving van de staat die partij is bij het Verdrag de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen voor dergelijke schendingen niet erkent, moet het rapport uitleggen waarom dit zo is en hoe de staat die partij is bij het Verdrag de haalbaarheid en wenselijkheid inschat van een wetswijziging in die zin.”⁹⁵

“De staat die partij is bij het Verdrag moet vermelden of zijn nationale wetgeving verbiedt om kleine en lichte wapens te verkopen aan of uit te voeren naar landen waarin kinderen betrokken zijn bij gewapende conflicten, alsook om militaire bijstand te leveren aan dergelijke landen. Indien de wetgeving een dergelijk verbod niet oplegt, moet worden aangegeven of de mogelijkheid om een dergelijke wet aan te nemen, wordt overwogen.”⁹⁶

OPSC

“De rapporten moeten melding maken van alle gevoerde campagnes of andere genomen maatregelen om de publieke opinie bewust te maken van de schadelijke gevolgen van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, met inbegrip van [...]

(c) de rol van ngo's, de media, de privatesector en de gemeenschap, in het bijzonder kinderen, bij de totstandkoming en implementatie van de hierboven genoemde bewustwordingsmaatregelen; en

(d) alle stappen die worden ondernomen om de doeltreffendheid te meten en te beoordelen van de hierboven genoemde maatregelen en van de behaalde resultaten.”⁹⁷

“De rapporten moeten alle wetten beschrijven met betrekking tot de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen voor de opgesomde handelingen en activiteiten [...]. Zij moeten ook vermelden hoe doeltreffend deze wetten zijn als afschrikingsmiddel voor de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie. Indien de wetgeving van de staat die partij is bij het Verdrag de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen voor dergelijke schendingen niet erkent, moet het rapport uitleggen waarom dit zo is en hoe de staat die partij is bij het Verdrag de haalbaarheid en wenselijkheid inschat van een wetswijziging in die zin.”⁹⁸

87 Ibidem, par. 19 [vrije vertaling].

88 Ibidem, par. 20 [vrije vertaling].

89 Kinderrechtencomité, Revised guidelines regarding the initial reports to be submitted by State parties under article 8, paragraph 1 of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on involvement of children in armed conflict, VN Doc. CRC/C/OPAC/2, 19 oktober 2007, par. 23.

Daarnaast beschikken de Verenigde Naties op het gebied van kinderrechten en bedrijven over nog andere mechanismen, zoals de zogenaamde ‘Speciale Procedures’. Die verlenen de Verenigde Naties een mandaat om een panel van onafhankelijke experts op te richten dat de mensenrechten in een bepaald land of met betrekking tot een bepaald onderwerp bestudeert, monitort en hierover advies uitbrengt. Zo is er bijvoorbeeld een Werkgroep aangaande Mensenrechten en Transnationale Bedrijven en andere Zakelijke Ondernemingen. Deze ziet specifiek toe op de impact van bedrijven op mensenrechten. Andere Speciale Procedures – zoals die van de Werkgroep over Huurlingen en Private Beveiligingsbedrijven of de Speciale Rapporteur voor Culturele Rechten – onderzoeken welke rol bedrijven spelen in bepaalde situaties of voor bepaalde rechten, en welke impact ze hierop hebben.¹⁰⁰

Deze Speciale Procedures kunnen publieke hoorzittingen houden, verklaringen en rapporten publiceren, richtlijnen opstellen, landeninspecties uitvoeren en potentiële mensenrechtenproblemen onder de internationale aandacht brengen. In sommige gevallen kunnen zij zelfs rechtstreeks klachten van het publiek over mogelijke schendingen en overtredingen van rechten in ontvangst nemen. Staten moeten hun medewerking verlenen aan alle Speciale Procedures, waaronder de Werkgroep Mensenrechten en Bedrijven, en moeten daarbij het bijzondere belang van de kinderrechten benadrukken, telkens wanneer dit mogelijk en wenselijk is.

4.3 National human rights institutions and children’s ombudspersons

“[N]ational human rights institutions can be involved, for example, in...conducting public inquiries into large-scale abuses, mediating in conflict situations and undertaking legislative reviews to ensure compliance with the Convention. Where necessary, States should broaden the legislative mandate of national human rights institutions to accommodate children’s rights and business.” –General Comment no. 16, para. 76

Staten moeten onafhankelijke mensenrechtenorganen oprichten of bestaande organen versterken met de bevoegdheid om de impact van de bedrijfsector op kinderen op te volgen en te onderzoeken, en om aanbevelingen te formuleren voor de overheidsrespons hierop.¹⁰¹ Het kan daarbij gaan om nationale mensenrechteninstellingen (NMRI’s) met een expliciet mandaat om mensenrechten te beschermen, of ombudspersonen of commissarissen voor kinderen die een vergelijkbare bevoegdheid krijgen, maar uitsluitend met betrekking tot kinderrechten. Alle institutionele mandaten, ongeacht van welke aard, moeten de bepalingen van het IVRK, het OPAC en het OPSC omvatten en respecteren. De aanwijzing van een aparte ombudspersoon of commissaris voor kinderen garandeert een specifiekere focus op kinderen, maar bijzondere afdelingen of eenheden voor kinderen binnen ruimere instellingen kunnen ook kinderrechten thema’s aanpakken.

Landgebruik

Kader 38

De verwerving door bedrijven van eigendomsrechten die voorheen aan de gemeenschap, de overheid of individuele personen toebehoorden, kan een negatieve impact hebben op het verwezenlijken van kinderrechten. Ecologische schade als gevolg van het gebruik van grond kan de beschikbaarheid van voedsel en de toegang tot schoon water en sanitaire voorzieningen beperken, terwijl gedwongen uitzettingen kunnen leiden tot onderbroken schoolcarrières, een problematische toegang tot gezondheidszorg, een beperkte beschikbaarheid van passende huisvesting, problemen in verband met sociale uitsluiting en een verhoogd risico op mensenhandel en uitbuiting. In dit kader startte de **Keniaanse** Nationale Mensenrechtencommissie een openbaar onderzoek naar de verdrijving van gemeenschappen uit de kuststreek door zoutverwerkende bedrijven. De Commissie bracht talloze schendingen en overtredingen van mensenrechten aan het licht waaronder pesterijen, ontoereikende vergoedingen, corruptie, slechte werkomstandigheden en verontreiniging. Verder bepaalde de Commissie de rol en de verantwoordelijkheid van alle betrokken actoren uit de publieke en private sector, en formuleerde gerichte aanbevelingen voor zowel de overheid als de bedrijven. Daarnaast organiseerde de Commissie proactief overlegssessies met de lokale gemeenschappen om hen over hun rechten te informeren en de potentiële gevolgen van toekomstige bedrijfsprojecten te bespreken.¹⁰²

90 Ibidem, par. 34 [vrije vertaling].

91 Kinderrechtencomité, Revised guidelines regarding the initial reports to be submitted by State parties under article 12, paragraph 1 of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, VN Doc. CRC/C/OPSC/2, 3 november 2006, par. 15.

92 Ibidem, par. 18 [vrije vertaling].

93 Voor de volledige lijst van Speciale Procedures van de Mensenrechtenraad, zie www.ohchr.org/en/HRBodies/SP/Pages/Welcompage.aspx, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

94 Zie bijvoorbeeld het Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, VN Doc. A/69/286, 8 augustus 2014.

NHRIs and children's ombudspersons or commissioners should operate transparently, with impartiality and in accordance with international standards, particularly the Paris Principles.¹⁰³ These institutions should have full legal, operational and financial autonomy; support from the highest levels of government; and the authority, expertise and resources necessary to assess businesses' compliance with children's rights obligations. They should also be accessible to all children without discrimination, and should proactively contact and consult with children and their representatives through suitable channels in order to better understand, represent and promote their views and experiences.

Kader 39

NMRI's rond 'Mensenrechten & Bedrijven'

In 2010 keurde het International Co-ordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (ICC) de Verklaring van Edinburgh goed waarin NMRI's worden aangemoedigd om het thema 'Mensenrechten & Bedrijven' in hun werkzaamheden op te nemen, o.m. door:

- toezicht uit te oefenen op staten en andere actoren in dit verband, inclusief op de naleving van de mensenrechten door bedrijven;
- advies te verstrekken aan alle actoren over de manier waaroprechtenschendingen als gevolg van bedrijfsactiviteiten kunnen worden voorkomen en rechtgezet;
- toegang te verlenen tot gerechtelijke en/of buitengerechtelijke herstelmechanismen en/of de toegang hiertoe te verbeteren, bijvoorbeeld door slachtoffers te ondersteunen, klachten te behandelen en/of bemiddelings- en verzoeningsinitiatieven te nemen;
- onderzoek te doen en zich bezig te houden met voorlichtings-, promotie- en bewustwordingsactiviteiten; en
- mensenrechten en bedrijfsaspecten te integreren binnen de interactie met internationale mensenrechtenorganen, inclusief VN-verdragsorganen, Speciale Procedures, de Mensenrechtenraad en de universele periodieke evaluatie, evenals regionale mensenrechtenmechanismen.¹⁰⁴

95 Zie Beginselen die betrekking hebben op de Rechtspositie van Nationale Instellingen ('Beginselen van Parijs'), goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in Resolutie 48/134 van 20 december 1993, www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfNationalInstitutions.aspx, geraadpleegd op 5 december 2014.

96 De Beginselen die betrekking hebben op de Rechtspositie van Nationale Instellingen ('Beginselen van Parijs') bevatten richtlijnen voor de oprichting van onafhankelijke mensenrechteninstellingen om de mensenrechten te promoten en te beschermen. Zie id.; voor een algemeen overzicht van de beginselen inzake de rechtspositie van nationale mensenrechteninstellingen ('Beginselen van Parijs'), zie www.ohchr.org/Documents/Publications/PTS-4Rev1-NHRI_en.pdf, geraadpleegd op 9 april 2014. Het Kinderrechtencomité publiceerde vergelijkbare richtlijnen met betrekking tot ombudspersonen en commissarissen voor kinderen in zijn General Comment no. 2 (2002) on the role of independent national human rights institutions in the protection and promotion of the rights of the child.

97 Het rapport van het Malindi-onderzoek is te raadplegen op www.knchr.org/Portals/0/Reports/Malindi_Inquiry.pdf, geraadpleegd op 17 oktober 2014..

98 International Co-ordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (ICC), Verklaring van Edinburgh, 10 oktober 2010, www.ohchr.org/Documents/AboutUs/NHRI/Edinburgh_Declaration_en.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2010.

5. Bewustwording

“Hoewel het de staat is die de verplichtingen op grond van het IVRK aangaat, moeten alle maatschappelijke sectoren bij het implementatiewerk worden betrokken, inclusief bedrijven, maatschappelijke organisaties en kinderen zelf.”

– Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 82 [vrije vertaling]

De overheid heeft niet alleen de bevoegdheid om de regelgeving voor bedrijfsactiviteiten, -transacties en -relaties vast te leggen, maar is bij uitstek ook degene die hierbij een breed scala aan actoren kan betrekken die een rol kunnen spelen bij de realisatie van de kinderrechten. Hoewel de verantwoordelijkheid voor de implementatie van de internationale kinderrechten in de eerste plaats bij de overheidssector berust, stelt AC 16 duidelijk dat de overheid bedrijven, kinderen en maatschappelijke organisaties hierbij moet betrekken. De overheid moet de inhoud van AC 16 niet alleen op grote schaal verspreiden onder deze groepen, zij moet ook veel bredere voorlichtings- en bewustwordingsprogramma's opzetten die een sterke, inclusieve basis kunnen leggen om de kinderrechten vooruit te helpen, inclusief met betrekking tot bedrijven.

Bedrijven bewust maken van kinderrechten

Kader 40

Canada bekrachtigde in 2014 de Richtlijnen voor Kinderrechten en het Bedrijfsleven (CRBP) en zette samen met bedrijven, maatschappelijke organisaties en de media een event op om deze richtlijnen onder de aandacht te brengen. Het event benadrukte de verbanden tussen kinderrechten en bedrijven, onderstreepte de noodzaak om zowel in het land als daarbuiten in het belang van kinderen te handelen, en moedigde bedrijven aan om praktische maatregelen te nemen die het respecteren van de kinderrechten bij hun activiteiten en werkzaamheden zouden bevorderen.¹⁰⁵

5.1 Bedrijven

“De voorlichting, opleiding en bewustwording in verband met het IVRK moet ook tot zakelijke ondernemingen gericht zijn om de status van het kind als houder van mensenrechten te benadrukken, het actieve respecteren van alle bepalingen van het Verdrag aan te moedigen, en discriminerend gedrag ten aanzien van alle kinderen, en speciaal kinderen in kwetsbare en achtergestelde situaties, aan de orde te stellen en uit te roeien.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 82 [vrije vertaling]

De overheid moet een bedrijfscultuur promoten die kinderrechten respecteert en ondersteunt, en moet er bij bedrijven op aandringen dat zij deze verantwoordelijkheid in hun interne statuten en procedures, kernwaarden, beleidsdocumenten en strategieën opnemen. Kamers van koophandel, bedrijfstakken, beroepsverenigingen en andere bedrijvenorganisaties kunnen belangrijke kanalen zijn om met bedrijven te communiceren. De overheid moet overwegen om hiervan gebruik te maken en proactief met deze bedrijven te gaan werken. Door gezamenlijke seminars te organiseren kan de overheid bijvoorbeeld proberen om de heersende perceptie bij bedrijven omtrent kinderrechten bij te sturen en uitleggen hoe bedrijven een steeds grotere rol spelen in de levens van kinderen. Paneldiscussies en rondetafelgesprekken kunnen bedrijven een forum bieden voor diepgaandere gesprekken over gemeenschappelijke problemen of zorgen die verband houden met kinderrechten, en kunnen bijdragen aan de opbouw van een netwerk voor de uitwisseling van ideeën en goede praktijken. Om een beter inzicht omtrent kinderrechten en bedrijven tot stand te brengen, kan de overheid ook steun verlenen aan het opnemen van relevante modules in studieprogramma's voor bedrijfs-, rechts- en andere gerelateerde wetenschappen.

99 UNICEF, Canadian National Release of Children's Rights and Business Principles, 13 februari 2014, <http://www.unicef.org/csr/>, geraadpleegd op 8 januari 2014; Canadese overheid, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Handel en Ontwikkeling, Address by Parliamentary Secretary Lois Brown: Canadian Launch of Children's Rights and Business Principles, 13 februari 2014, www.international.AC.ca/media/dev/speeches-discours/2014/02/13a.aspx?lang=eng, geraadpleegd op 8 januari 2014.

Informatie over mensenrechten met bedrijven delen

Veel overheden stellen informatie over mensenrechten en kinderrechten ter beschikking van het bedrijfsleven:

- **De Verenigde Staten** publiceren jaarrapporten over kinderarbeid in meer dan 90 landen en houden een lijst bij van goederen die door middel van kinderarbeid tot stand zouden zijn gekomen, inclusief de landen van herkomst.¹⁰⁶
- Het Verenigd Koninkrijk levert informatie over het bedrijfsklimaat en de toestand van de mensenrechten in landen waar het Britse Ministerie van Handel en Investerings aanwezig is, en verstrekt algemene richtlijnen over de implementatie van de normen inzake 'Mensenrechten & Bedrijven'.¹⁰⁷
- **Nederland** heeft een website met richtlijnen en hulpmiddelen voor bedrijven over maatschappelijk verantwoord ondernemen,¹⁰⁸ en lanceerde ook een online instrument dat bedrijven helpt om meer inzicht te verwerven in de mensenrechtenrisico's binnen hun waardeketen en om deze risico's te beperken.¹⁰⁹
- In samenwerking met de Confederatie van de Deense Industrie heeft **Denemarken** een online instrument ontwikkeld dat kleine en middelgrote ondernemingen moet helpen met het verantwoord beheer van hun toeleveringsketen.¹¹⁰
- De **Europese Unie** heeft een reeks sectorspecifieke handleidingen gefinancierd en verspreid over de implementatie van de VN-richtlijnen.¹¹¹

De overheid kan ook als een waardevolle bron van informatie over kinderrechten en bedrijven fungeren. Via online platforms en informatiecentra kan de overheid aan bedrijven instrumenten en begeleiding aanbieden, zodat zij bij al hun activiteiten en transacties en in al hun relaties de kinderrechten kunnen eerbiedigen. Op die manier kan de overheid aanwijzingen verstrekken over thema's als de *due diligence*-vereisten en de rapporteringsverplichtingen, en bedrijven stimuleren om uit te groeien tot echte voorvechters van kinderrechten in plaats van zich te beperken tot het nakomen van hun wettelijke verplichtingen. Wanneer er specifieke problemen zijn die aanleiding geven tot bezorgdheid, kan de overheid gerichtere gegevens verstrekken over kinderrechtenrisico's in bepaalde context, geografische gebieden of economische sectoren. Dit kan zelfs in samenspraak met buitenlandse handelsmissies en ambassades die over de internationale expertise en de gespecialiseerde lokale kennis beschikken die nodig zijn om potentiële negatieve gevolgen voor kinderrechten in een bepaalde situatie te helpen vermijden of beperken.

5.2 Kinderen

"Het Comité beveelt aan dat staten een algemene strategie goedkeuren en implementeren om alle kinderen, ouders en verzorgers te informeren en voor te lichten omtrent het feit dat bedrijven de verantwoordelijkheid dragen om kinderrechten te respecteren, ongeacht waar ze actief zijn, ook via kindvriendelijke boodschappen die op hun leeftijd afgestemd zijn, bijvoorbeeld door het bieden van voorlichting over financiële verantwoordelijkheid." – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 82 [vrije vertaling]

Het is van fundamenteel belang dat kinderen als houders van rechten begrijpen dat bedrijven verantwoordelijkheden naar hen hebben. De overheid moet daarom publieke campagnes lanceren om kinderen, ouders en verzorgers voor te lichten en te informeren over kinderrechten en bedrijven. Deze campagnes kunnen in scholen en andere door kinderen vaak bezochte plaatsen worden gevoerd, met de hulp van kinderorganisaties, en via de traditionele en digitale media. De informatie moet toegankelijk en kindvriendelijk zijn, en zo opgesteld dat zij een zo breed mogelijk publiek bereikt. Zij moet duidelijk maken op welke manier de private sector een positieve of negatieve invloed kan hebben op kinderrechten, en uitleggen wat de overheid en de bedrijven moeten doen om kinderen te beschermen. Er moet ook gedetailleerde informatie worden verschaft over de manier waarop kinderen en hun vertegenwoordigers toegang hebben tot effectieve herstelmechanismen wanneer hun rechten door een bedrijf werden geschonden.

100 Amerikaans Ministerie van Arbeid, Child Labor, www.dol.gov/ilab/issues/child-labor, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

101 Ministerie van Buitenlandse Zaken van Groot-Brittannië, UK Trade & Investment, Information for UK businesses on how to identify and guard against security and political risks when trading overseas, 15 oktober 2014, www.gov.uk/government/collections/overseas-business-risk, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

102 Nederlandse Rijksoverheid, Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) in de praktijk, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen/inhoud/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen-in-de-praktijk>, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

103 MVO Nederland, MVO Risico Checker, www.mvorisicochecker.nl/nl, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

104 Voor het MVO-kompas, zie <http://csrcompass.com/>, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

105 Voor de handleidingen, zie www.ihrb.org/publications/reports/ec-sector-guides/, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Voorlichting over kinderhandel

Mensenhandel is een wereldwijd verspreide praktijk, waarmee haast elke sector van de wereldeconomie te maken krijgt en waarbij bedrijven van allerhande aard en grootte betrokken zijn. Deze handel vormt op zich al een ernstige inbreuk op kinderrechten, maar maakt kinderen die er het slachtoffer van zijn bovendien bijzonder kwetsbaar voor nog meer geweld en uitbuiting. Staten moeten niet alleen strenge wettelijke maatregelen nemen om de strijd aan te binden met kinderhandel, het is minstens even belangrijk dat zij ervoor zorgen dat kinderen, verzorgers en opvoeders op de hoogte zijn van de bijbehorende risico's, de rechten die van toepassing zijn en de beschikbare herstelmecanismen. Om zijn bevolking bewust te maken van het bestaan van mensenhandel en de nationale preventieprogramma's meer bekendheid te geven, startte **Azerbeidzjan** een proefproject met lessen over dit thema op scholen, tijdens rondetafelgesprekken en tijdens opleidingssessies voor ouders en leerkrachten, en campagnes voor het brede publiek. Oekraïne nam in samenwerking met de **Raad van Europa** een lessenpakket over mensenhandel op in zijn leerprogramma's.¹¹²

5.3 Maatschappelijk middenveld

“Maatschappelijke organisaties hebben een belangrijke rol te vervullen op het vlak van de onafhankelijke promotie en bescherming van kinderrechten in het kader van bedrijfsactiviteiten: toezicht uitoefenen op bedrijven en hen aansprakelijk stellen, kinderen helpen om toegang te krijgen tot justitie en herstelmecanismen, meewerken aan beoordelingen van de impact op kinderrechten, en bedrijven bewust maken van hun verantwoordelijkheid op het vlak van de eerbiediging van de kinderrechten.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 84 [vrije vertaling]

Maatschappelijke organisaties en mensenrechtenactivisten spelen een cruciale rol bij de promotie en de bescherming van mensenrechten. Overheden moeten maatschappelijke organisaties in staat stellen om dit te doen, hen ondersteunen en met hen samenwerken om meer aandacht te krijgen voor kinderrechten en bedrijven. Vele maatschappelijke organisaties hebben een sterke band met de gemeenschap en kunnen AC 16 in de lokale context situeren. Om dezelfde redenen zijn maatschappelijke organisaties zich vaak directer bewust van de manier waarop bedrijven een praktische, dagelijkse invloed hebben op het leven van kinderen. Maatschappelijke organisaties moeten de nodige aanmoediging en middelen krijgen om informatie over de impact van bedrijven op kinderrechten te kunnen delen, en om de verantwoordelijken voor mogelijke rechtenschendingen ter verantwoording te roepen.

Strijd tegen kinderpornografie

Hoewel financiële instellingen zelden rechtstreeks betrokken zijn bij de productie of verspreiding van kinderpornografie, kunnen de diensten die zij aanbieden onbedoeld de aankoop- of verkoop van beeldmateriaal van seksuele uitbuiting van kinderen mogelijk maken. Als reactie hierop hebben maatschappelijke organisaties in de **Verenigde Staten, Singapore, Zweden** en de **Europese Unie** financiële coalities tegen kinderpornografie opgezet: creditcardmaatschappijen en bedrijven op het gebied van elektronisch betalingsverkeer, wetshandhavinginstanties en internetproviders werken op die manier samen om kinderpornografie uit te roeien.¹¹³

106 The Protection Project, Best Practices in Combating Trafficking in Persons: The Role of Civil Society, 2012, pag. 85–86, www.ungift.org/doc/knowledgehub/resource-centre/CSOs/100-Best-Practices-in-Combating-TIP.pdf, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

107 Financiële Coalitie tegen Kinderpornografie, http://www.icmec.org/missingkids/servlet/PageServlet?LanguageCountry=en_X1&PagelId=3064, geraadpleegd op 18 oktober 2014; Zweedse Financiële Coalitie tegen Kinderpornografie, www.financialcoalition.se, geraadpleegd op 18 oktober 2014; Europese financiële coalitie tegen de verspreiding van beelden van seksueel misbruik van kinderen via het internet, www.europeanfinancialcoalition.eu/index.php, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

6. Herstelmechanismen

“Staten hebben de plicht om effectieve herstel- en verhaalmechanismen en een rechtsherstel ter beschikking te stellen voor schendingen van de rechten van het kind, inclusief door derde partijen zoals zakelijke ondernemingen. [...] De nakoming van deze verplichting houdt in dat er kindvriendelijke – strafrechtelijke, burgerlijke of administratieve – mechanismen bestaan die kinderen en hun vertegenwoordigers kennen, die tijdig en daadwerkelijk beschikbaar en toegankelijk zijn, en die de geleden schade op passende wijze herstellen.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 30 [vrije vertaling]

Het Kinderrechtencomité verwoordt het als volgt: “Rechten zijn pas zinvol wanneer er effectieve herstelmechanismen ter beschikking staan om schendingen ervan te herstellen.”¹⁰⁸ Het recht van kinderen op effectieve herstelmechanismen is zowel een ‘impliciete vereiste van het IVRK’,¹⁰⁹ als een algemeen rechtsprincipe dat in andere internationale mensenrechtenverdragen geschreven staat.¹¹⁰ Staten hebben dus de plicht om ervoor te zorgen dat kinderen en hun vertegenwoordigers op volwaardige wijze toegang hebben tot justitie wanneer hun rechten worden geschonden. Dit geldt voor al hun rechten – burgerlijke, politieke, economische, sociale of culturele rechten – en ook voor schendingen die uit de activiteiten, transacties en relaties van bedrijven voortvloeien.¹¹¹

Herstelmechanismen in de *Concluding Observations: Thailand*

Kader 45

“Het Comité beveelt de staat die partij is bij het Verdrag aan om: [...]

(c) maatregelen te nemen die ervoor zorgen dat bedrijven kinderrechten op hun grondgebied en bij de uitvoering van projecten in het buitenland respecteren, en dat er passende herstelmechanismen voorhanden zijn, inclusief rechtsherstel, ingeval deze rechten worden geschonden; [...]”¹²²

Bedrijfsgerelateerde inbreuken op het IVRK, het OPAC en het OPSC

Kader 44

Het IVRK, het OPAC en het OPSC vermelden specifiek dat het tot de plicht van de overheid behoort om schendingen van kinderrechten die veroorzaakt worden door – of waartoe bijgedragen wordt door – derden, met inbegrip van zakelijke ondernemingen, te onderzoeken, hierover te oordelen en deze recht te zetten en om de verantwoordelijken in diverse contexten aansprakelijk te stellen. Zo zijn staten onder meer verplicht om het volgende te doen:

- Passende straffen en andere maatregelen voorschrijven om de daadwerkelijke handhaving te waarborgen van het recht van kinderen op bescherming tegen economische uitbuiting en gevaarlijk werk;¹¹⁸
- De nodige maatregelen nemen inzake melding, doorverwijzing, onderzoek en gerechtelijke behandeling om kinderen te beschermen tegen geweld;¹¹⁹
- Personen aansprakelijk stellen en passende strafrechtelijke sancties voorschrijven voor daden in verband met de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie;¹²⁰
- Ervoor zorgen dat kinderen die het slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting toegang krijgen tot verhaalprocedures tegen de verantwoordelijken.¹²¹

¹⁰⁸ Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (art. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003, par. 24 [vrije vertaling].

¹⁰⁹ Ibidem [vrije vertaling].

¹¹⁰ Zie bv. artikel 2.3 van de Internationale Conventie voor Burgerlijke en Politieke Rechten: “Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich: (a) Te verzekeren dat een ieder wiens rechten of vrijheden als in dit Verdrag erkend, worden geschonden een effectief rechtsmiddel ter beschikking heeft, zelfs indien de schending zou zijn begaan door personen in de uitoefening van hun ambtelijk functie; (b) Te verzekeren dat omtrent het recht van degene die het rechtsmiddel aanwendt wordt beslist door de bevoegde rechterlijke, bestuurlijke of wetgevende autoriteit, of door een andere autoriteit die daartoe krachtens de nationale wetgeving bevoegd is, en de mogelijkheden van beroep op de rechter verder tot ontwikkeling te brengen; (c) Te verzekeren dat de bevoegde autoriteiten daadwerkelijk genoegdoening verlenen, in geval het beroep gegrond wordt verklaard.”

¹¹¹ Zie bv. Kinderrechtencomité, General Comment no. 11. Indigenous children and their rights under the convention, VN Doc. CRC/C/GC/11, 12 februari 2009, par. 23.

¹¹² Zie VRK, art. 32.2(c).

¹¹³ Zie VRK, art. 19.2.

¹¹⁴ Zie OPSC, art. 3.

¹¹⁵ Zie OPSC, art. 9.4.

¹¹⁶ Kinderrechtencomité, Concluding Observations to Thailand, VN Doc. CRC/C/THA/CO/3-4, 17 februari 2012, par. 30 [vrije vertaling].

¹¹⁷ Zie VRK, art. 3.1 en 5.

¹¹⁸ Zie VRK, art. 12.

¹¹⁹ Zie VRK, art. 2.

¹²⁰ Zie VRK, art. 39.

¹²¹ Raad van Europa, Richtlijnen van het Comité van de Raad van Europa voor kindvriendelijke justitie, 2010, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2780935&SecMode=1&DocId=2290536&Usage=2>, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

6.1 Kinderen in het rechtssysteem

“De bijzondere en afhankelijke toestand waarin kinderen zich bevinden, maakt het hen bijzonder moeilijk om herstelmechanismen aan te wenden tegen schendingen van hun rechten. Daarom moeten staten er bijzonder nauwlettend op toezien dat er effectieve, kindvriendelijke procedures ter beschikking staan van kinderen en hun vertegenwoordigers.” – Algemeen Commentaar Nr. 5, par. 24 [vrije vertaling]

Kinderen die in contact komen met het rechtssysteem, vereisen bijzondere aandacht, niet alleen in het licht van hun rechten op grond van het IVRK, het OPAC en het OPSC, maar ook omdat de kindertijd een unieke periode van fysieke, mentale, emotionele en spirituele ontwikkeling is. In die optiek moeten gerechtelijke systemen kinderen niet alleen beschouwen als personen die bescherming nodig hebben, zij moeten er ook naar streven om kinderen in staat te stellen om op een actieve manier deel te nemen aan de juridische procedures. Justitiële systemen moeten volgens het IVRK meer in het bijzonder:

- het belang van kinderen als de voornaamste overweging beschouwen, de zich ontwikkelende capaciteiten van kinderen erkennen, en elk kind individueel beoordelen op zijn eigen behoeften, achtergrond, sociale context en ontwikkelingsfase;¹²³
- ervoor zorgen dat kinderen de kans krijgen om hun standpunt uiteen te zetten, hetzij rechtstreeks, hetzij via een passende vertegenwoordiger, en dat met deze standpunten naar behoren rekening wordt gehouden;¹²⁴
- gelijke toegang voor alle kinderen garanderen, zonder uit het oog te verliezen dat kinderen in een kwetsbare situatie zoals migrantenkinderen en kinderen die tot inheemse bevolkingsgroepen of etnische minderheden behoren, bijkomende ondersteuning nodig kunnen hebben;¹²⁵
- passende vormen van rechtsherstel verschaffen, inclusief restitutie, compensatie en maatregelen om het herstel, de rehabilitatie en de re-integratie van kinderen te bevorderen.¹²⁶

6.2 Gerechtelijke herstelmechanismen

“Staten moeten bijzondere aandacht besteden aan het wegwerken van sociale, economische en juridische obstakels die kinderen in de praktijk beletten om toegang te hebben tot effectieve gerechtelijke mechanismen, zonder enige vorm van discriminatie.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 68 [vrije vertaling]

Hoewel de beschikbare herstelmechanismen verschillen in de bestaande rechtspraktijken en tradities, zijn gerechtelijke mechanismen zoals burgerlijke rechtbanken en strafrechtbanken of meer gespecialiseerde rechtbanken van essentieel belang om verhaal te halen. Kinderen en hun vertegenwoordigers moeten via burgerlijke rechtsvoorwaarden voor welke geleden schade dan ook, rechtstreeks rechtsherstel kunnen krijgen van degene die hiervoor verantwoordelijk is – ook van bedrijven – en staten moeten ook

Kader 46

Kindvriendelijke rechtspraak

De **Raad van Europa** heeft Richtlijnen voor kindvriendelijke rechtspraak opgesteld die overheden helpen en aanmoedigen om hun justitiële systemen aan te passen aan de rechten en behoeften van kinderen in diverse hoedanigheden: als slachtoffer, getuige, overtreder of klager. De Richtlijnen definiëren een kindvriendelijke rechtspraak als een systeem dat “het respecteren en de daadwerkelijke uitvoering van alle rechten van het kind waarborgt op het hoogst haalbare niveau, met inachtneming van de hiërarchische genoemde beginselen en naar behoren rekening houdend met de rijpheid en het bevattingvermogen van het kind en met de omstandigheden van de zaak. Meer in het bijzonder betekent het rechtspleging die toegankelijk is, op de leeftijdscategorie is afgestemd, met toewijding wordt uitgeoefend, vlot verloopt, is aangepast aan en gericht op de behoeften en rechten van het kind, en dat de rechten van het kind respecteert, waaronder het recht op een eerlijke rechtsbedeling, het recht om aan de procedure deel te nemen en deze te begrijpen, het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven, en het recht op integriteit en waardigheid”¹²⁷

Kader 47

Strafrechtelijke aansprakelijkheid van zakelijke ondernemingen

In **Frankrijk** kunnen rechtspersonen – inclusief bedrijven en andere zakelijke entiteiten – strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor hun daden. Het Franse Strafwetboek schrijft meer in het bijzonder voor dat ‘rechtspersonen, met uitzondering van de staat, strafrechtelijk aansprakelijk zijn voor de feiten die namens hen worden gepleegd door hun bestuursorganen of vertegenwoordigers’ in de gevallen die het Strafwetboek en andere wetten bepalen.¹²⁸ kunnen bedrijven in **Colombia** of **Peru** niet rechtstreeks worden vervolgd, maar in bepaalde omstandigheden wel aansprakelijk zijn voor de strafrechtelijke misdrijven van bestuurders of directeurs.¹²⁹

¹²² Zie Frans Strafwetboek, art. 121-2.

¹²³ Internationale Commissie van Juristen, Acceso a la Justicia: Casos de Abusos de Derechos Humanos por parte de empresas: Colombia, ICJ, Genève, 2010, pag. 12.

gerechtelijke mechanismen gebruiken om schendingen van rechten te vervolgen wanneer deze strafbare feiten inhouden. Strafrechtelijke procedures bieden kindslachtoffers niet alleen rechtsherstel – of maken dit makkelijker –, zij hebben ook een sterk ontmoedigend effect.

Om efficiënt te zijn, moeten gerechtelijke herstelmechanismen ter beschikking worden gesteld door een onafhankelijke en onpartijdige instantie die op wettelijke basis is opgericht. De procedures moeten verlopen volgens de basisbeginselen van correcte en eerlijke procesvoering;¹³⁰ en de vonnissen die worden geveld, moeten afdwingbaar zijn. Maar zelfs indien aan al deze criteria voldaan is, ondervinden kinderen nog allerlei problemen wanneer ze gebruik willen maken van de gerechtelijke mechanismen. Heel wat van deze problemen worden nog verergerd wanneer het gaat om bedrijfsgerelateerde schendingen en overtredingen van rechten. Enkele van de meest voorkomende obstakels worden hieronder in detail toegelicht. Overheden moeten proactief en systematisch proberen om deze en andere obstakels die de toegang van kinderen tot justitie bemoeilijken, uit de weg te ruimen.

Barrières uit de weg ruimen die kinderen de toegang tot justitie ontzeggen

Kader 48

Probleem	Toelichting	Ondersteunende maatregelen
Rechtsbijstand en andere vormen van bijstand	Rechtszaken voeren wegens bedrijfsgerelateerde schendingen of overtredingen van kinderrechten kan een dure onderneming zijn. Toch wordt slechts zelden financiële steun verleend aan kinderen die een vordering willen instellen. Dit kan een zware belasting vormen voor individuele kinderen-eisers en hun vertegenwoordigers, terwijl bedrijven doorgaans over veel meer financiële en juridische middelen beschikken om procedures te voeren. Het is voor de meeste – of misschien zelfs alle – kinderen die het slachtoffer zijn van bedrijfsgerelateerde kinderrechtenschendingen of -overtredingen, onmogelijk om de rechtsbijstand te betalen of anderszins te verzekeren die ze nodig hebben om een rechtszaak te voeren. Zelfs wanneer er rechtsbijstand beschikbaar is, zijn de advocaten soms te weinig vertrouwd met de wetgeving rond kinderrechten en met de specifieke problemen en zorgen die aan de orde zijn om hun cliënten op doeltreffende wijze te vertegenwoordigen.	<p>Rechtsbijstand aanbieden, ondersteunen en promoten voor kinderen die het slachtoffer zijn van bedrijfsgerelateerde kinderrechtenschendingen of -overtredingen, met inbegrip van kinderen die in het buitenland verblijven, door middel van officiële rechtsbijstands-programma's en relaties met aanbieders van juridische diensten, zoals lokaal aanwezige organisaties voor juridische dienstverlening, NMRI's, niet-gouvernementele organisaties, universiteitsgebaseerde rechtshulp-organisaties en pro deo-regelingen.</p> <p>Collectieve klachten, groepsrechts-zaken en andere vormen van gegroepeerde vorderingen toestaan om veelvuldige, vergelijkbare schendingen of overtredingen van kinderrechten in één enkele procedure te behandelen, op voorwaarde dat de procedure de rechten van de kinderen-eisers respecteert, zoals hun recht om gehoord te worden.</p> <p>Opleiding inzake kinderrechten aanbieden aan en eisen van juridische professionals die met kinderen werken, en ethische gedragscodes en beroepsaansprakelijkheidsregels vastleggen als leidraad voor de juridische vertegenwoordigers van kinderen. Overwegen om samen te werken met advocatenverenigingen, kinderrechtenorganisaties en andere betrokken groepen.</p>

¹³⁰ Zie Internationale Convenant voor Burgerlijke en Politieke Rechten, art. 14.1: "Allen zijn gelijk voor de rechter en de rechterlijke instanties. Bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgung, of het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen in een rechtsgeding, heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige bij de wet ingestelde rechterlijke instantie." Zie ook de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, art. 10.

¹³¹ Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Access to Justice for Children, Rapport van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties, VN Doc. A/HRC/25/35, 16 december 2013, par. 18.

¹²⁶ Ibid., par. 35.

¹²⁷ Republiek Oeganda, Ministerie voor Genderaangelegenheden, Arbeid & Sociale Ontwikkeling, Uganda Child Helpline, <http://childhelpline.mgisd.go.ug/>, geraadpleegd op 23 oktober 2014; zie ook Daily Monitor (digitale krant), artikel 'Government launches child helpline', 17 juni 2014, www.monitor.co.ug/News/National/Government-launches-child-helpline/-/688334/2350832/-/necmkj/-/index.html, geraadpleegd op 20 oktober 2014.

¹²⁸ Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Access to Justice for Children, Rapport van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties, VN Doc. A/HRC/25/35, 16 december 2013, par. 37.

<p>Complexiteit van het rechtssysteem</p>	<p>Rechtssystemen en juridische procedures kunnen uitermate ingewikkeld zijn, waardoor kinderen en hun vertegenwoordigers er slechts moeizaam hun weg in vinden. Zo ontbreekt het kinderen wel eens aan kennis over alle beschikbare herstelmechanismen, de vereiste documenten en procedures om een vordering in te stellen, de manier waarop een dossier door het systeem wordt behandeld, en het soort argumenten dat tijdens de rechtbankzittingen naar voren wordt gebracht.</p>	<p>Toegankelijke, gebruiksvriendelijke handleidingen opstellen en verspreiden over de procedures en de vereisten om een klacht in te dienen, inclusief via online kanalen en op scholen en politiebureaus, in medische centra en op andere openbare plaatsen.</p> <p>Voorlichtingscampagnes opzetten om meer bekendheid te geven aan de mogelijkheden die beschikbaar zijn voor kinderen die verhaal willen halen voor bedrijfsgerelateerde schendingen of overtredingen van hun kinderrechten, met bijvoorbeeld rechtbankbezoeken en het bijwonen van pleitwedstrijden.</p> <p>Centra voor gratis rechtsbijstand en telefoonlijnen voor het verstrekken van kindvriendelijke informatie en bijstand opzetten en ondersteunen. (Zie hierboven voor meer informatie over rechtsbijstand).</p>
	<p>Wit-Rusland organiseert schrijf- en kunstwedstrijden met als thema kinderrechten om kinderen op een creatieve, toegankelijke manier voor te lichten en mondiger te maken.¹³¹</p>	
	<p>Het ministerie van Onderwijs, Jeugd en Sport van Cambodja organiseert in het hele land regelmatig opleidingssessies over kinderrechten voor directeuren en leerkrachten van het lager en hoger onderwijs.¹³²</p>	
	<p>Oeganda lanceerde een nationaal noodnummer voor kinderen. Via dit kanaal kunnen kinderen geweldincidenten melden, hun mening geven, bijstand vragen in crisissituaties en informatie vragen over beschikbare diensten die specifiek ten dienste van kinderen staan.¹³³</p>	
<p>Juridische status</p>	<p>In heel wat rechtssystemen is het kinderen niet toegestaan om zelf juridische procedures te voeren, ongeacht of het individuele dan wel in een groep gevoerde procedures betreft. Soms hebben ze voor het indienen van een klacht de toestemming van hun ouders of voogd nodig, of het fiat van de rechtbank of de bijstand van een aangestelde volwassene om de procedure te starten. Op die manier kan kinderen daadwerkelijk de toegang tot justitie worden ontzegd, voornamelijk wanneer de banden van bedrijven met gemeenschappen en verzorgers voor belangenconflicten zorgen. Kinderen kunnen bijvoorbeeld grote problemen ondervinden wanneer ze een vordering willen instellen tegen prominente lokale werkgevers.</p>	<p>Alle kinderen de vereiste juridische status verlenen om in eigen naam een klacht in te dienen, met of zonder vertegenwoordiging, krachtens de wet en zonder enige officiële toestemming of andere vorm van goedkeuring.</p> <p>Indien bijstand vereist is, ervoor zorgen dat kinderen toegang hebben tot geschikte volwassen vertegenwoordigers, zonder belangenconflicten.</p> <p>Derde partijen het recht verlenen om klachten in te dienen namens kindslachtoffers en, zoals hierboven wordt aanbevolen, collectieve klachten of andere vormen van groepsgedingen toestaan.</p>
	<p>Zuid-Afrika erkent de juridische status van kinderen om klachten in te dienen en rechtstreeks burgerlijke procedures te voeren voor gerechtelijke en andere instanties.¹³⁴</p>	

<p>Bedrijfsstructuren</p>	<p>Bedrijven werken steeds vaker internationaal en vormen industriële conglomeraten via netwerken van dochterondernemingen, commerciële verenigingen, joint-ventures, aannemingsbedrijven en onderaannemingsbedrijven. Deze structuren maken het moeilijk om te bepalen in welke mate specifieke juridische entiteiten aansprakelijk zijn voor rechtenschendingen, en kunnen de beschikbare middelen voor rechtsherstel beperken.</p>	<p>Duidelijk in de wet vastleggen wanneer een bedrijfsentiteit door haar optreden of nalatigheid medeplichtig kan worden geacht aan de rechtenschendingen van een andere entiteit, en de overeenkomstige aansprakelijkheden van alle betrokken entiteiten bepalen.</p> <p>De juridische voorwaarden vastleggen waaronder de aansprakelijkheid voor bedrijfsgerelateerde schendingen van kinderrechten kan worden uitgebreid tot het moederbedrijf of de dochterondernemingen die in het buitenland actief zijn. Om schendingen te voorkomen, overwegen om bedrijven wettelijk te verplichten tot <i>due diligence</i>-procedures in het kader van het toezicht op de activiteiten van hun dochterondernemingen.</p>
<p>Rechtsgebied/ extra-territorialiteit</p>	<p>Het kan bijzonder moeilijk zijn om een bedrijf aansprakelijk te stellen voor rechtenschendingen buiten het land waar het zijn domicilie heeft of zijn voornaamste activiteiten uitoefent, en door een restrictieve interpretatie van de bevoegdheidsregels voor een rechtbank kan aan de getroffen kinderen elk recht op daadwerkelijk juridisch verhaal worden ontzegd.</p> <p>De Brussel I-Verordening van de Europese Unie wijst aan de nationale rechtbanken een verplichte rechtsbevoegdheid toe om op te treden in burgerlijke en commerciële rechtszaken aangaande bedrijven en personen die in een EU-lidstaat hun domicilie hebben. Dit biedt de slachtoffers van rechtenschendingen in het buitenland de mogelijkheid om bedrijven die in de EU hun domicilie hebben in hun thuisland bij een burgerlijke rechtbank aan te klagen.¹³⁵</p> <p>Het OPSC verplicht staten die partij zijn om de aansprakelijkheid vast te stellen bij misdrijven in verband met de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie die in het buitenland zijn gepleegd en waarvan de slachtoffers of plegers staatsburgers of ingezetenen zijn. Het Protocol verleent de overheden verder de bevoegdheid om de aansprakelijkheid voor deze misdrijven uit te breiden tot rechtspersonen, en eist dat elk kind dat hiervan het slachtoffer is, toegang krijgt tot de nodige verhaalprocedures ten aanzien van de verantwoordelijken.¹³⁶</p>	<p>Rechtbanken bevoegd verklaren om zich uit te spreken over vorderingen aangaande buitenlandse schendingen van kinderrechten waarbij bedrijven betrokken zijn die in het land gevestigd zijn of er activiteiten uitoefenen.</p> <p>Voor ernstige schendingen van mensenrechten een universele rechts-macht erkennen en kinderen die slachtoffer zijn toestaan om vorderingen in te stellen bij nationale rechtbanken wanneer andere beschikbare rechtsfora hen geen effectieve herstel-mechanismen aanbieden.</p>
<p>Beperkingen in de tijd</p>	<p>Verjarings- en andere vergelijkbare wetten schrijven voor dat juridische vorderingen binnen een bepaalde termijn na de inbreuk worden ingesteld. Het ontbreekt vele kinderen aan de nodige kennis en middelen om binnen de vooropgestelde termijn een vordering in te stellen. Velen zijn hiervoor ook afhankelijk van de belangstelling en het begrip van hun volwassen vertegenwoordigers.</p>	<p>De termijnen verlengen waarbinnen vorderingen wegens schendingen van rechten tijdens de kindertijd moeten worden ingesteld, zodat deze pas ingaan wanneer de betrokken kinderen meerderjarig worden.</p>

<p>Veiligheid en bescherming</p>	<p>Een klacht indienen tegen een bedrijf dat veel macht en invloed heeft binnen de gemeenschap, kan voor een kind allerlei risico's inhouden: pesterijen, represailles, herhaling van het onrecht en sociale stigmatisering.</p> <p>Daarom staan kinderen en hun vertegenwoordigers soms weigerachtig tegenover het idee om in de openbaarheid te treden en hun klachten kenbaar te maken.</p>	<p>Volgens de beginselen van een kindvriendelijke rechtspraak¹³⁷ passende beschermingsmaatregelen nemen om kinderen die een klacht indienen en hun vertegenwoordigers tijdens elke fase van de juridische procedures te beschermen.</p> <p>Zoals hierboven werd aanbevolen, derde partijen zoals niet-gouvernementele organisaties en NMRI's toestaan om namens kinderen klachten in te dienen.</p>
<p>Duur van de procedures</p>	<p>Gecomplieerde feitelijke situaties, enorm grote dossiers en een flinke gerechtelijke achterstand zorgen er vaak voor dat het lang duurt voordat de klacht van een kind de rechtszaal bereikt. Vertragingen kunnen ervoor zorgen dat de schendingen blijven voortduren, en eindeloos slepende procedures zijn voor kinderen erg moeilijk te volgen en vol te houden door hun eigen leeftijdsgebonden tijdsbesef. Bedrijven zijn doorgaans prima uitgerust om langdurige rechtszaken te voeren, en dragen soms zelfs actief bij tot het uitstellen / vertragen van een uitspraak wanneer dit hen financieel voordeel oplevert.</p>	<p>Binnen het rechtssysteem prioriteit verlenen aan juridische procedures waarbij kinderen betrokken zijn, en ervoor zorgen dat herstelmechanismen tijdig beschikbaar zijn.</p> <p>De toepassing van voorlopige maatregelen mogelijk maken om te voorkomen dat de kinderrechten verder worden geschonden terwijl de procedure loopt.</p>
<p>Duur van de procedures</p>	<p>Omkoping en andere vormen van corruptie stellen mensen in een economisch bevoorrechte positie in staat om de gerechtelijke instanties op onrechtmatige wijze te beïnvloeden, zodat beslissingen in hun voordeel worden genomen. Terwijl bedrijven een voorkeursbehandeling door de rechtbank kunnen afkopen of hierover kunnen onderhandelen, lopen kinderen die een vordering instellen het risico dat zij op bevooroordeelde besluitnemers stuiten die zich niet in hun voordeel zullen uitspreken.</p>	<p>Alle nodige maatregelen nemen om de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te waarborgen, inclusief de transparante benoeming van rechters op basis van professionele bekwaamheid, de goedkeuring en handhaving van duidelijke ethische gedragscodes voor de rechterlijke macht, en toereikende bezoldigingen en werkzekerheid.</p>

6.3 Buitengerechtelijke mechanismen

Hoewel herstelmechanismen en de aansprakelijkheidsbepaling voor ernstigste schendingen van kinderrechten doorgaans een zaak van de rechterlijke macht zijn, kunnen er voor bepaalde inbreuken ook effectieve herstelmechanismen worden aangeboden via buitengerechtelijke mechanismen. Overheden kunnen een brede waaier van dergelijke mechanismen aanbieden en ondersteunen om aan uiteenlopende behoeften en omstandigheden tegemoet te komen. Ook bedrijven kunnen zelf hun eigen klachtenmechanismen hebben.

Alle buitengerechtelijke mechanismen, ongeacht van welke aard, moeten beantwoorden aan bepaalde normen inzake toegankelijkheid, onafhankelijkheid, onpartijdigheid, procedurele eerlijkheid en afdwingbaarheid. Zij mogen kinderen ook niet de mogelijkheid ontzeggen om hun zaak naderhand toch via de rechtbank te bepleiten.

¹²⁹ Verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken.

¹³⁰ Zie OPSC, art. 3 en 4.

¹³¹ Zie Raad van Europa, Richtlijnen van het Comité van de Raad van Europa voor kindvriendelijke justitie, 2010, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2780935&SecMode=1&DocId=2290536&Usage=2>, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Effectiviteitscriteria voor buitengerechtelijke mechanismen

Kader 49

Om een effectief herstelmechanisme voor schendingen van de kinderrechten te bieden, moeten buitengerechtelijke mechanismen:

- duidelijke regels vooropstellen voor het toelaten en beoordelen van dossiers;
- met onafhankelijke en onpartijdige besluitnemers werken;
- de basisbeginselen inzake correcte en eerlijke procesnormen eerbiedigen;
- toegankelijk zijn voor kinderen en hun deelname aan de volledige procedure ondersteunen;
- eerlijke, tijdige en afdwingbare herstelmaatregelen bieden;
- onderworpen zijn aan rechterlijk toezicht/ beroep; en
- mogen zij kinderen nooit beletten om gerechtelijke herstelmechanismen aan te wenden.

Arbeidsinspecties

Kader 50

In **Brazilië** controleert het Ministerie van Arbeid of bedrijven de wetten naleven die de rechten en de belangen van arbeiders en bedienden beschermen. Zo voert het ministerie onder andere inspecties op de werkvloer uit en legt het geldboetes op wanneer overtredingen van de arbeidswetgeving worden vastgesteld. Daarnaast kan het ministerie ook andere administratieve maatregelen nemen wanneer het dit aangewezen acht. Zo kan het bedrijven op een publieke lijst plaatsen van organisaties en personen die hun medewerkers arbeidsvoorwaarden opleggen die gelijkstaan aan slavernij.¹³²

Het is namelijk belangrijk om op te merken dat, hoewel buitengerechtelijke mechanismen de gerechtelijke mechanismen goed kunnen aanvullen omdat zij kinderen inderdaad toegang verlenen tot een herstelmechanisme wanneer hun rechten worden geschonden, zij nooit mogen worden beschouwd als een alternatief voor de gerechtelijke mechanismen waaraan veelal grotere bevoegdheden en een sterker mandaat gekoppeld zijn.

Verscheidene buitengerechtelijke mechanismen worden hieronder in detail beschreven. In verband met deze en andere mogelijkheden moeten overheden de dialoog aangaan met kinderen, gemeenschappen, maatschappelijke organisaties en bedrijven, om ervoor te zorgen dat kinderen en hun vertegenwoordigers op de hoogte zijn van alle buitengerechtelijke mechanismen die tot hun beschikking staan als ze verhaal zoeken. Overheden moeten volledige en accurate informatie over de betrokken procedures en mogelijke resultaten verschaffen en zij moeten kinderen helpen om toegang te krijgen tot de rechts- of andere bijstand die zij nodig hebben om een vordering in te stellen en een rechtszaak te voeren.

Administratieve mechanismen

"[...] Instanties met toezichtbevoegdheden op het vlak van kinderrechten, inclusief arbeids-, onderwijs- en gezondheids- en veiligheidsinspecties, milieurechtbanken, belastingdiensten, [...] en diensten die op de gelijkheid binnen de bedrijvensector toezien, kunnen ook een rol spelen bij de terbeschikkingstelling van herstelmechanismen. Deze instanties kunnen schendingen op een proactieve manier onderzoeken en opvolgen, en zij kunnen ook beschikken over regelgevende bevoegdheden die hen in staat stellen om administratieve sancties op te leggen aan bedrijven die kinderrechten overtreden." – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 30 [vrije vertaling]

De overheid moet instanties, inspectiediensten en andere administratieve organen met toezichtbevoegdheden ook de bevoegdheid verlenen om klachten te ontvangen over bedrijfsgelateerde overtredingen van de geldende regels en reglementen, inclusief die op het gebied van gezondheid, veiligheid, arbeid, onderwijs en milieu. Dit moet de specifieke belangen van kinderen, werknemers, consumenten en andere groepen beschermen evenals algemene publieke goederen als schoon water en schone lucht. Administratieve diensten kunnen ook de opdracht krijgen om potentiële schendingen van rechten op eigen initiatief te monitoren en te onderzoeken, en kunnen de bevoegdheid krijgen om de verantwoordelijke partijen administratieve sancties op te leggen wanneer ze overtredingen vaststellen.

¹³² Braziliaanse overheid, Ministerie van Arbeid, 540, van 15 oktober 2004, aangehaald in Internationale Commissie van Juristen, Conectas, Acesso à Justiça: Violações de Direitos Humanos por Empresas: Brasil, ICJ en Conectas, Genève, 2011, pag. 39.

¹³³ Kinderrechtencomité, General Comment no. 2, The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child, VN Doc. CRC/C/GC/2, 15 november 2002, par. 13–14.

¹³⁴ International Co-ordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (ICC), Verklaring van Edinburgh, 10 oktober 2010, par. 13, Part C – Complaints Handling en Part D – Mediation and Conciliation [vrije vertaling].

¹³⁵ Mauritius, Ombudspersoon voor Kinderen, zaak OCO/COMP/11/2278, <http://oco.govmu.org/English/Documents/report2010/chap9.pdf>, geraadpleegd op 24 oktober 2014.

Nationale mensenrechteninstellingen en ombudspersonen voor kinderen

“... Nationale mensenrechteninstellingen kunnen bijvoorbeeld worden betrokken bij het ontvangen en onderzoeken van klachten en het doen van bemiddelingswerk, ... Waar nodig moeten staten het wetgevend mandaat van de nationale mensenrechteninstellingen verbreden om hierin het thema kinderrechten en bedrijven op te nemen.” – Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 76 [vrije vertaling]

Het Kinderrechtencomité heeft er bij de staten op aangedrongen om NMRI's en ombudspersonen voor kinderen de bevoegdheid te verlenen om individuele klachten van en namens kinderen in ontvangst te nemen, inclusief beschuldigingen aangaande bedrijfsgerelateerde schendingen of overtredingen.¹³⁶ NMRI's en ombudspersonen voor kinderen moeten de nodige middelen en bevoegdheden krijgen om hun beslissingen af te dwingen, en hun aanbevelingen moeten geacht worden bindend te zijn. Deze instellingen kunnen verder ook de bevoegdheid krijgen om ernstige of wijdverspreide misbruiken op eigen initiatief te onderzoeken, om klachten naar het gerecht, de politie of het parket door te verwijzen indien dit aangewezen is, om kinderen te vertegenwoordigen die in gerechtelijke procedures als eiser optreden, en zelfs om de verantwoordelijke partijen rechtstreeks voor de rechter te dagen.

Kader 51

Klachtenmechanismen van NMRI's

De Verklaring van Edinburgh van het ICC bevat richtlijnen voor NMRI's die klachten in verband met 'Mensenrechten & Bedrijven' willen aanpakken, en moedigt hen aan om de volgende taken op zich te nemen:

- I. De bewustwording van gemeenschappen en bedrijven omtrent hun respectievelijke verantwoordelijkheden met betrekking tot het toezicht op en het in ontvangst nemen van klachten aangaande mensenrechtenschendingen door bedrijfsentiteiten, evenals omtrent andere herstelmechanismen;
- II. De behandeling van klachten aangaande mensenrechtenschendingen door bedrijven, gebruikmakend van de quasi-gerechtelijke bevoegdheden waarover ze beschikken, inclusief door middel van verzoening, bemiddeling en het formuleren van aanbevelingen of verordeningen om de toestand te verbeteren;
- III. Medewerking aan de ontwikkeling van een databank over het regelgevend kader en de beschikbare herstelmechanismen in hun respectievelijke rechtsgebieden;
- IV. Toezicht op lopende praktijken van bedrijfsentiteiten, gebruikmakend van hun klachtenmechanismen en de resultaten van klachten en onderzoeken;
- V. Nauwe samenwerking met de rechterlijke macht om de toegang tot justitie te verbeteren en behandeling van dossiers in verband met rechtsgeschillen van algemeen belang.¹⁴⁰

De Ombudspersoon voor Kinderen op **Mauritius** ontving tal van klachten over een reclameboodschap waarmee een bedrijf voor mobiele telefonie jongeren aanmoedigde om romantische afspraakjes te maken. De Ombudspersoon toonde zich bezorgd over de mogelijkheid dat de service voor seksueel misbruik en de seksuele uitbuiting van kinderen zou worden gebruikt, en verwees de zaak door naar de bevoegde ministeries. De overheid stelde vast dat het grote publiek beter bewust moest worden gemaakt van de online bescherming van kinderen en het bedrijf nam maatregelen om elke mogelijke steun aan schendingen van de kinderrechten te compenseren.¹⁴¹

In verband met bemiddeling en bijstand aan slachtoffers suggereert de Verklaring ook dat NMRI's zouden moeten: “[...] bemiddelen tussen ondernemingen, vakbonden, overheden en slachtoffers van bedrijfsgerelateerd misbruiken; hulp bieden aan slachtoffers van bedrijfsgerelateerd misbruik om verhaal te zoeken en compensatie te ontvangen; zaken voor opvolging doorverwijzen naar de binnenlandse rechtbanken.”¹⁴²

In 2011 deed de *National Commission for the Protection of Child Rights* in **India** bij de politie aangifte van de tewerkstelling van kinderen in een mijn.¹⁴³

Het is van fundamenteel belang dat kinderen toegang hebben tot de klachtenmechanismen die ombudspersonen voor kinderen en NMRI's aanbieden. Er mogen hiervoor nooit kosten worden gerekend en de klachten moeten op verschillende manieren in ontvangst worden genomen (schriftelijk, online, telefonisch of persoonlijk). Staten moeten ook algemeen toegankelijke, kindvriendelijke informatie over de klachtenmechanismen verspreiden, en kinderen actief ondersteunen bij het gebruik ervan.

¹³⁶ Kinderrechtencomité, General Comment no. 2, The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child, VN Doc. CRC/C/GC/2, 15 november 2002, par. 13–14.

¹³⁷ Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – Summary Report*, 2012, pag. 13.

Onderzoeksbevoegdheden

Box 52

De onderzoeksbevoegdheden waarover ombudspersonen voor kinderen en NMRI's beschikken, zijn van cruciaal belang om effectieve herstelmechanismen te kunnen aanbieden. Deze instellingen kunnen onder meer de bevoegdheid krijgen om bewijsmateriaal te eisen, getuigen op te roepen en private eigendommen te betreden om beschuldigingen te staven of misbruiken te laten ophouden. In **Jamaica** kan het *Office of the Children's Advocate* overheidsambtenaren en burgers bijvoorbeeld opdragen om informatie te verschaffen of zich persoonlijk te melden en vragen over een zaak te beantwoorden. De NMRI's in **Colombia** kunnen zowel publieke als private gebouwen betreden om een klacht te onderzoeken of schendingen van rechten te voorkomen, en de Ombudspersoon voor Kinderen op **Mauritius** heeft de algemene bevoegdheid om alle gebouwen te betreden waar een kind aanwezig is.¹⁴⁵

Alternatieve mechanismen voor geschillenregeling: arbitrage, bemiddeling, verzoening

“Buitengerechtelijke mechanismen zoals bemiddeling, verzoening en arbitrage kunnen nuttige alternatieven zijn om geschillen over kinderen en ondernemingen te beslechten. Zij moeten beschikbaar zijn, onverminderd het recht om gebruik te maken van gerechtelijke herstelmechanismen. Dergelijke mechanismen kunnen een belangrijke rol spelen naast de gerechtelijke procedures, op voorwaarde dat ze in overeenstemming zijn met het Verdrag en zijn Facultatieve Protocollen, en met de internationale beginselen en normen voor een doelmatige, snelle, correcte en eerlijke procesvoering.”

– Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 71 [vrije vertaling]

Alternatieve mechanismen voor geschillenregeling zoals bemiddeling, verzoening en arbitrage kunnen ook nuttig zijn bij de aanpak van bedrijfsgerelateerde schendingen van kinderrechten. Arbitrage maakt gebruik van quasi-gerechtelijke procedures en tribunalen om geschillen buiten de rechtszaal te beslechten, terwijl verzoenings- en bemiddelingssystemen met minder formele procedures werken om hetzelfde resultaat te behalen. Deze procedures kunnen toegankelijker zijn dan de formele gerechtelijke mechanismen en kunnen snelle,

relatief goedkope en cultureel relevante herstelmechanismen ter beschikking stellen. Bovendien kunnen deze alternatieve mechanismen ruimte creëren om de bredere aspecten en implicaties van de negatieve impact van bedrijven te bespreken. Gedwongen verhuizing zorgt er bijvoorbeeld niet alleen voor dat een gemeenschap haar inkomsten verliest en haar toegang tot gezondheidszorg- en onderwijsdiensten onderbroken ziet, maar kan ook belangrijke wijzigingen in de kosten van het levensonderhoud met zich meebrengen en de toegang tot belangrijke religieuze of culturele plaatsen beperken.

Tegelijk kunnen alternatieve mechanismen voor geschillenregeling ontoegankelijk zijn voor kinderen die een klacht willen indienen, of onvoldoende rekening houden met het verschil in machtsevenwicht tussen kinderen en bedrijven. Kinderen moeten altijd de mogelijkheid behouden om zich tot rechtbanken te wenden om hun rechten af te dwingen, en de resultaten van individuele dossiers moeten, wanneer dit nodig is, altijd via het gerechtelijk systeem kunnen worden herzien of afgedwongen om de doeltreffendheid van het aangeboden herstelmechanisme te garanderen. Maar zelfs met al deze waarborgen kan de vertrouwelijke aard van de beslissingen en akkoorden die via dergelijke alternatieve procedures tot stand komen een probleem vormen: bedrijven worden hierdoor slechts in geringe mate gestimuleerd om de risico's voor kinderrechten systematisch of permanent aan te pakken, zodra één bepaald geval afgehandeld is.

Vanuit al deze overwegingen moeten overheden maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat bedrijven en getroffen kinderen en gemeenschappen over de kennis, het inzicht, de vaardigheden en de capaciteiten beschikken om ten volle gebruik te kunnen maken van alternatieve mechanismen voor geschillenregeling als middel om schendingen van kinderrechten op een holistische manier aan te pakken. Scheidsrechters en bemiddelaars moeten worden opgeleid op het vlak van kinderrechten en moeten in staat zijn om de deelname van kinderen aan de betreffende procedures te ondersteunen. Overheden moeten kinderen, ondernemingen, maatschappelijke organisaties en experts op het vlak van geschillenbeslechting aanmoedigen om hun ervaringen te delen, zodat beste praktijken kunnen worden opgesteld.

138 Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children*, 2013, pag. 272

139 Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – Summary Report*, 2012, pag. 23..

Nationale Contactpunten van de OESO

Kader 53

Bij de Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) hoort ook een mechanisme voor het beslechten van geschillen met bedrijven die de Richtlijnen niet nakomen. In de ondertekende staten,¹⁴⁷ hebben de overheden 'Nationale contactpunten' (NCP) opgezet die de Richtlijnen ondersteunen en specifieke gevallen onderzoeken waarin een bedrijf deze richtlijnen heeft overtreden. Elke betrokken persoon of groep kan aangifte doen, waarna de Nationale Contactpunten de beschuldigen onderzoeken, de partijen bijeenbrengen om een oplossing te zoeken en tot slot aanbevelingen formuleren. De beslissingen van de Nationale Contactpunten zijn echter niet bindend en de medewerking aan de klachtenprocedures is volledig vrijwillig.¹⁴⁸

"...Klachtenmechanismen die door zakelijke ondernemingen worden ontwikkeld, kunnen flexibele en snelle oplossingen bieden en het kan nu en dan in het belang van een kind zijn om bepaalde zorgen aangaande het optreden van een bedrijf via dit soort mechanismen aan te pakken. Deze mechanismen moeten onder meer rekening houden met de volgende criteria: toegankelijkheid, legitimiteit, voorspelbaarheid, billijkheid, verenigbaarheid met rechtsregels, transparantie, continu leerproces en dialoog. In alle gevallen moet ook de toegang tot rechtbanken of een gerechtelijke herziening van administratieve herstelmechanismen en andere procedures beschikbaar blijven."
– **Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 71 [vrije vertaling]**

Bedrijven kunnen klachtenmechanismen opzetten om rechtstreeks tegemoet te komen aan individuen en gemeenschappen die gevolgen ondervinden van hun activiteiten. Deze mechanismen kunnen in de hele onderneming gelden of voor een bepaalde vestiging of een bepaald project. Zij kunnen binnen de bestaande bedrijfsfuncties geïntegreerd worden of los daarvan onder toezicht van een derde partij functioneren. Alle klachtenmechanismen van

bedrijven moeten, ongeacht hun precieze toepassingsgebied en aard, toegankelijk, legitiem en billijk zijn, alsook verenigbaar met de rechten van het slachtoffer, transparant, voorspelbaar qua resultaat en gebaseerd op een continu leerproces en permanente dialoog.¹⁴⁶ Kinderen moeten op zinvolle wijze kunnen deelnemen aan de gesprekken in elke fase van het proces en er moet bijzondere aandacht worden besteed aan hun recht op privacy, informatie en bescherming.

Overheden kunnen bedrijven aanmoedigen of stimuleren om klachtenmechanismen te ontwikkelen en kunnen hen verplichten om rapporten te publiceren over hun bestaan en werking. Overheden kunnen ook begeleiding aanbieden bij het ontwikkelen van procedures die verenigbaar zijn met bestaande rechten, of casestudies ter beschikking stellen die laten zien hoe deze mechanismen tegelijk misbruiken kunnen aanpakken en mogelijke negatieve gevolgen kunnen voorkomen. Het is echter belangrijk te weten dat klachtenmechanismen van bedrijven nooit een alternatief kunnen zijn voor de plicht van de overheid om herstelmechanismen ter beschikking te stellen voor schendingen of overtredingen van kinderrechten, en nooit de toegang tot gerechtelijke procedures mogen belemmeren.

6.4 Internationale en regionale mechanismen

"Staten moeten alles in het werk stellen om de toegang tot internationale en regionale mensenrechtenmechanismen te bevorderen, inclusief het Facultatief Protocol bij het Kinderrechtenverdrag inzake een klachtenprocedure, zodat een individueel kind of een groep van kinderen, of anderen die namens hem/haar/hen optreden, verhaal kunnen halen wegens het feit dat de staat nalaat om kinderrechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken met betrekking tot bedrijfsactiviteiten en transacties."
– **Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 72 [vrije vertaling]**

Wanneer staten nalaten om effectieve nationale herstelmechanismen ter beschikking te stellen voor schendingen van rechten, moeten kinderen verhaal kunnen halen via internationale of regionale mensenrechtenmechanismen. Wanneer regionale en internationale klachten niet rechtstreeks tegen bedrijven kunnen worden ingediend, kunnen kinderen deze mechanismen gebruiken om de publieke autoriteiten aansprakelijk te stellen voor het niet nakomen van hun verplichting om hen te beschermen tegen misbruik door bedrijven.

In eerste instantie moeten staten de relevante regionale en internationale mensenrechtenverdragen ratificeren waarop de klachtenmechanismen gebaseerd zijn, en de bevoegdheid van deze mechanismen erkennen om zaken te behandelen waarin zij betrokken zijn. Overheden moeten de toegang van kinderen tot alle internationale en regionale klachtenmechanismen ondersteunen en bevorderen, en moeten zich ertoe verbinden om hun beslissingen en aanbevelingen volledig te implementeren.

140 Zie VN-richtlijnen, Beginsel 31.

141 Tot op vandaag hebben 34 leden van de OESO de Richtlijnen onderschreven, evenals Argentinië, Brazilië, Egypte, Israël, Letland, Litouwen, Peru, Roemenië en de Europese Unie.

142 OESO Watch, Model National Contact Point, http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_2531, geraadpleegd op 14 april 2014.

Internationale mechanismen

Enkele mensenrechteninstrumenten van de Verenigde Naties hebben verdragsorganen opgericht met de bevoegdheid om klachten tegen ratificerende overheden te ontvangen wegens de niet-nakoming van de verplichting om bescherming te bieden tegen of herstelmechanismen ter beschikking te stellen bij schendingen van rechten: het Mensenrechtencomité, het Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, het Comité inzake de Uitbanning van Rassendiscriminatie, het Comité inzake de Uitbanning van Discriminatie van Vrouwen, het Comité tegen Foltering, het Comité inzake de Rechten van Personen met een Handicap, het Comité inzake Gedwongen Verdwijningen en – het recentst van allemaal – het Kinderrechtencomité.¹⁴⁹

Voor deze comités worden semi-gerechtelijke procedures gevoerd. Indien schendingen van rechten worden vastgesteld, wordt er een reeks gerichte aanbevelingen geformuleerd. Hoewel die niet strikt afdwingbaar zijn, wordt van overheden verwacht dat zij de aanbevelingen te goeder trouw en snel implementeren.¹⁵⁰

Regionale mechanismen

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens en het Afrikaans Hof voor de Rechten van Mensen en Volkeren bieden mogelijkheden om via gerechtelijke weg verhaal te zoeken voor schendingen van mensenrechten. De vorderingen moeten verband houden met inbreuken op de verdragsverplichtingen en kunnen worden ingediend tegen staten die nalaten om bescherming te bieden tegen of herstelmechanismen ter beschikking te stellen bij rechtenschendingen door private actoren, inclusief bedrijven. De definitieve uitspraken van de gerechtshoven zijn bindend en kunnen overheden tot verscheidene vormen van rechtsherstel verplichten, inclusief compensatie.

Het Europees Comité voor Sociale Rechten, de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Mensenrechten, de Afrikaanse Commissie voor de Rechten van Mensen en Volkeren, en het Afrikaans Comité van Experts inzake de Rechten en het Welzijn van Kinderen zijn minder formeel van opzet, maar zij kunnen ook klachten tegen overheden ontvangen wegens de niet-nakoming van hun verplichting om bescherming te bieden tegen of herstelmechanismen ter beschikking te stellen bij bedrijfsgerelateerde schendingen van de kinderrechten.

¹⁴³ Het individuele klachtenmechanisme van het Comité voor Migrerende Werknemers is nog niet in werking getreden.

¹⁴⁴ Voor relevante informatie aangaande de van toepassing zijnde regels voor de klachtenprocedures van verdragsorganen, zie Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Human Rights Bodies – Complaints Procedures, www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/HRTBPetitions.aspx, geraadpleegd op 5 januari 2015.

Internationale en regionale klachtenmechanismen

Klachtenmechanismen van het IVRK

Kader 54a

Het OPIC, dat in 2011 werd goedgekeurd, verleent het Kinderrechtencomité de bevoegdheid om schendingen van kinderrechten te onderzoeken die aan het comité worden voorgelegd. Kinderen en hun vertegenwoordigers kunnen individuele klachten indienen tegen de ratificerende staten. Het Comité kan een onderzoek instellen naar beschuldigingen aangaande ernstige of systematische schendingen van rechten. Staten kunnen eveneens de aandacht vestigen op schendingen van de kinderrechten die zich voordoen in andere staten die partij zijn bij het Verdrag. Via dit mechanisme kunnen overheden aansprakelijk worden gesteld voor bedrijfsgerelateerde inbreuken op kinderrechten waartegen zij onvoldoende bescherming hebben geboden, evenals voor het veroorzaken van of bijdragen aan rechtenschendingen via hun eigen bedrijfsactiviteiten. Overheden worden ten eerste aangemoedigd om toe te treden tot het OPIC of om het te bekrachtigen, en om kinderen op die manier toegang te verschaffen tot een internationaal mechanisme om schendingen van hun rechten op grond van het IVRK, het OPAC en het OPSC te onderzoeken en te herstellen.

Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie: dossier La Oroya

Kader 54b

Een groep van maatschappelijke organisaties diende bij de Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie een aantal vorderingen in namens 65 inwoners (onder wie 33 kinderen) van het **Peruviaanse** stadje La Oroya, dat bekend is om zijn loodsmelterijen. De inwoners van de stad hadden al jarenlang te kampen met ernstige gezondheidsproblemen door het gevaarlijk hoge niveau van de industriële vervuiling. Zij wilden de Peruviaanse overheid verantwoordelijk laten stellen omdat deze hen niet beschermde tegen de schadelijke effecten van de milieuverontreiniging, wat een schending inhield van hun recht op leven en fysieke integriteit, en van de kinderrechten zoals die in het Amerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens vermeld staan.¹⁵¹ De Commissie gelastte de Peruviaanse overheid om de slachtoffers onmiddellijke medische bijstand te verlenen, wees op de bijzonder schadelijke gevolgen voor de kinderen en merkte op dat er sprake was van een mogelijke schending van rechten.¹⁵²

Europees Comité voor Sociale Rechten: kinderarbeid in Portugal

Kader 54c

In zijn allereerste zaak bevond het Europees Comité voor Sociale Rechten **Portugal** schuldig aan schendingen van het Europees Sociaal Handvest wegens het niet beschermen van kinderen tegen kinderarbeid. Het Comité beklemtoonde dat kinderarbeid verwijst naar alle vormen van betaald en onbetaald werk dat door een kind wordt verricht in alle economische sectoren en ondernemingen – inclusief familiebedrijven – en dat alleen 'licht werk' toegelaten kan zijn voor kinderen, zoals dit begrip in de nationale wetgeving wordt omschreven. Hoewel het Comité zich verheugd toonde over de strenge wetgeving in Portugal, stelde het vast dat vele duizenden kinderen toch bij illegale kinderarbeidpraktijken betrokken waren. Daarom onderstreepte het Comité de plicht van Portugal om een effectieve toepassing van zijn wetten en een streng toezicht hierop te waarborgen, met het doel kinderen en jongeren tegen schadelijk werk te beschermen.¹⁵³

145 Zie Amerikaans Verdrag voor de Rechten van de Mens, art. 19.

146 Inter-Amerikaanse Mensenrechtencommissie, Precautionary Measures, Community of La Oroya, 31 augustus 2007, www.cidh.org/medidas/2007_eng.htm, geraadpleegd op 24 oktober 2014.

147 Europees Comité voor Sociale Rechten, Internationale Commissie van Juristen vs. Portugal, Klacht nr. 1/1998, 9 september 1999, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC1Merits_en.pdf, geraadpleegd op 5 januari 2015.

6.5 Rechtsherstel

“Bij het bepalen van het niveau of de vorm van rechtsherstel, moeten de mechanismen er rekening mee houden dat kinderen kwetsbaarder kunnen zijn voor de effecten van misbruik van hun rechten dan volwassenen, en dienen zij in aanmerking te nemen dat deze effecten onomkeerbaar kunnen zijn en hen levenslange schade kunnen toebrengen. Zij moeten er ook rekening mee houden dat kinderen zich nog aan het ontwikkelen zijn en dat zij hun capaciteiten nog aan het ontplooien zijn, zodat het herstel snel dient te gebeuren, teneinde continue en toekomstige schade aan het getroffen kind of de getroffen kinderen te beperken. Staten moeten zorgen voor medische en psychologische bijstand, juridische ondersteuning en rehabilitatiemaatregelen ten behoeve van kinderen die het slachtoffer zijn van misbruik en geweld dat wordt veroorzaakt of waartoe wordt bijgedragen door bedrijfsactoren. Zij moeten ook elke herhaling van het misbruik uitsluiten, bijvoorbeeld door een hervorming van de hierbij relevante wetten en beleidsstrategieën en de toepassing ervan, alsook door de vervolging en bestraffing van de betrokken bedrijfsactoren.”

– Algemeen Commentaar Nr. 16, par. 31 [vrije vertaling]

Passend rechtsherstel is van essentieel belang voor de doeltreffendheid van rechtsmiddelen, en de uitspraken in de verschillende dossiers moeten ertoe bijdragen om kinderrechten in de grootst mogelijke mate te herstellen. Volgens internationale mensenrechtenwetten kan dit rechtsherstel vijf verschillende vormen aannemen: restitutie, compensatie, genoegdoening, rehabilitatie en waarborgen op niet-herhaling.¹⁴⁸ Rechtsherstel voor schendingen van kinderrechten gaat dus verder dan een geldelijke vergoeding en omvat ook bijkomende maatregelen om het herstel en de re-integratie van kinderen te bevorderen in een omgeving die hun gezondheid, zelfbeeld en waardigheid ten goede komt.¹⁴⁹ Daarom moeten overheden de beschikbaarheid aantonen en garanderen van hersteldiensten die op passende wijze uitgerust zijn en voldoende gespecialiseerd zijn om tegemoet te komen aan de individuele behoeften en belangen van kinderen van wie de rechten werden geschonden.

Omdat kinderen bijzonder kwetsbaar zijn voor de negatieve gevolgen van bedrijven – op de werkvloer, in de markten, het milieu en de gemeenschap –, moet het rechtsherstel voor bedrijfsgerelateerde schendingen van hun rechten specifiek worden aangepast om de bijzondere effecten op kinderen aan te pakken. Het rechtsherstel moet onmiddellijk na de uitspraak over een rechtsvordering of klacht volgen en moet zowel de onmiddellijke gevolgen van de schendingen als hun mogelijke effecten op lange termijn aanpakken. Overheden moeten ook de nodige maatregelen nemen om te waarborgen dat dezelfde schendingen zich niet zullen herhalen. Hiervoor moeten zij de toepasselijke wetten en beleidsstrategieën hervormen en de handhaving ervan verbeteren, zodat bedrijven die nalaten om kinderrechten te respecteren, sneller worden aangepakt.

¹⁴⁸Zie ‘Grondbeginselen en richtlijnen betreffende het recht op beroep en schadevergoeding van de slachtoffers van grove schendingen van het internationaal recht inzake de rechten van de mens en van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht’, Beginsel IX, Resolutie 60/147 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 16 december 2005.

¹⁴⁹Zie VRK, art. 39.

NAWOORD

Wie deze handleiding leest, begrijpt meteen dat er vaak geen eenvoudige, snelle of uniforme manier is waarop overheden kinderrechten met betrekking tot bedrijfsactiviteiten, -transacties en -relaties kunnen verwezenlijken. Er gelden tal van verplichtingen en de actoren, thema's en problemen zijn complex, divers en constant in ontwikkeling. Deze handleiding heeft niet de ambitie om elk aspect van kinderrechten en bedrijven aan bod te laten komen – dat zou ook onmogelijk zijn – en beweert ook niet dat zij de ideale oplossing voor elke situatie aanreikt.

Toch mag deze handleiding niet worden gezien als een simpele catalogus van problemen en uitdagingen. Zij moet veeleer worden beschouwd als een bron van inspiratie voor staten om kinderrechten en bedrijven te benaderen, steunend op de praktische wijsheden van AC 16. Overheden zijn al een grote verantwoordelijkheid aangegaan ten aanzien van internationale kinderrechten. Hopelijk draagt deze handleiding, net als AC 16, bij tot een meer respect voor, bescherming en verwezenlijking van de rechten van alle kinderen op deze wereld.

BRONNEN

DEEL EEN – INLEIDING

Gerber, Paula, Joanna Kyriakakis en Kate O'Byrne, *General Comment no. 16 on State Obligations Regarding the Impact of the Business Sector on Children's Rights: What is its Standing, Meaning and Effect*, Melbourne Journal of International Law, 2013, Vol. 14, www.law.unimelb.edu.au/files/dmfile/04Gerber1.pdf, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Children are everyone's business. A practical workbook to help companies understand and address their impact on children's rights. Pilot workbook*, UNICEF, www.unicef.org/csr/css/Workbook_A4_LR_low_res.pdf, geraadpleegd op 20 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Children are everyone's business: workbook 2.0. A guide for integrating children's rights into policies, impact assessments and sustainability reporting*. Tweede uitgave, UNICEF, augustus 2014, www.unicef.org/csr/css/Workbook_2.0_Second_Edition_29092014_LR.pdf, geraadpleegd op 20 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Volledig herziene derde uitgave, UNICEF, Genève, 2007, http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

VN-Mensenrechtencommissie, Resolutie 2005/69, *Human rights and transnational corporations and other business enterprises*, VN Doc. E/CN.4/RES/2005/69, 20 april 2005.

VN-Mensenrechtenraad, Resolutie 26/9, *Elaboration of an international legally binding instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights*, VN Doc. A/HRC/RES/26/9, 26 juni 2014.

VN-Mensenrechtenraad, *Human rights and transnational corporations and other business enterprises*, VN Doc. A/HRC/RES/17/4.

VN-Mensenrechtenraad, *UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises*, John Ruggie, VN Doc. A/HRC/17/31, 21 maart 2011

Websites

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *UN Global Compact en Save the Children, Children's Rights and Businesses Principles*, www.childrenandbusiness.org, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

United Nations Treaty Collection, Status of the Convention on the Rights of the Child, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

United Nations Treaty Collection, *Status of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 januari 2015.

United Nations Treaty Collection, *Status of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on involvement of children in armed conflict*, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 januari 2015.

United Nations Treaty Collection, *Status of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&lang=en, geraadpleegd op 8 januari 2015.

Het Kinderrechtencomité, Algemene Commentaren, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11, geraadpleegd op 22 december 2014.

DEEL TWEE – VERPLICHTINGEN VAN STATEN INZAKE KINDERRECHTEN EN BEDRIJVEN

Abramson, Bruce, 'Article 2. *The Right to Non-Discrimination*' in A. Alen et al. (Eds.) *A Commentary to the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008.

Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, General Comment no.12: *The right to adequate food (art. 11)*, VN Doc. E/C.12/1999/5, 12 mei 1999.

Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, General Comment no. 13: *The Right to Education (art. 13 of the Covenant)*, E/C.12/1999/10, 8 december 1999.

Comité inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, General Comment no. 3: *The nature of States parties' obligations (art. 2, para. 1, of the Covenant)*, opgenomen in VN Doc. E/1991/23.

Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, *General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44 para. 6), VN Doc. CC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 6, Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin*, VN Doc. CRC/C/GC/2005/6, 1 september 2005.

Internationale Commissie van Juristen, *Financial Institutions and the Rights of the Child, An Overview of Policies and Accountability Mechanisms*, ICJ, Genève, 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child, Part. I*, Verenigde Naties, New York en Genève, 2007, www.ohchr.org/Documents/Publications/legislativeHistorycrc1en.pdf, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

Plan International, de Speciale Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties inzake het Geweld tegen Kinderen, *Protecting children from harmful practices in plural legal systems – with special emphasis on Africa*, New York, 2012, http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/publications_final/SRSG_Plan_harmful_practices_report_final.pdf, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

Rishmawi, Mervat, 'Article 4: *the Nature of States Parties' Obligations*', in A. Alen et al. (Eds.) *A Commentary to the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, Volledig herziene derde uitgave*, UNICEF, Genève, 2007, http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Protecting the World's Children, Impact of the convention on de rights of the Child in Diverse Legal Systems*, Cambridge University Press, New York, 2007.

Rapport van de Speciale Rapporteur inzake de Verkoop van Kinderen, Kinderprostitutie en Kinderpornografie, Najat Maalla M'jid – Addendum, Mission to Honduras, VN Doc. A/HRC/22/54/Add.2, 21 januari 2013.

Werkgroep Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen en andere Bedrijven, *Statement on the implications of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights in the context of Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory*, 6 juni 2014, www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/OPTStatement6June2014.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Wereldgezondheidsorganisatie, *A framework for implementing the set of recommendations on the marketing of foods and non-alcoholic beverages to children*, WHO, Zwitserland, 2012, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/80148/1/9789241503242_eng.pdf?ua=1, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Websites

Deense Ombudsman voor consumentenzaken, *Children, Young People and Marketing Practices*, www.consumerombudsman.dk/?SC_itemid=801ff5ab-c774-4529-8a41-d6e933cd13b0#, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

EKF, 2013 CSR Report, <http://www.ekf.dk/Docs/EKF%20CSR%202013%20-%20Final.pdf>, geraadpleegd op 17 oktober 2013.

Europese Commissie, Handels- en Ontwikkelingspartnerschap met de Caribische regio, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/caribbean>, geraadpleegd op 19 oktober 2014.

Finse regering, *National Action Plan on Business and Human Rights*, Overheidsnota over het Nationaal Actieplan met betrekking tot de VN-richtsnoeren inzake Bedrijven en Mensenrechten, www.tem.fi/files/41214/TEMjul_46_2014_web_EN_21102014.pdf, geraadpleegd op 19 januari 2015.

The Maastricht *Principles on Extraterritorial Obligations of States in the area of Economic, Social and Cultural Rights*, 2012, www.fian.org/fileadmin/media/publications/2012.02.29_-_Maastricht_Principles_on_Extraterritorial_Obligations.pdf, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

Norges Bank Investment Management, *Responsible Investments, Children's Rights*, www.nbim.no/en/responsibility/responsible-investments/childrens-rights, geraadpleegd op 19 oktober 2014.

Zweedse Omroepautoriteit, Radio- en Televisiewet, Ministerie van Cultuur, Zweden, 2010, www.radioochtv.se/documents/styrdokument/radio%20and%20television%20act.pdf, geraadpleegd op 3 november 2014.

Zwitserland, Federale Wet betreffende het verlenen van particuliere beveiligingsdiensten in het buitenland van 27 september 2013, www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2013/6577.pdf, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

UK Trade and Investment, *Overseas Business Risk – Israel*, 3 december 2013, http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140403154217/http://ukti.gov.uk/gb_gb/ukthome/premiumcontent/107322.html?null, geraadpleegd op 3 november 2014.

WHO, *Global Database on the implementation of Nutrition Action (GINA): El Salvador, Ley de Promoción, Protección y Apoyo a la Lactancia Materna (Decreto No. 404)*, https://extranet.who.int/nutrition/gina/sites/default/files/SLV%202013%20Ley%20de%20Promocion%2C%20Protection%20y%20Apoyo%20a%20la%20Lactancia%20Materna_0.pdf, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Concluding Observations van het Kinderrechtencomité

Concluding Observation to Canada, VN Doc. CRC/C/CAN/CO/3-4, 6 december 2012.

Concluding Observations to Argentina, VN Doc. CRC/C/ARG/CO/3-4, 11 juni 2010.

Concluding Observations to Ecuador, VN Doc. CRC/C/ 15/Add.262, 13 september 2005.

Concluding Observations to Ecuador, VN Doc. CRC/C/ECU/CO/4, 29 januari 2010.

Concluding Observations to Finland, VN Doc. CRC/C/FIN/CO/4, 20 juni 2011.

Concluding Observations to Guatemala, VN Doc. CRC/C/GTM/CO/3-4, 1 oktober 2010.

Concluding Observations to Mozambique, VN Doc. CRC/C/MOZ/CO/2, 29 september 2009.

Concluding Observations to Nicaragua, VN Doc. CRC/C/NIC/CO/4, 1 oktober 2010.

Concluding Observations to Thailand, VN Doc. CRC/C/OPSC/THA/CO/1, 21 februari 2012.

DEEL DRIE – STRATEGIEËN EN TOOLS OM BEDRIJVEN TE REGULEREN EN TE STUREN

1. Wet- en regelgeving

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration* (art. 3, para. 1), VN Doc. CRC/C/GC14, 29 mei 2013.

De Schutter, Olivier et al., *Human Rights Due Diligence: The Role of States, International Corporate Accountability Roundtable*, december 2012, <http://icar.ngo/analysis/hrdd/>, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Europese Commissie, Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation, Module 5 – Child Impact Assessment*, 2014, UNICEF, 2014, www.unicef.org/eu/crtoolkit/toolkit-module5.html, geraadpleegd op 31 mei 2014.

FAO, GTZ, *Right to Food – Putting it into Practice, 2006*, Rome, www.fao.org/ag/agn/nutrition/docs/brief%2005_nutrition_en.pdf, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

Foresti, Marta, Helen Baños Smith en Harry Jones, *Towards a Suite of Tools for Ex Ante Child Rights Impact Assessment*, Conceptnota voor UNICEF, ODI, augustus 2009, www.redxlasalud.org/index.php/mod.documentos/mem.descargar/fichero.DOC-46%232E%23.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: An Interpretive Guide, Verenigde Naties, New York en Genève*, 2012, www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf, geraadpleegd op 31 mei 2014.

Uptake of the Guiding Principles on Business and Human Rights: practices and results from pilot surveys of Governments and corporations, Addendum bij het Rapport van de Werkgroep Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen en andere Bedrijven, VN Doc. A/HRC/23/32/Add.2, 16 april 2013.

Save the Children, *Child Rights Governance Analysis Tool, Save the Children*, 2012, <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/6152.pdf>, geraadpleegd op 19 mei 2014.

Schydrowsky, Daniel M. en Robert C. Thompson, *Reducing the Financial Risk of Social Conflict, in Americas Quarterly, Spring 2014*, www.americasquarterly.org/content/reducing-financial-risk-social-conflict, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Sylvander, Louise, *Child Impact Assessments*, Ministerie van Volksgezondheid en Sociale Zaken van Zweden, Ministerie van Buitenlandse Zaken van Zweden, januari 2001, www.manskligarattigheter.se/dm3/file_archive/020523/d18c33283b29d-7cbb15d9bb65d1db726/barn%20Child%20Impact%20Assessments.pdf, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

Taylor, Mark B., *Human Rights Due Diligence: The Role of States*, 2013 Progress Report, ICAR, 2013, <http://accountability-roundtable.org/wp-content/uploads/2013/11/ICAR-Human-Rights-Due-Diligence-2013-Update-FINAL.pdf>, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Tisdall, NORWAY: *Norwegian consumers sound off on food and health*, Just-food, 5 april 2005, www.just-food.com/news/norwegian-consumers-sound-off-on-food-and-health_id84097.aspx, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

UNICEF Canada, *Child Rights Impact Assessment: A Tool to Focus on Children*, mei 2013, http://www.unicef.ca/sites/default/files/imce_uploads/report_from_cria_symposium_may2013_canada.pdf, geraadpleegd op 31 mei 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Children are everyone's business. A practical workbook to help companies understand and address their impact on children's rights. Pilot workbook*, UNICEF, www.unicef.org/csr/css/Workbook_A4_LR_low_res.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *UN Global Compact en Save the Children, Children's Rights and Businesses Principles*, www.childrenandbusiness.org, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties, *UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the*

United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, VN Doc. A/HRC/17/31, 21 maart 2011.

Websites

Commissie Buitenlandse Zaken, Wetsvoorstel: *Mise en œuvre du rapport de droit comparé du Conseil fédéral sur la responsabilité des entreprises en matière de droits humains et d'environnement*, 1 september 2014, www.parlament.ch/e/suche/Pages/geschaefte.aspx?gesch_id=20143671, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Corporate Social Responsibility in Sweden, <https://sweden.se/business/csr-in-sweden>, geraadpleegd op 16 oktober 2014.

Danish Business Authority, Legislation, <http://csrgov.dk/legislation>, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Europese Commissie, *Disclosure of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues*, Statement/14/291, 29 september 2014, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-291_en.htm, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Frankrijk, Assemblée Nationale, N° 2578 – *Proposition de loi relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre*, ingediend bij de voorzitter van de Assemblée Nationale, 11 februari 2015, www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion2578.asp, geraadpleegd op 18 maart 2015.

Ministerie van Economische Ontwikkeling van Italië, Cyberbullismo: *online il Codice di Autoregolamentazione*, www.sviluppoeconomico.gov.it/index.php?option=com_content&view=artikel&viewType=1&idarea1=593&idarea2=0&idarea3=0&idarea4=0&andor=AND&sectionid=0&andorcat=AND&partebassaType=0&idareaCalendario1=0&MvediT=1&showMenu=1&showCat=1&showArchiveNewsBotton, geraadpleegd op 16 oktober 2014.

KEKI, *Evaluating the Child and Youth Impact Report in Flanders – Executive Summary*, www.google.ch/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.keki.be%2Fdocuments%2F2012_11_15%2520joker%2520evaluation_executive%2520summary.docx&ei=5d47VLLVBcl2aJTEgKgH&usg=AFQjCNEhQwOnpaYM4NWAS6AKAmWsjtPzPg&bvm=bv.77161500,d.bGQ, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

Zwitserse campagne voor *Corporate Justice (Global Business? Global Responsibility!)*, 20 april 2015, www.corporatejustice.ch/en/, geraadpleegd op 24 april 2015.

De Code, Gedragscode voor de Bescherming van Kinderen tegen Seksuele Uitbuiting in Reizen en Toerisme, www.thecode.org, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Verenigde Staten van Amerika, California Transparency in Supply Chains Act, *Civil Code*, para. 1714.43 (2012), www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=civ&group=01001-02000&file=1708-1725, geraadpleegd op 3 november 2014.

Verenigde Staten van Amerika, *Executive Order – Strengthening Protection against Trafficking in Persons in Federal Contracts*, 25 september 2012, www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/09/25/executive-order-strengthening-protections-against-trafficking-persons-fe, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Welshe regering, *Children's Rights Scheme 2014*, <http://wales.gov.uk/docs/dsjlg/publications/cyp/140501-childrens-rights-scheme-2014-en.pdf>, geraadpleegd op 13 oktober 2014.

Welshe regering, *Minerals Technical Advice Note 2: Coal (2009)*, gov.wales/docs/desh/policy/090120coalmtanen.pdf, geraadpleegd op 14 januari 2015.

WHO, *The International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes*, www.who.int/nutrition/publications/code_english.pdf, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Concluding Observations van het Kinderrechtencomité

Concluding Observations to Denmark, VN Doc. CRC/C/DNK/CO/4, 7 april 2011.

Concluding Observations to Morocco, VN Doc. CRC/C/MAR/CO/3-4, 19 september 2014.

Concluding Observations to Panama, VN Doc. CRC/C/PAN/CO/3-4, 21 december 2011.

Concluding Observations to Thailand, VN Doc. CRC/C/THA/CO/3-4, 17 februari 2012.

2. Policy, planning and programmes

Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, *General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Raad van Europa, *Corporate social responsibility in the field of human rights – Proposals and suggestions of issues for further consideration* (geactualiseerde versie, juni 2014 (CDDH-CORP(2014)007add.), [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/hr_and_business/Documents/CDDH-CORP\(2014\)007add_en%20\(2\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/hr_and_business/Documents/CDDH-CORP(2014)007add_en%20(2).pdf), geraadpleegd op 18 oktober 2014.

Europese Commissie, Een vernieuwde EU-strategie 2011-2014 ter bevordering van maatschappelijk verantwoord ondernemen, 2011, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN>, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Graf, Andreas, *Developing National Action Plans on Business and Human Rights*, Swisspeace, 04/2013, www.swisspeace.ch/fileadmin/user_upload/Media/Publications/Essentials/Essential_4_2013.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

International Corporate Accountability Roundtable (ICAR), Danish Institute for Human Rights (DIHR), National Action Plans on Business and Human Rights: A Toolkit for the Development, Implementation, and Review of State Commitments to Business and Human Rights Frameworks, juni 2014, <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2014/06/DIHR-ICAR-National-Action-Plans-NAPs-Report3.pdf>, geraadpleegd op 8 januari 2015.

Irish Department of Children and Youth Affairs, Better Outcomes, Brighter Futures: the National Policy Framework for Children and Young People 2014-2020, www.dcy.gov.ie/viewdoc.asp?fn=%2Fdocuments%2Fpolicy%2Fchildandyoung-policyframework.htm, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Rapport van de Werkgroep Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen en andere Bedrijven aan de Algemene Vergadering van de VN, VN Doc. A/69/263, 5 augustus 2014.

Regionaal Kantoor voor Oost-Azië en de Pacific van UNICEF, ADB, *The Role of Non-State Providers in Delivering Basic Social Services for Children – Workshop Report*, 2010, http://www.unicef.org/eapro/NSP_Workshop_ReportJuly_14_FINAL.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Save the Children, Children's rights in Policies and Codes of Conduct*, UNICEF, Genève, december 2013, www.unicef.org/csr/css/Children_s_Rights_in_Policies_26112013_Web.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

UN Global Compact, Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *A Guide for Business: How to develop a human rights policy*, United Nations Global Compact, juni 2011, www.ohchr.org/Documents/Publications/DevelopHumanRightsPolicy_en.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Werkgroep Mensenrechten en Bedrijven van de Verenigde Naties, *Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights*, Versie 1.0, december 2014, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/UNWG_%20NAPGuidance.pdf, geraadpleegd op 5 januari 2015.

Websites

Fins Nationaal Actieplan 'Mensenrechten & Bedrijven', oktober 2014, www.tem.fi/files/41214/TEMjul_46_2014_web_EN_21102014.pdf, geraadpleegd op 24 oktober 2014.

Global Witness, *New Chinese Guidelines offer mineral companies chance to reduce conflict, corruption risks and show value to host communities*, 24 oktober 2014, <https://www.globalwitness.org/archive/new-chinese-guidelines-offer-mineral-companies-chance-reduce-conflict-corruption-risks-and-0/>, geraadpleegd op 24 december 2014.

Pools Agentschap voor Bedrijfsontwikkeling, *Swiss-Polish Cooperation Programme*, <http://en.parp.gov.pl/swiss-polish-cooperation-programme>, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

Ministerie van Buitenlandse Zaken van Groot-Brittannië, *Human Rights and Democracy Programme*, 3 februari 2014, www.gov.uk/human-rights-and-democracy-programme, geraadpleegd op 16 oktober 2014.

Ministerie van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten, DRL Programs, www.state.gov/j/drl/p/index.htm, geraadpleegd op 16 oktober 2014.

3. Onderzoek en gegevensvergarig

Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, *General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Kinderrechtencomité, *Guidelines on the inclusion of statistical information and data in periodic reports to be submitted by states parties under article 44, paragraph 1(b), of the Convention, para. 1, Annex to Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by states parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child*, VN Doc. CRC/C/58/Rev.2, 23 november 2010.

Lansdown, Gerison, *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making, Innocenti Insight 6*, Onderzoekskantoor van UNICEF – Innocenti, 2001, www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf, geraadpleegd op 5 december 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Human Rights Indicators, *A Guide to Measurement and Implementation*, 2012, http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *Principles and Guidelines for a Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies*, www.ohchr.org/Documents/Publications/PovertyStrategiesen.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Rishmawi, Mervat, 'Article 4: the Nature of States Parties' Obligations', in A. Alen et al. (Eds.) *A Commentary to the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2006.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Child Labour and UNICEF in Action: Children at the Centre*, 2014, www.unicef.org/protection/files/Child_Labour_and_UNICEF_in_Action.pdf, geraadpleegd op 16 oktober 2014.

Websites

Nederlandse Rijksoverheid, Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) in de praktijk, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen/inhoud/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen-in-de-praktijk>, geraadpleegd op 19 oktober 2014.

4. Toezicht

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 2, The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child*, VN Doc. CRC/C/GC/2, 15 november 2002.

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Kinderrechtencomité, *Revised guidelines regarding the initial reports to be submitted by State parties under article 8, paragraph 1 of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on involvement of children in armed conflict*, VN Doc. CRC/C/OPAC/2, 19 oktober 2007.

Kinderrechtencomité, *Revised guidelines regarding the initial reports to be submitted by State parties under article 12, paragraph 1 of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*, VN Doc. CRC/C/OPSC/2, 3 november 2006.

Kinderrechtencomité, *Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by states parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child*, VN Doc. CRC/C/58/ Rev. 2, 23 november 2010.

De Albuquerque, Catarina, *On the Right Track – Good practices in realizing the rights to water and sanitation*, Lissabon, 2012, www.ohchr.org/Documents/Issues/Water/BookonGoodPractices_en.pdf, geraadpleegd op 5 december 2014.

Internationale Commissie van Juristen, Conectas, *Acesso à Justiça: Violações de Direitos Humanos por Empresas: Brasil*, ICJ en Conectas, Genève, 2011.

International Co-ordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (ICC), Verklaring van Edinburgh, 10 oktober 2010, www.ohchr.org/Documents/AboutUs/NHRI/Edinburgh_Declaration_en.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2010.

Lansdown, Gerison, *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making, Innocenti Insight 6*, Onderzoekskantoor van UNICEF – Innocenti, 2001, www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf, geraadpleegd op 5 december 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *Professional Training Series No. 4 (Rev.1), National Human Rights Institutions, History, Principles, Roles and Responsibilities, Verenigde Naties, New York en Genève*, 2010, www.ohchr.org/Documents/Publications/PTS-4Rev1-NHRI_en.pdf, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Principles Relating to the Status of National Institutions ("Paris Principles"), www.ohchr.org/Documents/Publications/PTS-4Rev1-NHRI_en.pdf, geraadpleegd op 9 April 2014.

Rapport van de Speciale Rapporteur inzake Culturele Rechten, VN Doc. A/69/286, 8 augustus 2014.

Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – Summary Report*, UNICEF – Onderzoekskantoor, Firenze, 2012.

Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children*, UNICEF – Onderzoekskantoor, Firenze, 2013.

VN-Werkgroep Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen en andere Bedrijven, *The UN Working Group on Business and Human Rights work on individual cases of alleged human rights violations and abuses*, maart 2014, www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/WGBrief_Communications_with_states_and_non-State_actors_12.03.2014.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Volledig herziene derde uitgave, UNICEF, Genève, 2007, http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, geraadpleegd op 9 oktober 2014.

Websites

Nationale Mensenrechtencommissie van Kenia, Rapport van het Malindi-onderzoek, www.knchr.org/Portals/0/Reports/Malindi_Inquiry.pdf, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Speciale Procedures van de Mensenrechtenraad, <http://www.ohchr.org/en/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>, geraadpleegd op 21 oktober 2014.

Concluding Observations van het Kinderrechtencomité

Concluding Observation to Lebanon, VN Doc. CRC/C/LBN/CO/3, 8 juni 2006.

Concluding Observations to Myanmar, VN Doc. CRC/C/MMR/CO/3-4, 14 maart 2012.

5. Bewustwording

Kinderrechtencomité, General Comment no. 5, *General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Plan International, *A toolkit for monitoring and evaluating children's participation, 2014*, <https://plan-international.org/monitoring-and-evaluating-childrens-participation>, geraadpleegd op 30 mei 2014.

The Protection Project, *Best Practices in Combating Trafficking in Persons: The Role of Civil Society*, 2012, www.ungift.org/doc/knowledgehub/resource-centre/CSOs/100-Best-Practices-in-Combating-TIP.pdf, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

Vuckovic Šahovic, Nevena, *The Role of Civil Society in Implementing the General Measures of the Convention on the Rights of the Child*, Kinderrechtenverdrag, Innocenti Working Paper No. 2010-18, UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, 2010.

Websites

Europese financiële coalitie tegen de verspreiding van beelden van seksueel misbruik van kinderen via het internet, www.europeanfinancialcoalition.eu/index.php, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

Zweedse Financiële Coalitie tegen Kinderpornografie, www.financialcoalition.se, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

Financiële Coalitie tegen Kinderpornografie, http://www.icmec.org/missingkids/servlet/PageServlet?LanguageCountry=en_X1&PagelD=3064, geraadpleegd op 18 oktober 2014.

Ministerie van Buitenlandse Zaken van Groot-Brittannië, UK Trade & Investment, *Information for UK businesses on how to identify and guard against security and political risks when trading overseas*, 15 oktober 2014, www.gov.uk/government/collections/overseas-business-risk, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Nederlandse Rijksoverheid, Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) in de praktijk, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen/inhoud/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen-in-de-praktijk>, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Institute for Human Rights and Business, Shift en de Europese Commissie, *Human Rights Sector Guides*, <http://www.ihrb.org/publications/reports/ec-sector-guides/>, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

MVO Nederland, MVO Risico Checker, www.mvorisicochecker.nl/nl, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Scandinavische Raad van Ministers, Deens Ministerie voor Ondernemen en Groei, en Confederatie van de Deense Industrie, MVO-kompas, <http://csrcompass.com/>, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

Amerikaans Ministerie van Arbeid, *Child Labor*, www.dol.gov/ilab/issues/child-labor, geraadpleegd op 17 oktober 2014.

6. Herstelmechanismen

Grondbeginselen en richtsnoeren betreffende het recht op beroep en schadevergoeding van de slachtoffers van grove schendingen van het internationaal recht inzake de rechten van de mens en van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht, Resolutie 60/147 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 16 december 2005.

Kinderrechtencomité, General Comment no. 11, *Indigenous children and their rights under the convention*, VN Doc. CRC/C/GC/11, 12 februari 2009.

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration* (art. 3, para. 1), VN Doc. CRC/C/GC/14, 29 mei 2013.

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 2, The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child*, VN Doc. CRC/C/GC/2, 15 november 2002.

Kinderrechtencomité, *General Comment no. 5, General Measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child* (arts. 4, 42, and 44, para. 6), VN Doc. CRC/GC/2003/5, 27 november 2003.

Raad van Europa, Richtsnoeren van het Comité van de Raad van Europa voor kindvriendelijke justitie, 2010, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec\(2010\)1098/10.2abc&Language=lanEnglish&Ver=app6&Site=CM&BackColorI%20nternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec(2010)1098/10.2abc&Language=lanEnglish&Ver=app6&Site=CM&BackColorI%20nternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383), geraadpleegd op 22 oktober 2014.

CRIN, *Child-Friendly Justice and Children's Rights*, 2011, <https://www.crin.org/en/library/publications/child-friendly-justice-and-childrens-rights>, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Grandjaen, Anne, *No Rights Without Accountability: Promoting Access To Justice For Children, IDLO Legal Empowerment Working Papers*. Paper No. 10, International Development Law Organization, 2010, www.unicef.org/ceecis/LEWP_Grandjean-1.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Internationale Commissie van Juristen, *Acceso a la Justicia: Casos de Abusos de Derechos Humanos por parte de empresas: Colombia*, ICJ, Genève, 2010.

Internationale Commissie van Juristen, *Conectas, Acesso à Justiça: Violações de Direitos Humanos por Empresas: Brasil*, ICJ en Conectas, Genève, 2011.

Internationale Commissie van Juristen, *Needs and Options for a New International Instrument on Business and Human Rights*, Genève, juni 2014, www.icj.org/business-and-human-rights-need-international-legally-binding-instruments-icj-report, geraadpleegd op 20 oktober 2014.

International Co-ordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights, Verklaring van Edinburgh, 10 oktober 2010.

International Federation for Human Rights, Corporate Accountability for Human Rights Abuses: A Guide for Victims and NGOs on Recourse Mechanisms, FIDH, maart 2012, www.fidh.org/en/globalisation-human-rights/business-and-human-rights/Updated-version-Corporate-8258, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Gezamenlijk rapport van de Speciale Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties inzake Geweld tegen Kinderen en de Speciale Rapporteur inzake de Verkoop van Kinderen, Kinderprostitutie en Kinderpornografie, *Safe and child-sensitive counselling, complaint and reporting mechanisms to address violence against children*, New York, 2012, http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/publications_final/web_safe_final.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Ombudsdienst voor kinderen van Mauritius, Jaarrapport 2010, *Hoofdstuk IX – Complaints, Investigations and Selected Cases*, <http://oco.govmu.org/English/Documents/report2010/chap9.pdf>, geraadpleegd op 24 oktober 2014.

O'Donnell, Daniel, The Right of Children to be Heard: children's right to have their views taken into account and to participate in legal and administrative proceedings, Innocenti Working Paper, Innocenti Research Centre, Firenze, 2009, http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_04.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Access to Justice for Children, Rapport van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, VN Doc. A/HRC/25/35, 16 december 2013.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, Chapter 3: The Major Regional Human Rights Instruments and the Mechanisms for Their Implementation*, Verenigde Naties, Genève en New York, 2003, www.ohchr.org/Documents/Publications/training9chapter3en.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Rees, Caroline, *Mediation in Business-Related Human Rights Disputes: Objections, Opportunities and Challenges, Working Paper No. 56*, Harvard Kennedy School, februari 2010, www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_56_rees.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Rapport van een Expert Workshop onder de titel "*Business Impacts and Non-judicial Access to Remedy: Emerging Global Experience*" gehouden in Toronto in 2013, Addendum bij het Rapport van de Werkgroep Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen en andere Bedrijven, VN Doc. A/HRC/26/25/Add.3, 28 april 2014.

Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – Summary Report*, UNICEF – Onderzoekskantoor, Firenze, 2012.

Sedletzki, Vanessa, *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children*, UNICEF – Onderzoekskantoor, Firenze, 2013.

Skinner, Gwynne et al., *The Third Pillar: Access to Judicial Remedies for Human Rights Violations by Transnational Business*, ICAR, CORE en ECCJ, 2013, <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2013/02/The-Third-Pillar-FINAL.pdf>, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Grondbeginselen van de Verenigde Naties betreffende de rol van advocaten, goedgekeurd door het Achtste Congres van de Verenigde Naties over Misdaadpreventie en de Behandeling van Overtreders, Havana, Cuba, van 27 augustus tot 7 september 1990, www.unrol.org/files/UNBasicPrinciplesontheRoleofLawyers.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Volledig herziene derde uitgave, UNICEF, Genève, 2007, http://www.unicef.org/publications/index_43110.html, geraadpleegd op 8 oktober 2014.

Kinderfonds van de Verenigde Naties, *Promoting equitable access to justice for all children, Insights: Child Rights in Central and Eastern Europe and Centre Asia*, Issue 1/2014, http://www.unicef.org/ceecis/Insights2014_on_promoting_equitable_access_to_justice_for_all_children.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties, *Programming for Justice: Access for All, a Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice*, VN-Ontwikkelingsprogramma, UNDP, Bangkok, 2005, www.unrol.org/files/Justice_Guides_ProgrammingForJustice-AccessForAll.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, Kinderfonds van de Verenigde Naties, VN-Ontwikkelingsprogramma, *Informal Justice Systems, Charting a course for human rights based engagement – Summary, UN Women*, UNICEF, UNDP, 2012, www.unicef.org/protection/files/INFORMAL_JUSTICE_SYSTEMS_SUMMARY.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014.

United Nations Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime, Resolutie 2005/20 van het Economisch en Sociaal Comité.

VN-Bureau voor Drugs- en Misdaadbestrijding, *UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems*, 2013, www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UN_principles_and_guidelines_on_access_to_legal_aid.pdf, geraadpleegd op 22 oktober 2014

Websites

Daily Monitor (digitale krant), artikel '*Government launches child helpline*', 17 juni 2014, www.monitor.co.ug/News/National/Government-launches-child-helpline/-/688334/2350832/-/necmkj/-/index.html, geraadpleegd op 20 oktober 2014.

IACHR, Precautionary Measures, Community of La Oroya, 31 augustus 2007, www.cidh.org/medidas/2007.eng.htm, geraadpleegd op 24 oktober 2014.

OESO Watch, *Model National Contact Point*, http://oecdwatch.org/publications-en/Publication_2531, geraadpleegd op 14 april 2014.

Republiek Oeganda, Ministerie voor Genderaangelegenheden, Arbeid & Sociale Ontwikkeling, Uganda Child Helpline, <http://childhelpline.mglsd.go.ug/>, geraadpleegd op 23 oktober 2014.

Kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, *Human Rights Bodies – Complaints Procedures*, www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/HRTBPetitions.aspx, geraadpleegd op 5 januari 2015.

Europees Comité voor Sociale Rechten, *Internationale Commissie van Juristen vs. Portugal*, Klacht nr. 1/1998, 9 september 1999, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC1Merits_en.pdf, geraadpleegd op 5 januari 2015.

Concluding Observations van het Kinderrechtencomité

Concluding Observations to Thailand, VN Doc. CRC/C/THA/CO/3-4, 17 februari 2012

